

Sadržaj

Predgovor milenijumskom izdanju

1. Uvod: Ko sam ja?

2. Jedna polovina

3. Teritorija bez granica

4. Svest bez granica

5. Bezgranični trenutak

6. Množenje granica

7. Nivo persone

8. Nivo kentaura

9. Sopstvo u transcendentnom

10. Krajnje stanje svesti

Predgovor milenijumskom izdanju

MADA je "*Bez granice*" druga knjiga koju sam napisao, pre nekih tridesetak godina, ona je još uvek jedna od mojih najpopularnijih knjiga. Razlog za to je, verujem, jednostavan: "*Bez granice*" je jedna od prvih knjiga u kojoj je prikazan "čitav spektar" ljudskih potencijala, koji se pružaju od materije do tela do uma do duše do duha, povezujući tako ono najbolje od psihologije sa najboljim od duhovnosti. Pružajući istančan opis istočnjačkih i zapadnjačkih pristupa ljudskom rastu i razvoju, ona nudi mapu celovitog spektra svesti koji se kreće od nesvesnog preko samo-svesnog do nadsvesnog, od predličnog preko ličnog do nadličnog, od instinkta preko ega do Boga. A uz to pruža i obilje konkretnih vežbi koje čitaoca upućuju kako da dostigne svako od navedenih viših stanja svesti. Celovitost prikaza čini ovu knjigu prilično jedinstvenom, i ja verujem da je to razlog zbog kojeg uvek nailazi na oduševljeni prijem čitalačke publike.

Godine koje su protekle otkako sam napisao "*Bez granice*" još više su me uverile da je poruka knjige i dalje čvrsta i verodostojna. Ljudska bića uistinu raspoložu čudesnim spektrom svesti, veličanstvenom dugom neobičnih mogućnosti i sposobnosti, a ovi potencijali zaista se kreću od materije do tela do uma do duše do duha. Pojedinci mogu da rastu i razvijaju se u čitavom tom spektru, doživljavajući neposredno svaki od ovih "nivoa" ili duginih "boja", što se okončava neposrednim iskustvom samog duha. Različite psihološke i duhovne prakse - od kojih će mnoge biti predstavljene na stranicama ove knjige - pomažu nam da neposredno doživimo različite nivoe ili talase našeg bića. Prema tome, kombinovano korišćenje ovih praksi može nam pomoći da postanemo u potpunosti svesni svake boje na dugi našeg bića, svakog nivoa naše svesti u čitavom spektru, te prema tome svoje istinske prirode i stanja - što je iskustvo poznato kao "prosvetljenje", "izbavljenje" ili "veliko oslobođenje".

"*Bez granice*" je popularna verzija prvog dela koje sam napisao, obimne i pomalo akademske knjige naslovljene "*Spektar svesti*" (*The Spectrum of Consciousness*). Ove dve knjige činiće temelj skoro svih dvadeset knjiga koje su potom usledile. Kasnije sam, razume se, mnoge ideje pojasnio i utanačio, ali suštinske stvari - kao što je sam spektar svesti - još uvek su iste kao što su predstavljene ovde, i to je verovatno još jedan od razloga zbog kojih je ova knjiga zadržala popularnost. Ukoliko vam se dopadne "*Bez granice*" i poželite da vidite dalju razradu ovih ideja, možete se upustiti u pregledanje mog najnovijeg dela "*Teorija svega: celovit pogled na posao, politiku, nauku i duhovnost*" (*The Theory of Everything: An Integral Vision for Business, Politics, Science, and Spirituality*).

U međuvremenu, osnovna poruka ove knjige je upravo ono što sam naziv kaže: vaša osnovna svest - i sam identitet - nema granice. Vaš osnovni identitet obuhvata čitav spektar svesti, od materije do tela do uma do duše do duha, te prema tome u najdubljem, odnosno najvišem delu svog bića, vi obuhvatate Sve. Ono što sledi je jednostavan vodič kroz neobičnu teritoriju vašeg sopstvenog istinskog bezličnog Sopstva.

Uvod: Ko sam ja?

IZNENADA, BEZ IKAKVOG UPOZORENJA, bilo gde i bilo kad, bez očiglednog razloga, to se može dogoditi:

Najednom se našoh obavijen vatreno crvenim oblakom. U magnovenju pomislih na vatru, na veliki požar koji je možda buknuo u tom velikom gradu; zatim sam spoznao da je vatra u meni. Neposredno potom obuzelo me je osećanje pobeđničkog zanosa, nemejljive radosti kome se pridružilo, ili mu je neposredno sledilo, prosvetljenjc uma koje je nemoguće opisati. Između ostalog, ne samo da sam poverovao, nego sam i uvideo da univerzum nije sačinjen od nežive tvari nego naprotiv, od živog Prisustva. Postao sam u sebi svestan večnog života. To nije bilo ubeđenje da mi sleduje večni život, nego svest da posedujem večni život. Video sam da su svi ljudi besmrtni; da je, bez ikakve sumnje, kosmičko ustrojstvo takvo da sve stvari deluju združeno za dobrobit svih i svega. Da je osnovno načelo ovoga sveta, svih svetova, ono što nazivamo ljubav, i da je, najposle, blagostanje svih nas i svega postojećeg apsolutna izvesnost. **(R.M. Bak)**

Kakvo veličanstveno iskustvo! Začelo bismo načinili ozbiljnu grešku ako bismo požurili da zaključimo kako takvo iskustvo mora biti halucinacija ili posledica umne poremećenosti, jer, kao što se vidi iz njegovog krajnjeg ishoda, ono nema ničeg zajedničkog sa razdirućom patnjom i bolom psihotičnih vizija.

Prašina i kamenje ulice behu dragoceni poput zlata, a kapije su izgledale kao završeci sveta. Zeleni listovi, kada sam ih ugledao kroz jednu od kapija, zaneli su me i ushitili... Dečaci i devojčice koji su skakutali po ulici i igrali se, behu poput pokretnih dragulja. Nije mi izgledalo da su rođeni i da moraju umreti. Sve stvari bile su večne, na svom pravom mestu. U svetlosti dana večnosl je postala očigledna... (**Trahern**)

Vilijam Džejms, pionir američke psihologije, stalno je naglašavao kako je " naša normalna budna svest samo jedna od vrsta svesnosti. dok oko nje, odeljeni tankim koprenama, leže potencijalni oblici potpuno drugačije svesnosti". Izgleda kao da je naša svakodnevna svest samo beznačajno ostrvo, čije obale neprekidno zapljuskuju talasi bezmernog okeana neslućene i neznane svesnosti, sve dok ga, sasvim spontano, ne preplave saznanjem o ogromnom novom području, jednom potpuno neistraženom, ali i te kako stvarnom svetu.

A onda su usledili trenuci tako snažnog ushićenja, kao da je čitava vasseljena zastala, zaprepašćena neizrecivom lepotom događaja. Sam u čitavoj beskonačnoj vasioni! Svcljubeći, Savršeni... U istom divnom trenutku koji bi se mogao opisati kao vrhunsko blaženstvo, dogodilo se prosvetljenje. Preda mnom je poigravala živa unutrašnja vizija komešanja atoma i molekula, od kojih se, čini se, svemir sastoji - ne znam da li su bili materijalni ili duhovni - dok je kosmos (u svom neprekidnom večnom životu) prelazio iz jednog u drugi poredak. Kakva radost me je obuzela kada sam opazio da se taj lanac nigde ne prekida - da nijedna karika ne izostaje - sve je na svom mestu i u svom vremenu. Svetovi, sistemi, sve se mešalo u skladnoj celini.

Ono što najviše očarava u ovako zadivljujućem i prosvetljujućem iskustvu - nešto čemu ćemo posvetiti punu pažnju - je to što pojedinac doživljava, bez tračka sumnje, da je u osnovi jedno sa čitavom vasseljenom, sa svim njenim svetovima, uzvišenim i običnim, svetim i profanim. *Osecaj identiteta* širi se preko uskih granica uma i tela da bi obuhvatio svekoliki univerzum. Upravo stoga R.M. Buk naziva ovo stanje svesti "kosmička svest". Muslimani to nazivaju "vrhovni identitet" - vrhovni, jer se radi o istovetnosti sa Svim. Mi ćemo ga uglavnom nazivati "jedinствена svest" - ljubavni zagrljaj sa univerzumom kao celinom.

Ulice su bile moje, kao i hram, i ljudi oko mene. Nebesa su bila moja, a tako i sunce, mesec i zvezde, i svi svetovi, a ja jedini posmatrač i uživatelj u prizoru. Nesvestan grubih poseda, ograničenja i razdora; ali svi ti posedi i podele behu moji, sva blaga i njihovi vlasnici. I tako, mada nekada bejah zaglušen grdnom bukom i naviknut na prljave izume ovog sveta, sada moram da zaboravim sve i ponovo postanem kao dete, koje srne

da kroči u božije carstvo. (Trahern)

Ovakvo iskustvo vrhovnog identiteta je tako rasprostranjeno da je, zajedno sa učenjima koja nastoje da ga objasne, zaslužilo i naziv "perenijalna filozofija". Postoji mnoštvo dokaza da se ovaj tip iskustva ili znanja nalazi u središtu svih velikih religija, hinduizma, budizma, taoizma, hrišćanstva, islama i judaizma - tako da se opravdano može govoriti o "transcendentnom jedinstvu religija" i nenarušivom skladu praiskonske istine.

Cilj ove knjige je da pokaže kako je ova vrsta svesnosti, jedin stvena svest ili vrhovni identitet, prirodno stanje svih osečajnih bića, iako mi uporno nastojimo da ograničimo naš svet, okrećući se od svoje istinske prirode da bi prigrlili ograničenja. Naša prvobitno čista i nepodeljena svest tako deluje na više različitih ravni, sa različitim identitetima i ograničenjima. Ove različite ravni su u stvari različiti načini na koje možemo odgovoriti i odgovaramo na pitanje: "Ko sam ja."

"Ko sam ja?" Pitanje koje je verovatno mučilo čovečanstvo još od samog osvita civilizacije i koje je do dana današnjeg ostalo najteže od svih ljudskih pitanja. Ponudeni odgovori kretali su se od svetih do profanih, od složenih do jednostavnih, od naučnih do romantičnih, od političkih do individualnih. Ali, umesto da ispitujemo mnoštvo odgovora na ovo pitanje, hajde da bacimo pogled na veoma poseban, suštinski proces koji se zbiva kada se osoba zapita, i potom pokuša da odgovori na pitanja, "Ko sam ja", "šta je moje istinsko sopstvo?", "Koji je moj osnovni identitet?"

Kada vas neko upita, "Ko si ti"? i vi pokušate da mu pružite razuman, iskren i manje više opširan odgovor, šta, u stvari, vi činite? šta se odvija u vašoj glavi dok se time bavite? U prvom redu vi opisujete sebe u meri u kojoj ste sami sebi poznati, a u taj opis ulazi većina važnih činjenica, i dobrih i loših, vrednih i bezvrednih, naučnih i poetičnih, filozofskih i religioznih, koje ste usvojili kao bitne za vaš identitet. Možete, na primer, pomisliti: "Ja sam jedinstvena osoba, biće obdareno određenim sposobnostima; ja sam mio, drag, ali ponekad i grub, ljubazan, ali ponekad i namrgođen; ja sam otac i advokat, ja uživam u ribolovu i igranju basketbola..." I tako se nastavlja lista vaših osećanja i misli.

Ipak, u pozadini čitavog postupka uspostavljanja identiteta odvija se jedna, reklo bi se još bitnija radnja. Kada odgovarate na pitanje, "Ko sam ja?", u stvari se događa nešto veoma jednostavno. Kada opisujete, objašnjavate ili čak iznutra doživljavate svoje "ja", vi zapravo crtate, svesno ili nesvesno, mentalnu liniju ili granicu oko svog polja iskustva, pa sve ono što je *unutar* te granice doživljavate kao "ja" ili ga tako nazivate, dok sve što je *izvan* nje doživljavate kao "ne-ja". Vaš identitet, drugim recima, u potpunosti zavisi od toga gde ćete povući tu

graničnu liniju.

Vi ste ljudsko biće, a ne stolica, i to vam je poznato zato što svesno ili nesvesno povlačite liniju razgraničenja između ljudi i stolica, i shodno tome ste u stanju da prepoznate svoj identitet kao ljudski. Možda ste uz to i veoma visok čovek, za razliku od nekog ko je nižeg rasta, ali vi na taj način povlačite mentalnu granicu između visokog i niskog, i tako pois tove čujete sebe sa "visokim". Dolazite do saznanja "ja sam ovo, a ne ono" opisujući liniju razgraničenja između "ovoga" i "onoga" i tako prepoznajete svoju istovetnost sa "ovim", odnosno neistovetnost sa "onim".

Prema tome, kada kažete "ja", vi povlačite liniju razgraničenja između onoga što jeste i onoga što niste. Kada odgovarate na pitanje "Ko sam ja?", vi jednostavno opisujete ono što je unutar te granice. Takozvana kriza identiteta javlja se onda kada ne možete da odlučite kako ili gde da povučete liniju. Ukratko, pitanje "Ko si ti?" u stvari znači "Gde postavljaš granicu?"

Svi odgovori na pitanje, "Ko sam ja?", nepogrešivo proizlaze iz osnovnog postupka povlačenja linije razgraničenja između sopstva i nesopstva. Kada se glavne granične linije jednom iscrtaju, odgovori na to pitanje mogu dobiti veoma složenu dimenziju - naučnu, teološku, ekonomsku - ili mogu ostati na veoma prostom i nerazvijenom stupnju. AH, bilo koji mogući odgovor zavisi od prvog povlačenja granične linije.

Najzanimljivija stvar u vezi s granicom jeste da se ona može menjati i da do toga veoma često dolazi. Ona se može ponovo povući. U izvesnom smislu, osoba može načiniti novu mapu svoje duše i u njoj pronaći područja za koje nikad nije slutila da postoje, da su uopšte dostupna ili poželjna. Kao što smo videli, do najkorenitije promene mape, odnosno prekrajanja granica dolazi prilikom iskustva vrhovnog identiteta, jer tada osoba proširuje granice svog identiteta do te mere da u njega uključuje čitav univerzum. čak možemo reći da se ovde granice sasvim gube, jer kada je osoba poislovecena sa "skladnom celinom", više ne postoji spoljašnje i unutrašnje, te tako nema ni gde da se povuče linija razgraničenja.

U ovoj knjizi ponovo ćemo se vraćati na pitanje bezgranične svesti poznate kao vrhovni identitet; međutim, na ovoj tački bilo bi korisno istražiti neke druge, poznatije načine opisivanja granica duše. Različitih tipova granica ima koliko i pojedinaca koji ih povlače, ali svi oni se mogu podvesti pod nekoliko lako prepoznatljivih vrsta.

Najčešća granična linija koju ljudi povlače ili prihvataju kao pravovaljanu jeste granica kože koja okružuje ceokupan organizam. Izgleda da je to je opšte prihvaćena linija razgraničenja između ja i ne-ja. Sve što je unutar kože je u izvesnom smislu "ja", dok je sve izvan te granice "ne-ja". Ponešto izvan granice kože može biti "moje", ali to nisam "ja". Na primer, ja prepoznajem "moj" auto, "moj" posao, "moju" kuću, "moju" porodicu, ali oni nisu definitivno "ja", barem ne tako neposredno kao što su stvari unutar moje kože "ja", Prema tome,

granica kože je opšte prihvaćena granica između ja i ne-ja. Neko će možda pomisliti kako je granica kože tako očigledna, do te mere stvarna i uvrežena da za čoveka nije moguća nijedna druga granica, izuzev možda, u retkim slučajevima, jedinstvene svesti s jedne, i beznadežne psihoze s druge strane. Ali, u stvari postoji još jedan krajnje uobičajen vid dobro utvrđene linije razgraničenja koju povlači veliki broj ljudi. Jer, iako većina ljudi prepoznaje i bez oklevanja prihvata kožu kao granicu između ja i ne-ja, ona povlači još jednu, za njih čak i značajniju granicu *unutar* samog organizma.

Ako vam linija razgraničenja *unutar* organizma izgleda neobično, dopustite mi da vam postavim pitanje: "Da li osećate da *ste* telo, ili da *imate* telo?" Većina ljudi doživljava da *ima* telo, da ga poseduje kao što poseduje auto, kuću ili neki drugi predmet. Pod takvim okolnostima, izgleda da telo nije toliko "ja", koliko "moje", a ono što je "moje", po definiciji, počiva *izvan* granice postavljene između ja i ne-ja. Osoba se najčvršće i najprisnije poistovećuje sa jednim površinskim delom sveukupnog organizma, a taj deo, za koji ona oseća da je njeno pravo sopstvo, poznat je kao um, psiha, ego, ličnost.

Biološki gledano, nema ni najmanje osnova za razjedinjenost ili duboki razdor između uma i tela, psihe i some, ega i mesa, ali na psihološkom planu ona je opšte prisutna. U stvari, razdor između tela i uma je neizbežan pratilac zapadne civilizacije. Uočite da sam čak i ovde, gde se radi o studiji celokupnog ljudskog ponašanja, morao da pribegnem izrazu "*psihologija*". A sama ta reč je odraz predrasude da je ljudsko biće u osnovi um, a ne telo. čak i Franjo Asiški je nazivao svoje telo "jadnim bratom-magarcem", a većina nas zaista oseća kako na neki način jaše na telu, kao što se jaše na magarcu.

Ova linija razgraničenja između uma i tela začelo je veoma čudnovata jer ni u kom slučaju nije prisutna prilikom rođenja. Ali, čim čovek malo sazri, i krene da povlači i utvrđuje granicu između ja i ne-ja, on na telo počinje da gleda sa pomešanim osećanjima. Da li da ga podvede pod ja, ili da ga posmatra kao stranu teritoriju? Gde da povuče liniju? S jedne strane, telo je izvor mnogih životnih zadovoljstava, telesnim čulima možemo primiti vrhunske doživljaje - zanos erotske ljubavi, ukus izvrsne hrane, lepotu sunčevog zalaska.

Ali sa druge strane, telo je stanište čitavog spektra bolnih tegoba, iscrpljujućih bolesti, pa i patnji prouzrokovanih rakom. Za dete je telo jedini izvor zadovoljstva, a ujedno i prvi izvor bola i sukoba sa roditeljima. Povrh svega, činjenica da telo proizvodi otpadne materije, iz razloga koji detetu nisu jasni, neprekidni je izvor roditeljske panike i nervoze. Mokrenje u krevet, kakenje, curenje nosa - kakva galama ni oko čega! I sve to u vezi sa tim telom. Gde povuci liniju kasnije će postati teško pitanje.

Ali, kada osoba dostigne punu zrelost, ona se uglavnom već rastala od jasnog magarećeg brata. Kada se granica između ja i ne-ja na kraju povuče, brat magarac se definitivno nađe s druge strane ograde. Telo postaje tuđa zemlja, strano skoro (ali nikad sasvim) kao i sam spoljašnji svet. Povučena je granica između uma i tela, i osoba je nepogrešivo poistovećena sa ovim prvim. Štaviše, ona oseća kako živi u svojoj glavi, nalik na nekakvog patuljka u lobanji, izdajući naredbe i uputstva svom telu, kojima se ono može, ali ne mora povinovati.

Ukratko, ono što osoba oseća kao svoj identitet *ne* okružuje neposredno organizam kao celinu, već samo deo tog organizma. Naime, ego. To znači da se ona poistovećuje sa manje ili više tačnom mentalnom slikom-o-sebi, skupa sa intelektualnim i emocionalnim procesima povezanim sa tom slikom. Pošto neće da se konkretno poistoveti sa čitavim organizmom, najviše što će dopustiti jeste slika ili predstava o čitavom organizmu. Tako će osećati daje "ego", a da njeno telo samo trčkara pod njom. Ovde, dakle, vidimo još jedan od osnovnih tipova granične linije, gde je identitet osobe prvenstveno vezan za ego, za sliku-o-sebi.

Kao što možemo videti, ja/ne-ja granica može biti prilično elastična. Stoga ne iznenađuje što se unutar ega ili uma - u ovom trenutku koristim ove termine u veoma širokom smislu - može javiti još jedna vrsta granične linije. Iz različitih razloga, o kojima ćemo raspravljati kasnije, osoba može da odbije da prizna kako su neki od aspekata njene sopstvene psihe - *njeni*. Rečeno psihološkim žargonom, ona ih otuđuje, potiskuje, otcepljuje ili ih projektuje u spoljašnji svet. Poenta je u tome što ona time sužava svoju ja/ne-ja granicu na samo neke delove svojih egoističnih težnji. Ovu suženu sliku o sebi zvaćemo persona, a njeno značenje postaće mnogo jasnije u kasnijem izlaganju. Ali, pošto se osoba poistovećuje samo sa površinskim delovima svoje psihe (sa personom), ona ostatak svoje psihe doživljava kao "ne-sopstvo", stranu zemlju, nešto tuđe, što u njoj izaziva zazor. Osoba ponovo iscrtava mapu svoje duše da bi porekla i pokušala da odstrani iz svesti neželjene delove sebe (ove neželjene delove nazivamo "senka"). U manjem ili većem obimu, osoba postaje "bez-umna". Ovo, sasvim očigledno, predstavlja još jedan od osnovnih i opštih tipova granice.

U ovoj tački nećemo nastojati da odredimo koja od navedenih mapa je "ispravna", "tačna", odnosno "istinita". Mi naprosto pri-

mećujemo, na jedan nepristrasan način, da postoji nekoliko glavnih tipova ja/ne-ja graničnih linija. A, kako ovoj temi pristupamo bez procenjivanja, možemo spomenuti još jednu vrstu granične linije koja danas izaziva mnogo pažnje, a to je ona koja je povezana sa takozvanim transpersonalnim fenomenima.

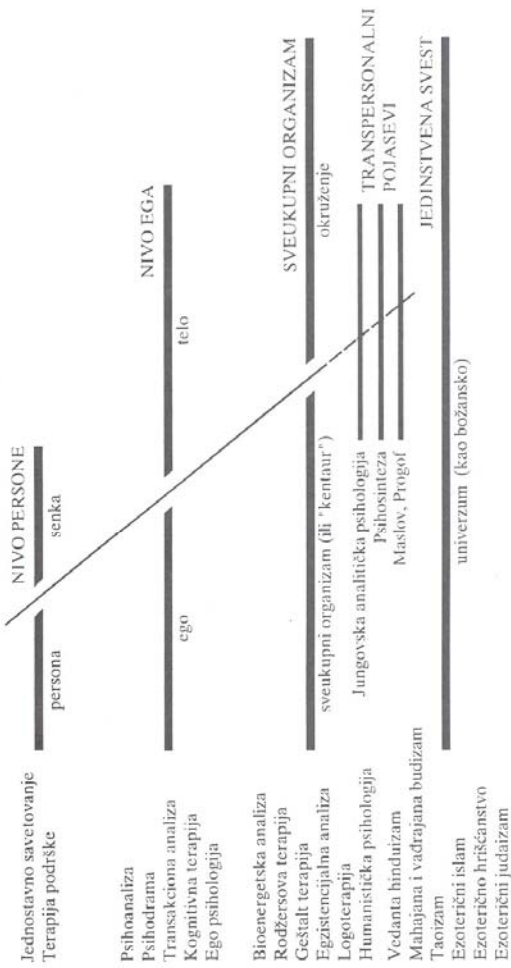
"Transpersonalan" je pojam koji označava neki proces koji se događa, odvija u pojedincu a koji, u izvesnom smislu, seže *iznad* individualnog. Najjednostavniji primer za ovo jeste vančulna percepcija. Parapsiholozi prepoznaju nekoliko oblika vančulne percepcije: telepatiju, jasnoviđenje, prekogniciju, i retrokogniciju. Ovde takođe možemo uvrstiti i vantelesna iskustva, iskustva transperso-nalnog selfa ili svedoka, vrhunska iskustva, itd. Zajedničko za ovakva događanja jeste širenje ja/ne-ja granice preko granice kože. Mada su transpersonalna iskustva unekoliko slična iskustvu jedinstvene svesti, ove dve vrste iskustava ne treba mešati. Kod iskustva jedinstvene svesti ono sa čime se osoba poistovećuje je Sve, što u sebi sve sadrži. Kod transpersonalnih iskustava, identitet osobe se ne proširuje do spajanja sa Celinom, ali se širi, ili u najmanju ruku produžava izvan granice kože. Osoba se, doduše, ne poistovećuje sa Svim, ali njen identitet nije više vezan samo za njen organizam. šta god bi se moglo pomisliti o transpersonalnim iskustvima (o mnogima od njih ćemo raspravljati opširnije u knjizi), na raspolaganju imamo obilje dokaza da barem neki od njihovih oblika zaista postoje. Prema tome, možemo sa sigurnošću zaključiti kako ovi fenomeni predstavljaju još jednu vrstu graničnih linija našeg ja.

Poenta ove rasprave o ja/ne-ja granicama jeste da ne postoji samo jedan, nego mnoštvo *nivoa identiteta kojima* individua raspolaže. Ovi nivoi identiteta nisu samo teorijski postulati već opažljive realnosti - možete se i sami uveriti da postoje u vama. što se tiče ovih različitih nivoa, ta poznata, a ipak krajnje tajnovita pojava, koju nazivamo svesnost, bezmalo je nalik na spektar, na nešto poput duge, sačinjene od brojnih slojeva, odnosno nivoa identiteta. Zapazite da smo ukratko opisali pet vrsta ili nivoa identiteta. Postoje, naravno, i varijacije ovih pet glavnih nivoa, a oni se mogu dalje deliti, ali se ipak čini da ovih pet nivoa predstavljaju osnovne vidove ljudske svesnosti.

Hajde da uzmemo osnovne nivoe identiteta i dovedemo ih u red. Ovakvo spektralno uređenje predstavljeno je na slici 1. koja pokazuje ja/ne-ja liniju razgraničenja i glavne nivoe identiteta koje smo spomenuli. Svaki određeni nivo proizlazi iz određenih "mesta" sa kojih ljudi mogu povuci granicu i povlače je. Zapazite kako razgraničavajuća linija počinje da se prekida pri dnu spektra (si. 1), u području koje nazivamo transpersonalnim, a na nivou jedinstvene svesti sasvim nestaje, jer na tom krajnjem nivou ja i ne-ja postaju "skladna celina".

Očigledno je da svaki sledeći nivo spektra predstavlja neku vrstu sužavanja ili ograničavanja onoga što osoba oseća kao svoje "sopstvo". svoj identitet, svoj odgovor na pitanje "Ko si ti?" U osnovi spektra,

osoba oseća da je jedno sa univerzumom, da njeno istinsko sopstvo nije samo njen organizam već celokupna kreacija. Na sle-dećem nivou spektra (ili "krećući se spektrom naviše"), osoba oseća da nije jedno sa Svim, već je pre jedno sa organizmom u celini. Njen osećaj identiteta se pomera i sužava od univerzuma kao celine na jedan njegov aspekt, to jest, na njen sopstveni organizam. Na sle-dećem nivou, njen identitet se ponovo sužava, ona se sada uglavnom poistovećuje sa svojim umom ili egom, što je samo aspekt njenog celokupnog organizma. I, na poslednjem nivou spektra, ona čak može da suzi svoj identitet samo na um, otuđujući i potiskujući svoju

Slika 2. Terapije i nivoi spektra

senku, odnosno neželjene delove psihe. Ona se poistovećuje samo sa jednim delom svoje psihe, delom koji nazivamo persona,

Dakle, od univerzuma do aspekta univerzuma nazvanog "organizam"; od organizma do aspekta organizma zvanog "ego"; od ega do aspekta ega zvanog "persona" - to su neke od glavnih traka spektra svesti. Sa svakim sledećim nivoom spektra, ima sve više i više vidova univerzuma koje osoba doživljava kao *spoljašnje* u odnosu na sopstvo. Tako, na nivou celokupnog organizma, okolina izgleda kao nešto stoje izvan, strano, spoljašnje i kao ne-ja. Ali na nivou persone, ne samo okruženje osobe, već *i* njeno telo *i* vidovi njene vlastite psihe deluju spoljašnje, strano, kao ne-ja.

Različiti nivoi spektra prikazuju razlike ne samo u osećaju sopstva, što je važno samo po sebi, nego i u onim karakteristikama koje su neposredno ili posredno povezane sa osećajem sopstva. Razmislite, na primer, o uobičajenom problemu "unutrašnjeg konflikta". Očigledno je da, pošto postoje različiti nivoi sopstva, postoje i različiti nivoi unutrašnjeg konflikta. Razlog je to što je na svakom nivou spektra linija razgraničenja osobe povučena na drugačiji način. Ali, *granična linija*, kao što bi to neki vojni stručnjak rekao, jeste takođe i potencijalna *borbena linija*, jer linija razgraničenja deli teritorije dva suprotstavljena i potencijalno zaraćena tabora. Tako će, na primer, neka osoba na nivou celokupnog organizma, nalaziti mogućeg neprijatelja u svojoj okolini - pošto joj se ona čini stranom, spoljašnjom, i stoga pretećom po njen život i blagostanje. Ali, osoba na nivou ega nalazi da nije samo okolina neprijateljska teritorija, već je to i njeno sopstveno telo, te je stoga priroda njenih nemira i konflikata dramatično različita. Ona je pomerila graničnu liniju svog sopstva, te tako pomerila i borbenu liniju svojih konflikata i ličnih ratova. Otuda je i njeno telo prešlo na stranu neprijatelja.

Ova borbena linija može postati veoma izražena na nivou persone, jer ovde osoba povlači graničnu liniju između delova sopstvene psihe, pa sada imamo borbenu liniju između osobe kao persone *i* njenog okruženja njenog tela *i* delova njenog sopstvenog uma.

Pocnta je u tome da, kada osoba povlači granice svoje duše, u njoj istovremeno otpočinje duševna borba. Granice nečijeg identiteta određuju koje aspekte treba shvatiti kao "ne-ja". Prema tome, na svakom nivou spektra, različiti aspekti sveta pojavljuju se kao ne-ja, kao tuđi i strani. Svaki pojedini nivo doživljava različite procese u univerzumu kao sebi *strane*. I zbog toga što, kao stoje Frojd jednom primetio, svaki stranac izgleda kao neprijatelj, svaki nivo je zaokupljen različitim konfliktima sa različitim neprijateljima. Upamtite, svaka linija razgraničenja je ujedno i borbena linija - a neprijatelj je na svakom nivou drugačiji. Psihološkim žargonom rečeno, različiti "simptomi"

potiču sa različitih nivoa.

činjenica da različiti nivoi spektra poseduju različite karakteristike, simptome i potencijale, dovodi nas do jedne od najzanimljivijih tačaka ovog izlaganja. Danas smo svedoci neverovatnog širenja i rasta interesovanja za sve vrste škola i tehnika koje se bave različitim aspektima svesti. Ljudi se okupljaju oko psihoterapije, jungovske analize, misticizma, psihosinteze, žena, transakcione analize, rol-finga, hinduizma, bioenergetike, psihoanalize, joge i geštalta. Ono što ove škole imaju zajedničko, na ovaj ili onaj način, jeste da sve pokušavaju da izazovu promene u ljudskoj svesti. Međutim, tu svaka sličnost prestaje.

Osoba koja je iskreno zainteresovana da uveća znanje o sebi suočena je sa do te mere zbunjujućim mnoštvom psiholoških i religioznih sistema da teško može da odluči gde da započne, kome da pokloni poverenje. čak i ako pažljivo izučiti sve glavne škole psihologije i religije verovatno će posle toga biti isto toliko zbunjena kao što je bila na početku, jer različite škole, u celini uzevši, jedna drugoj definitivno protivreče. Na primer, u zen budizmu se sledbeniku preporučuje da zaboravi, prozre ili prevaziđe sopstveni ego; **ali** u psihoanalizi, osoba se podstiče da osnaži, učvrsti i dobro utvrdi sopstveni ego. Ko je u pravu? Ovo je zaista ozbiljno pitanje, kako za zainteresovanog početnika tako i za profesionalnog terapeuta. Tako mnogo različitih i sukobljenih škola, a sve imaju za cilj da ista osoba dođe do razumevanja sebe. Imaju li, zaista?

To jest da li sve ciljaju prema *istom nivou* svesti? Ili će pre biti da se ovi različiti pristupi u stvari odnose na različite nivoe sopstva? Možda ovi različiti pristupi, daleko od toga da su u konfliktu ili kontradiktorni, zapravo reflektuju veoma stvarne razlike među različitim nivoima spektra svesti? Možda su *svi* ovi različiti pristupi manje ili više ispravni u odnosu na osnovni nivo koji zastupaju?

Ako je ovo istina, to nam dopušta da u znatnoj meri zavedemo red i koherentnost u ovo inače izluđujuće zamršeno polje. Time bi postalo jasno da sve te različite škole psihologije i religije nisu međusobno kontradiktorne u svom pristupu individui i njenim problemima, već su pre komplementarne u svome pristupu različitim nivoima individue. Sa ovim razumevanjem, široko polje psihologije i religije deli se na pet ili šest vodećih grupa, sa kojima je već moguće nositi se, pri čemu postaje jasno da svaka od njih uglavnom cilja samo na jedan od osnovnih pojascva spektra.

Prema tome, da damo samo nekoliko veoma kratkih i uopštenih primera, cilj psihoanalize i većine pravaca konvencionalne psihoterapije jeste lečenje dubokog razdora između svesnih i nesvesnih delova psihe kako bi osoba stupila u dodir sa "celim svojim umom". Ove terapije imaju za cilj da ponovo ujedine personu i senku i stvore jak i zdrav ego, odnosno jednu ispravnu i prihvatljivu sliku o sebi. Drugim recima, sve one su orijentisane na nivo ega. One nastoje da pomognu

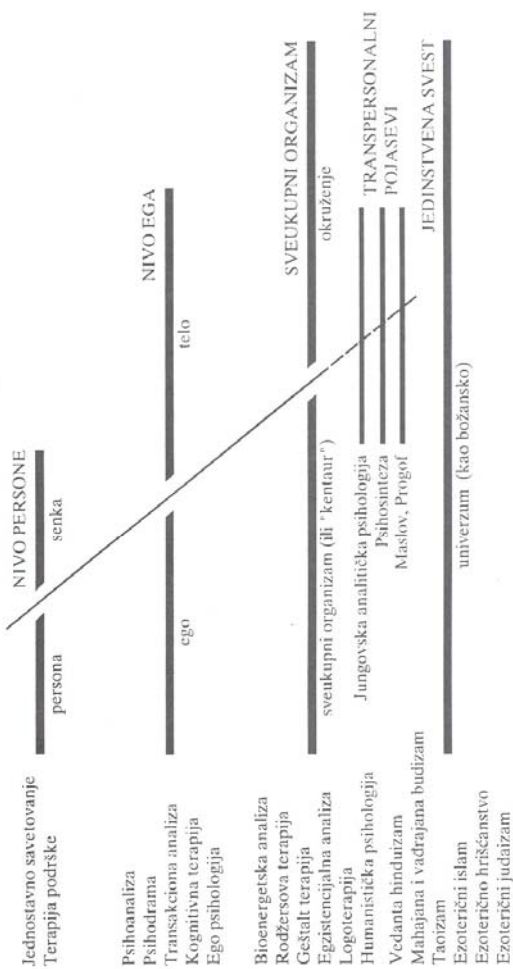
pojedinca koji živi kao persona da ponovo iscrta mapu sopstva, sada kao ego.

Još dublje od ovoga, cilj većine takozvanih humanističkih terapija je ukidanje razdora između ega i tela, ponovno ujedinjavanje psihe i soma kako bi se organizam ispoljio u celosti. Zato se humanistička psihologija - nazvana Trećom Silom (druge dve glavne sile u psihologiji su psihoanaliza i biheviorizam) - takođe naziva pokret za ljudske potencijale. Širenjem čovekovog identiteta preko granica uma ili ega do sveukupnog organizma-kao-celine, ogromni potencijali čitavog organizma se oslobađaju i stavljaju čoveku na raspolaganje.

Zalazeći još dublje, nalazimo da je cilj disciplina kao što su zen budizam ili vedanta hinduizam, zaceljenje razdora između sveukupnog organizma i okoline da bi se otkrio krajnji identitet, naime, vrhunsko poistovećenje sa celokupnim univerzumom. Drugim rečima, ove discipline teže nivou jedinstvene svesti. Ali, ne smemo zaboraviti da između nivoa jedinstvene svesti i nivoa sveukupnog organizma počivaju transpersonalni pojasevi spektra. Terapije koje se bave ovim nivoom duboko su zaokupljene onim procesima u čoveku koji su zapravo "nadindividualni" ili "kolektivni" ili "transpersonalni". Neke od njih pozivaju se na "transpersonalno sopstvo", i mada ovo transpersonalno sopstvo nije isto što i Sve (to bi bila jedinstvena svest), ono ipak prevazilazi granice individualnog organizma. Među terapijama koje ciljaju na ovaj nivo su psihosin-teza, jungovska analiza, raznorazne uvodne vežbe joge, tehnike transcendentalne meditacije, i tako dalje.

Sve ovo je, naravno, veoma pojednostavljena verzija stvari, ali ona ipak objašnjava opšti način na koji se većina glavnih škola psihologije, psihoterapije i religije obraća različitim osnovnim nivoima spektra. Neke od ovih korespondenci prikazane su na slici 2, gde su imena osnovnih "terapijskih" škola navedena uz nivo spektra prema kome u osnovi ciljaju. Ovo valja napomenuti zbog toga što se, kao i kod svakog spektra, ovi nivoi donekle prepliću, i zato nije moguće u potpunosti razlučiti nivoe ili terapije koje se na njih odnose. Dalje, kada "klasifikujem" neku terapiju prema nivou spektra na kome deluje, to se odnosi na najdublji nivo koji ta terapija prepoznaje, eksplicitno ili implicitno. Uopšteno govoreći, videćete da terapija bilo kog od datih nivoa prepoznaje i prihvata kao mogućnost postojanje svih nivoa iznad svog, ali poriče postojanje onih ispod nje.

Kako se osoba (laik ili terapeut) bude upoznavala sa spektrom - njegovim različitim nivoima sa različitim potencijalima i problemima - biće sve sposobnija da pravilno orijentiše sebe i svog klijenta na putovanju čiji je cilj lični razvoj i razumevanje sebe. Moći će spremnije da prepozna sa kojih nivoa trenutni problemi ili konflikti izvire, i tako za bilo koji konflikt primeni odgovarajući "terapijski" postupak koji odgovara tom nivou. Takođe će moći da prepozna sa kojim potencijalima i nivoima želi da stupi u dodir, kao i koji postupci su najprikladniji da ubrzaju njen razvoj.

Slika 2. Terapije i nivoi spektra

Razvoj u osnovi znači uvećavanje i širenje čovekovih vidika, njegovih granica, prema spolja i u dubinu njegove unutrašnjosti. Ali, to je upravo definicija *silaska* niz spektar. (Ili "uspinjanja" njime, u zavisnosti od toga koji ugao vam se više sviđa. U ovoj knjizi korišću reč "silazak" iz prostog razloga što više odgovara slici 1). Kada neko siđe na niži nivo spektra on ujedno prekraja mapu svoje duše i razmiče svoje granice. Rast je preraspodela; izmeštanje granica; ponovno crtanje mape; prepoznavanje dubljih i obuhvatnijih nivoa sopstva, i otuda obogaćivanje sebe.

U sledeća tri poglavlja istražićemo neke aspekte krajnje misterije zvane jedinstvena svest, osećajući svoj put do nje, obilazeći oko nje; probijajući se do nje, samo zato da bi se ona neočekivano došunjala do nas. Pored toga što ćemo steći neku vrstu osećaja za jedinstvenu svest, ovo istraživanje će nas snabdeti mnogim oruđima neophodnim za razumevanje čitavog polja onoga što danas nazivamo "transpcr-sonalna psihologija", "noetika", ili "istraživanje svesti". Istražićemo svet onakav kakav jeste, bez međa i granica; sadašnji trenutak kakav jeste, neomeđen prošlošću i budućnošću; i svest onakvu kakva jeste, neomeđena spoljašnjim i unutrašnjim granicama.

Zatim ćemo posvetiti jedno poglavlje objašnjenju razvojnog procesa svih drugih nivoa spektra: nivoa sveukupnog organizma, nivoa ega i nivoa persone. A onda, pošto steknemo osnovno razumevanje, počećemo silazak niz spektar svesti; preduzećemo jedno iskustveno istraživanje raznih nivoa i glavnih "terapija" koji se koriste za stupanje u dodir sa njima; a završićemo tamo gde smo i započeli, sa nivoom jedinstvene svesti. To je jedino prikladno jer, kao što ćemo videti, to je jedini nivo koji, po svemu sudeći, nikada nismo ni napuštali.

Jedna polovina

DA LI STE SE IKAD ZAPITALI zašto se život javlja u suprotnostima? Zašto sve ono što za vas vredi ima svoju suprotnost? Zašto stalno odlučujemo između suprotnosti? Zašto su sve želje zasnovane na suprotnostima?

Zapazite da su sve prostorne dimenzije suprotne: gore je suprotno onome dole, unutrašnje je suprotno spoljašnjem, visoko je nasuprot niskom, dugačko je suprotno kratkom, sever je naspram juga, veliko je naspram malog, vrh je nasuprot dna, levo je suprotno desnom. I zapazite da su sve stvari koje smatramo ozbiljnim i važnim jedan pol para suprotnosti: dobro je nasuprot zlu, život je nasuprot smrti, zadovoljstvo je suprotno bolu, Bog je nasuprot Satani, sloboda je suprotna ropstvu.

Na isti način su naše društvene i estetske vrednosti uvek izražene u terminima suprotnosti: uspeh je nasuprot neuspehu, lepo je suprotno ružnom, jako je suprotno slabom, pametno nasuprot glupom. čak i naše najveće apstrakcije počivaju na oprečnostima. Logika se, na primer, bavi ispravnim nasuprot pogrešnom, epistemologija, realnošću nasuprot pojavnosti; ontologija, bićem nasuprot ne-biću. Izgleda kao da je naš svet jedna ogromna skupina suprotnosti.

Ova činjenica toliko je prisutna da skoro nije vredna pomena, ali što više čovek o njoj razmišlja, sve upadljivija mu je njena čudnovatost. Jer, izgleda da priroda ne zna ništa o ovom svetu suprotnosti u kome žive ljudi. U prirodi ne žive istinite i lažne žabe, niti moralno i nemoralno drveće, niti ispravni i pogrešni okeani. U prirodi nema ni traga od etičkih i neetičkih planina. Ne postoje čak ni takve stvari kao što su lepe i ružne vrste - barem ne za Prirodu, jer njoj je zadovoljstvo da stvara sve vrste. Toro je rekao da se priroda nikada ne izvinjava, očigledno zato što Priroda ne poznaje suprotnosti dobra i zla, te tako ne prepoznaje ono što ljudi nazivaju "greškom".

Neosporno je da neke stvari koje nazivamo "suprotnostima" postoje u Prirodi. Postoje, primerice, velike i male žabe, veliko i malo drveće, zrele i nezrele pomorandže. Međutim, to za njih ne predstavlja problem, to im ne zadaje glavobolju. Moguće je da postoje vesti i trapavi medvedi, ali njih kao da nije briga za to. Medvedi, naprosto, ne pate od kompleksa inferiornosti.

Slično tome, u svetu prirode postoji život i smrt, ali sve to nema tako zastrašujuće dimenzije kao u svetu ljudi. Veoma stara mačka nije savladana užasom zbog činjenice da joj predstoji smrt. Ona će samo mirno otići do neke šumice, sklupčati se ispod kakvog drveta i uginuti.

Smrtno bolestan crvendać, udobno smešten na grani neke vrbe, posmatra zalazak sunca. Sa gašenjem poslednjeg tračka svetlosti, on će poslednji put sklopiti svoje oči i bez velike drame pasti na zemlju. A koliko se samo razlikuje način na koji se ljudi suočavaju sa smrću:

Ne odlazi laka srca u tu dobru noć

Ne daj se, bori se, protiv gašenja svetlosti.

Iako se bol i zadovoljstvo pojavljuju u svetu prirode, oni nisu razlog za brigu. Kada oseća bolove, pas cvili. A kada je zdrav, on jednostavno ne brine o tome. On ne strahuje od budućih, niti žali zbog minulih bolova. Za njega je to veoma prosta i prirodna stvar.

Neko bi, istini za volju, mogao reći da je sve to zbog toga što je Priroda naprosto glupa. Ali, to je manjkavo objašnjenje. Mi upravo počinjemo da shvatamo kako je Priroda mnogo inteligentnija nego što mislimo. Veliki biohemičar Albert Zent-Giorgi (*Aibert Szent-Georgyi*) daje nam vrlo slikovit primer:

(Kada sam se priključio Institutu za napredne studije u Princetonu) učinio sam to u nadi da ću, laktajući se sa tamošnjim velikim atomskim fizičarima i matematičarima, naučiti nešto o živim materijama. Ali čim sam otkrio da u svakom živom sistemu postoji više od dva elektrona, fizičari više nisu imali šta da mi kažu. I pored mnoštva kompjutera kojima raspolazu oni nisu umeli da mi kažu kakva bi mogla da bude uloga trećeg elektrona. Međutim, najčudnije od svega je to što on tačno zna šta radi. Jedan tako sćušan elektron zna nešto što svi mudri ljudi sa Prinstona ne znaju, a to može biti samo nešto vrlo jednostavno.

Bojim se da Priroda nije samo inteligentnija nego što mislimo, ona je inteligentnija nego što uopšte možemo da zamislamo. Priroda je, na kraju krajeva, stvorila ljudski mozak, sa kojim se dičimo kao jednim od najinteligentnijih oruđa u kosmosu. A može li totalni idiot napraviti originalno remek-delo?

Prema Knjizi postanja, jedan od prvih Adamovih zadataka bio je da imenuje životinje i biljke koje postoje u prirodi. Jer, priroda nam ne dolazi sa već gotovim imenima i nema tog čoveka kome ne bi godilo da razvrsta i imenuje različite vidove sveta prirode. Drugim recima, Adam je dobio zadatak da razmrši složeno klupko prirodnih oblika i da im da ime." Ove životinje međusobno liče, a ne liče nimalo na onu druge, pa hajde da ovu grupu nazovemo 'lavovi', a onu drugu 'medvedi'. Da vidimo, ova vrsta stvari jestiva je, ali ne i ona tamo. Hajde da ovu vrstu nazovemo 'grožđe', a onu 'kamenje'."

No, marljivom Adamu pravi zadatak nije bio da izmisli imena životinja i biljaka. Pre će biti da je ključni deo njegovog posla bio sam postupak razvrstavanja. Jer, osim ukoliko od svake vrste nije bila samo po jedna životinja, što je malo verovatno, Adam je morao da

grupiše one životinje koje su slične i da nauči da ih mentalno razlikuje od onih koje im nisu slične. On je morao da nauči da povuče mentalnu liniju razgraničenja između različitih grupa životinja, zato što je jedino nakon toga mogao u potpunosti da raspozna, te tako imenuje različite životinje. Drugim recima, veliki posao koji je Adam započeo bilo je stvaranje mentalnih ili simboličnih linija razdvajanja.

Adam je prvi čovek koji je opisao prirodu, razdelio je na mentalnom planu, razvrstao, oslikao. Adam je bio prvi veliki kartograf. Adam je povukao granice.

Ovo crtanje karte prirode bilo je tako uspešno da, do današnjeg dana, mi naše živote najviše trošimo na crtanje granica. Svaka odluka koju donosimo, svako naše delo, svaka reč, zasnovani su na svesnom ili nesvesnom tvorenju granica. Pritom ne mislim samo na granice sopstavnog identiteta - koje su začelo najvažnije - već na sve granice u najširem smislu reči. Doneti odluku znači povući graničnu liniju između onoga što prihvatamo i onoga što odbacujemo. Želeti nešto znači povući graničnu liniju između prijatnih i neprijatnih stvari i potom težiti ka onim prijatnim. Držati se neke ideje znači povući graničnu liniju između koncepta za koji osećamo da je istinit i onog za koji osećamo da je lažan. Obrazovanje podrazumeva učenje gde i kako se povlače granice, a zatim rad sa onim što je ograničeno. Održavanje sistema pravosuđa znači povući granicu između onih koji se uklapaju u društvena pravila i onih koji se u njih ne uklapaju. Vođenje rata podrazumeva povlačenje linije razdvajanja između onih koji su za nas i onih koji su protiv nas. Studirati etiku znači naučiti kako se povlači granična linija koja odvaja dobro od zla. Praktikovati zapadnjačku medicinu znači jasno povući granicu između bolesti i zdravlja. Sasvim očigledno, od manjih nezgoda do najvećih kriza, od malih do najvećih odluka, od blage naklonosti do uzavrelih strasti, naš život se sastoji od povlačenja linija razdvajanja.

Čudna stvar je što granica, ma koliko složena i neobična, zapravo nije ništa drugo do razgraničenje nečeg unutrašnjeg i nečeg spoljašnjeg. Na primer, možemo nacrtati vrlo jednostavan oblik granične linije u vidu kruga, pri čemu uočavamo da ona pokazuje šta je unutra nasuprot spolja:

Primitite da suprotnosti unutra i spolja nisu same po sebi postojale sve dok mi nismo nacrtali granicu kruga. Drugim recima, linija razdvajanja je ta koja stvara par suprotnosti. Ukratko, crtati granice znači proizvoditi suprotnosti. Sada počinjemo da uviđamo da je razlog što živimo u svetu suprotnosti upravo taj što život, kakvog ga znamo, predstavlja proces povlačenja granica.

A taj svet suprotnosti je svet sukobljavanja, kao što će i Adam ubrzo otkriti. Mora da je on bio opčinjen snagom koju donosi povlačenje granica i nadevanje imena. Zamislite: jedan jednostavan zvuk kao što je "nebo" može da predstavi svu ogromnost i bezmer-nost plavih nebesa, koja su, uz pomoć linija razdvajanja, prepoznata kao različita od zemlje, vode, i vatre. Tako, umesto da se bavi i

manipuliše stvarnim predmetima, Adam je mogao da se u svojoj glavi koristi magičnim imenima koja označavaju same predmete. Na primer, da je pre nego što je izumeo granice i imena Adam pozeleo da kaže Evi da je glupa poput magarca, on bi morao da je zgrabi za ruku i vodi okolo dok ne pronađe nekog magarca, a zatim da pokaže na njega, pa na Evu, i onda da skakuće tamo-amo i njače, čineći glup izraz lica. Ali sada je, zahvaljujući magiji reci, Adam mogao da je pogleda i kaže: "Zaboga, draga, ti si glupa poput magarela." Eva, koja je, uzgred, bila mnogo mudrija od Adama, obično je držala jezik za zubima. To jest, ona je izbegavala da se služi magijom reci, jer je u svom srcu osećala kako su reci dvosekli mač, a ko se mača lati, od mača će i poginuti.

U međuvremenu, rezultati Adamovih napora behu spektakularni, moćni, magični, pa ne čudi što je on počeo pomalo da se šepuri. Počeo je da širi granice i stiče znanja o mestima koja bolje da je ostavio neoznačena na karti. Ovo šepurenje kulminiralo je kod drveta znanja, koje je zapravo bilo drvo suprotnosti dobra i zla. A kada je Adam uočio razliku između suprotnosti dobra i zla, to jest, kada je povukao sudbonosnu granicu, njegov svet se nepovratno srušio. Kada je Adam zgrešio, čitav svet suprotnosti, koji se sam potrudio da stvori, zauzvrat mu je doneo večno prokletstvo. Bol nasuprot zadovoljstvu, dobro nasuprot zlu, život nasuprot smrti, napor nasuprot igri - gomila nepomirljivih suprotnosti sručila se na čovečanstvo.

Gorka istina koju je Adam naučio jeste da je svaka linija razdvajanja istovremeno i moguća borbena linija, tako da svako povlačenje granice naprosto označava ratnu pretnju, odnosno sukob zaraćenih suprotnosti, ogorčenu borbu života protiv smrti, zadovoljstva protiv bola, dobra protiv zla. Ono što je Adam naučio - a naučio je to prekasno - jeste da pitanje " Gde povući liniju?" zapravo znači, " Gde će se odigrati bitka?"

Prosta je činjenica da živimo u svetu konflikata i suprotnosti jer živimo u svetu granica. Pošto je svaka linija razgraničenja istovremeno i borbena linija, otuda i ljudska nepravilnost: što su granice čvršće, to su i sukobi žešći. što više prijanjam za zadovoljstvo, to više ću zazirati od bola. što više težim dobroti, to više ću biti opsednut zlom. što više težim uspehu, to više ću strahovati od neuspeha. što čvršće prijanjam za život, to strasnije izgleda smrt. što više nešto cenim, to više postajem opsednut njegovim gubitkom. Drugim recima, većina naših problema jesu problemi granica i suprotnosti koje su one stvorile.

Obično nastojimo da resimo ova pitanja tako što se trudimo da izbrišemo jednu od suprotnosti. Bavimo se pitanjem dobra i zla pokušavajući da iskorenimo zlo. Bavimo se pitanjem života i smrti tako što pokušavamo da gurnemo smrt pod tepih simbolične besmrtnosti. U filozofiji baratamo pojmovnim suprotnostima izostavljajući jedan od polova ili pokušavajući da ga svedemo na drugi. Materijalisti pokušavaju da svedu um na materiju, dok idealisti pokušavaju da svedu materiju na um. Monisti pokušavaju da svedu mnoštvo na jedinstvo, a

pluralisti pokušavaju da objasne jedinstvo kao mnoštvo.

Sušтина je u tome što mi uvek naginjemo ka tome da granicu smatramo *stvarnom*, a onda manipulišemo suprotnostima koje su te granice stvorile. čini se da nikada ne dovodimo u pitanje postojanje same granice. Zato što verujemo da je granica stvarna, mi čvrsto verujemo da su suprotnosti nešto nepomirljivo, otuđeno, zauvek razdvojeno. "Istok je Istok, a Zapad je Zapad, i to dvoje se nikada neće sresti." Bog i Satana, život i smrt, dobro i zlo, ljubav i mržnja, ja i drugi - razlikuju se, kaže se, kao dan i noć.

Tako mi pretpostavljamo da bi život bio savršeno prijatan samo kad bismo mogli da izbrišemo negativne i neželjene polove parova suprotnosti. Kad bismo mogli da izbrišemo bol, zlo, smrt, patnju, bolest, tako da svetom vladaju dobrota, život, radost i zdravlje - to bi, zaista, bio dobar život, i tako većina ljudi zamišlja raj. Umesto da predstavlja stanje u kome su sve suprotnosti transcendirane, raj označava mesto gde se sakupljaju sve pozitivne polovine parova suprotnosti, dok je pakao mesto gde se nagomilavaju negativne polovine: bol, patnja, muka, briga, bolest.

Sklonost ka razdvajanju parova suprotnosti i prijanjanje uz pozitivne polove je jedna od izrazitih crta progresivne zapadne civilizacije - njene religije, nauke, medicine, industrije. Napredak je, na kraju krajeva, kretanje *prema* pozitivnom, i udaljavanje *od* negativnog. Ipak, uprkos očiglednim blagodatima savremene medicine i poljoprivrede, ne postoji ni trunka dokaza da je, nakon stoleća naglašavanja pozitivnog i nastojanja da se eliminiše negativno, čovečanstvo išta srećnije, zadovoljnije, ili više u miru sa sobom. U stvari, raspoložemo dokazima koji ukazuju upravo na suprotno: današnje doba je "doba nemira", "straha od budućnosti", posvemašnje frus-triranosti i otuđenja, dosade usred bogatstva i besmisla usred obilja.

čini se da su" napredak" i nesreća dve strane jednog istog novčića koji se stalno okreće. Jer, sam poriv za *napredovanjem* ukazuje na nezadovoljstvo *trenutnim* stanjem stvari, i što više čovek teži napretku, sve jače ga tišti osećaj nezadovoljstva. Slepo prateći progres, naša civilizacija je frustraciju načinila institucijom. Jer, u nastojanju da naglasimo pozitivno i odstranimo negativno, sasvim smo zaboravili da se pozitivno može definisati samo pomoću negativnih pojmova. Oprečnosti se zaista razlikuju kao noć i dan, ali stvar je u tome da bez noći ne bismo mogli ni da prepoznamo nešto što se zove dan. Uništiti negativno istovremeno znači uništiti svaku mogućnost uživanja u pozitivnom. Prema tome, što više uspevamo u ovoj pustolovini zvanoj progres, to više smo na gubitku, a naš osećaj frustriran os ti biva sve jači.

Koren čitavog problema je naša težnja da suprotnosti vidimo kao nepomirljive, kao potpuno razdvojene i međusobno otuđene,

čak i najjednostavnije suprotnosti, kao, na primer, kupovina i prodaja, za nas su dva različita i odvojena događaja. Istini za volju, kupovina i prodaja jesu na neki način različite stvari, ali su takođe -i u tome je poenta - potpuno *neraskidive*. Svaki put kad nešto kupite, onaj drugi je, u istom trenutku, nešto prodao. Drugim recima, kupovina i prodaja su naprosto *dva* kraja *jednog* istog događaja, odnosno jedne poslovne transakcije. I mada su to dva "različita" kraja transakcije, događaj koji oni predstavljaju je jedan te isti.

Isto tako, između svih suprotnosti implicitno stoji znak jednakosti. Koliko god da su upadljive razlike između suprotnosti, one uprkos svemu ostaju potpuno neodvojive i uzajamno zavisne, iz prostog razloga što jedna ne bi mogla postojati bez druge. Ako se stvari posmatraju na ovaj način, postaje očigledno da ne postoji unutra bez spolja, gore bez dole, da nema pobede bez poraza, zadovoljstva bez bola, života bez smrti. Drevni kineski mudrac Lao Ce kaže:

Između da i ne, kakva je razlika? Između dobra i zla,
kakva je razlika? Zar i ja moram da se klanjam čemu se
svetina klanja? Imetak i nemaština idu zajedno Teško i
lako se nadopunjuju Dugačko i kratko čine kontrast
Visoko i nisko jedno na drugom počivaju Napred i nazad
slede jedno drugo.

čuang Ce razvija tu ideju:

Prema tome, oni koji kažu da ispravno može postojati bez svoje suprotnosti, pogrešnog; ili dobra vlada bez njene suprotnosti, loše vlade, ne razumeju uzvišene principe univerzuma, niti prirodu svekolikog stvaranja. Neko takođe može reći da Nebo postoji bez Zemlje, ili negativan princip bez pozitivnog, što je očigledno nemoguće. Ipak, i dalje ljudi bez prestanka raspravljaju o tome; mora da su oni ili budale ili prevaranti.

Teško da je ideja unutrašnjeg jedinstva suprotnosti rezervisana samo za mistike, bilo zapadne bilo istočne. Ako učinimo jedan osvrt na savremenu fiziku, polje u kojem je intelekt Zapada postigao najveći napredak, pronaćićemo još jednu verziju shvatanja realnosti kao jedinstva suprotnosti. Na primer, u teoriji relativiteta poznate suprotnosti, mirovanje i kretanje postale su sasvim nerazdvojne, to jest "svaka sadrži drugu". Predmet koji nekom posmatraču izgleda kao da miruje, drugom posmatraču izgleda kao da je u pokretu. Isto tako, podvojenost između talasa i čestice nestaje, te tako dobijamo "talasne čestice", dok se kontrast između strukture i funkcije gubi. čak i vekovna teorija o razdvojenosti mase i energije je pala sa Ajnštajnovom formulom $E =$

me , a ove prastare "suprotnosti" nisu više samo dva vida jedne realnosti na papiru, pošto je ova formula našla svoju primenu u tragediji Hirošime.

Isto tako, sada se uviđa da su suprotnosti kao subjekat i objekat, vreme i prostor uzajamno zavisni tako da obrazuju jedan ispreple-tani kontinuum, jedan jedinstveni obrazac. Ono što nazivamo "subjekat" i "objekat" su, poput kupovine i prodaje, samo dva različita pristupa jednom jedinstvenom procesu. I pošto isto važi za vreme i prostor, više ne možemo govoriti o tome kako je neki objekat smešten u prostoru ili se dešava u vremenu, već samo o vremensko-prostornom zbivanju. Ukratko, savremeni fizičari tvrde da realnost možemo posmatrati samo kao jedinstvo suprotnosti. Recima bio-fizičara Ludviga fon Bertalanfija (*Ludwig von Bertalanffy*):

Ukoliko je ono što je rečeno istinito, realnost je ono što je Nikola iz Kuesa nazivao *coincidentia oppositorum*. Diskurzivno mišljenje uvek predstavlja jedan aspekt konačne realnosti, nazvane Bogom u njegovoj terminologiji; ona nikada ne može iscrpsti svoju beskonačnu raznolikost. Otuda je krajnja realnost jedinstvo suprotnosti.

Sa tačke gledišta *coincidentia oppositorum* - "koincidencije suprotnosti" - ono što smo mislili da su potpuno razdvojene i nepomirljive suprotnosti ispostavlja se da su, da citiramo Bertalanfija, "komplementarni aspekti jedne te iste realnosti".

Na tim temeljima je Alfred Nort Vajthed (*Alfred North White-head*) jedan od najuticajnijih filozofa ovog veka, razradio svoju filozofiju "organizma" i "vibratnog postojanja", koja uči da su svi "krajnji elementi u osnovi vibratni". To jest, sve stvari i događaji koje obično smatramo nepomirljivim, kao što su uzrok i posledica, prošlost i budućnost, subjekat i objekat, zapravo su poput brega i dolje jednog talasa, jedna te ista vibracija. Jer talas se, iako po sebi jedan događaj, ispoljava samo kroz suprotnosti brega i dolje, najviše i najniže tačke. Upravo iz tog razloga, realnost se ne nalazi samo u bregu ili samo u dolji, već u njihovom jedinstvu (pokušajte da zamislite talas koji ima samo bregove, ali nema dolje). Očigledno, takve stvari kao što su breg bez dolje, najviša tačka bez najniže tačke, ne mogu postojati. Breg i dolja - kao i sve suprotnosti - jesu neodvojivi vidovi jedne osnovne aktivnosti. Prema tome, kao što iznosi Vajthed, svaki element univerzuma je "vibratna plima i oseka neke osnovne energije ili aktivnosti".

Ovo unutrašnje jedinstvo suprotnosti nigde nije izncto tako jasno kao u gestalt teoriji opažanja. Prema geštaltu, mi nikada nismo svesni nijednog objekta, događaja ili figure izuzev u relaciji sa njihovom pozadinom koja čini kontrast. Na primer, nešto što nazivamo "svet-lost" zapravo je svetla figura koja stoji nasuprot tamnoj pozadini. Kada posmatram nebo u tamnoj noći i ugledam svetlost sjajne zvezde, ono što zapravo vidim - što moje oko u stvari "prima"- nije izdvojena zvezda nego

čitavo polje ili geštalt "svetle zvezde i tamne pozadine". Koliko god da je drastičan kontrast između svetle zvezde i njene tamne pozadine, poenta je u tome da bez prvog ne mogu da opazim drugo. "Svetlost" i "tama" su dva suodnosna aspekta jednog čulnog geštalta. Isto tako, ne mogu da opazim kretanje osim u poređenju sa mirovanjem, ni napor bez lakoće, ni složenost bez jednostavnosti, ni privlačenje bez odbijanja.

Isto tako, nikada nisam svestan zadovoljstva osim ako ono nije u odnosu sa bolom. U ovom trenutku mogu zaista da se osećam veoma lagodno i zadovoljno, ali to ne bih bio u stanju da *spoznam*, da u pozadini svega toga ne stoje nelagodnost i bol. Upravo zato izgleda kao da se zadovoljstvo i bol smenjuju, jer ih možemo prepoznati samo onda kada su u međusobnom kontrastu i smenjuju se. Prema tome, ma koliko da volim jedno, a prezirem drugo, pokušaj da ih izolujem ne može uroditi plodom. što bi rekao Vajthed, zadovoljstvo i bol su samo nerazdvojni breg i dolja jednog jedinog talasa svesti, a pokušaj da se istakne pozitivni breg, a odstrani negativna dolja, jalov je i liči na pokušaj da se odstrani sam talas.

Možda sada počinjemo da shvatamo zašto život, kada se vidi kao svet razdvojenih suprotnosti, deluje potpuno beznadežno, i zašto progres u stvari nije rast već zloćudna bolest. U nastojanju da razdvojimo suprotnosti i držimo se samo onih koje smatramo pozitivnim, da imamo zadovoljstvo bez bola, život bez smrti, dobro bez zla, mi se zapravo borimo za fantome, bez imalo osećaja za stvarnost. Mogli bismo se isto tako boriti za svet bregova bez dolja, za svet kupaca bez prodavača, za levo bez desnog, za unutrašnje bez spoljašnjeg. Prema tome, kao što je istakao Vitgenštajn, pošto naši ciljevi nisu uzvišeni već iluzorni, naši problemi nisu teški već besmisleni.

Da su sve suprotnosti - kao što su masa i energija, subjekat i objekat, život i smrt - toliko tesno spojene da su savršeno neraskidive, u to većina nas još ne želi da poveruje. Ali, to je tako samo zato što *linije razgraničenja* između suprotnosti prihvatamo kao stvarne. Prisetimo se, upravo granice stvaraju privid o razdvojenim suprotnostima. Prosto rečeno, tvrdnja da je "krajnja stvarnost jedinstvo suprotnosti" znači da *u krajnjoj stvarnosti nema granica*. Ma gde.

činjenica je da smo toliko očarani granicama, tako omađijani Adamovim grehom, da smo u potpunosti zaboravili na pravu prirodu graničnih linija. Jer granične linije, ma koje vrste, ne postoje u stvarnom svetu, već samo u mašti kartografa. Da se razumemo, u svetu prin ide postoji mnoštvo raznovrsnih *linija*, kao što je, recimo, linija obale koja razdvaja kopno od okeana. U prirodi zapravo postoji niz linija i površina - obrisi lišća i koža organizama, linije neba i obrisi drveća, obale jezera, svetle i tamne površine, i druge linije koje izdvajaju objekte iz njihove okoline. Ove površine i linije očigledno su tu, ali one ne označavaju samo *razdvojenost*, kao što se najčešće pretpostavlja. Uzmimo na primer liniju koja razdvaja kopno od vode.

Alan Vots (*Alan Watts*) je često isticao da je ova takozvana "linija razdvajanja" isto tako i mesto gde se kopno i voda *dodiruju*. A to znači da granične linije osim što razdvajaju i razgraničavaju takođe *spajaju* i *sjedinjuju*. Ove linije, drugim recima, nisu granice! Postoji ogromna razlika između linije i granice, što ćemo uskoro videti.

Poenta je, dakle, u tome da linije, osim što razdvajaju ujedno i spajaju suprotnosti. A upravo to i jeste suština i funkcija svih stvarnih linija i površina u prirodi. Spolja gledano one dele suprotnosti, dok ih istovremeno na unutrašnjem planu sjedinjuju. Na primer, da nacrtamo liniju koja predstavlja jednu konkavnu figuru:

konkavno) (konveksno)

Zapazite sada da sam istom tom linijom takođe nacrtao i jednu konveksnu figuru. Na to je taoistički mudrac Lao Ce mislio kada je govorio da se sve suprotnosti pojavljuju istovremeno i zajedno. Kao i konkavno i konveksno u datom primeru, sve suprotnosti nastaju istovremeno.

Dalje, pošto postoji samo jedna zajednička linija za obe figure, ne možemo reći da ta linija *odvaja* konkavno od konveksnog. Ova linija ne samo što ne razdvaja konkavno od konveksnog već čini apsolutno nemogućim njihovo odvojeno postojanje. Pošto je u pitanju samo jedna linija, bez obzira što je crtamo kao konkavnu, mi je ujedno crtamo i kao konveksnu, jer je spoljašnja linija konkavnog uvek unutrašnja linija konveksnog. Prema tome, nikada nećete naći konkavno bez konveksnog, jer je njima, kao i svim drugim suprotnostima, suđeno da zauvek ostanu nerazdvojni.

Suština je u tome da nije svim linijama koje nalazimo u prirodi, čak ni onima koje čine nas same, jedina funkcija da razgraničavaju različite suprotnosti, nego i da ih istovremeno povezuju u neras-kidivo jedinstvo. Drugim recima, linija nije granica. Jer ona, bilo da je mentalna, prirodna ili logička, nije tu samo da deli i razdvaja, nego i da spaja i sjedinjuje. Granice su, s druge strane, čiste iluzije - one naizgled razdvajaju ono što se ne može razdvojiti. U tom smislu, stvaran svet sadrži linije, ali ne i stvarne granice.

Stvarna linija postaje iluzorna granica onda kada umislimo da su dve strane koje ona deli razdvojene i nepovezane; to jest, kada prihvatimo da se dve suprotnosti spolja razlikuju i zanemarimo njihovo unutrašnje jedinstvo. Linija postaje granica kada zaboravimo da unutrašnje koegzistira sa spoljašnjim. Linija postaje granica kada umišljamo da ona samo razdvaja, a previdamo da istovremeno spaja. U redu je crtati linije, pod uslovom da ih ne shvatimo kao granice. U redu je razlikovati zadovoljstvo od bola; ali nije moguće razdvojiti ih.

Mi i dalje stvaramo iluzorne granice na isti način kao što je to

prvobitno učinio Adam, jer gresi otaca prenose se na sinove i kćeri. Počinjemo tako što uočavamo linije prirode - linije obala, linije šuma, linije neba, kamene površine, površine kože itd. - ili konstruišemo sopstvene mentalne linije (ideje i koncepte). Ovakvim postupkom mi klasifikujemo prizore našega sveta. Učimo da kod poznatih vrsta prepoznamo razliku između unutrašnjeg i spoljašnjeg: između kamena i onoga što nije kamen, zadovoljstva i onoga što nije zadovoljstvo, visokog i onoga što nije visoko, dobrog i onoga što nije dobro...

I već smo u opasnosti da nam linije postanu granice, jer prepoznajemo eksplicitne razlike, a zaboravljamo na implicitno jedinstvo. A greška se uvećava kako nastavljamo da imenujemo, pripisujući reci i simbole spoljašnjim i unutrašnjim osobinama vrsta. Jer, reci koje koristimo za unutrašnje osobine vrste, kao "svetio", "gore", "zadovoljstvo", definitivno su odvojive i različite od reci koje koristimo za spoljašnje osobine vrste, kao "tamno", "dole" i "bol".

Tako možemo da manipuliramo simbolima ne obazirući se na suprotnosti. Na primer, ja mogu da sročim sledeću rečenicu, "želim zadovoljstvo", a da u njoj ništa ne upućuje na nužnu suprotnost zadovoljstva, bol. Mogu da razdvojim zadovoljstvo od bola u recima, u svojim mislima, mada u stvarnom svetu nikada nećemo naći da je jedno odvojeno od drugog. Na ovom stupnju, linija između zado-voljstva i bola postaje granica, a iluzija da su to dvoje odvojeni deluje ubedljivo. Ne opazajući da su suprotnosti samo dva različita naziva za jedan proces, ja umišljam da postoje dva različita procesa koja su međusobno suprotstavljena. Primećujući ovo, L.L. Vajt (*L.L. Whyte*) kaže: "Tako je, nezreli um, nemoćan da umakne svojoj predrasudi... osuđen da se koprcu u pretesnoj odeći svojih dualizama: subjekat/objekat, vreme/prostor, duh/materija, sloboda/ropstvo, slobodna volja/zakon. Na istinu, koja mora biti jedna, natovarena je kontradikcija. čovek ne može razmišljati o tome gde se nalazi, jer je *iz jednog sveta stvorio dva.*"

Naš problem je, čini se, u tome što smo načinili jednu konvencionalnu mapu teritorije prirode i u njoj ucrtali granice (pri čemu priroda nema granica), a onda u potpunosti pobrkali te dve stvari. Kao što su glavni semantičari na čelu sa Korzijskim (*Korzybski*) isticali, naše reci, simboli, znaci, misli i ideje su samo mape realnosti, ne i sama realnost, zato što "mapa nije teritorija". Reč "voda" neće ugасiti vašu žeđ. Međutim, mi živimo u svetu mapa i reci kao da je to stvaran svet. Krećući se Adamovim stopama, mi smo sada potpuno izgubljeni u svetu izmaštanih mapa i granica. A ove iluzorne granice, uz suprotnosti koje tvore, postale su poprište naših najljućih bitaka.

Većina naših "životnih problema", tako, počiva na iluziji da se suprotnosti mogu razdvojiti i izolovati. Ali pošto su sve suprotnosti u stvari aspekti jedne osnovne realnosti, ovo podseća na pokušaj da se potpuno razdvoje dva kraja gumene trake. Sve što možete učiniti jeste da vučete sve jače i jače - dok ne dođe do žestokog pucanja.

Prema tome, sada nije teško shvatiti zašto je, u svim mističnim

tradicijama širom sveta, onaj koji prozire iluziju suprotnosti nazvan "oslobođenim". Zbog toga što je "oslobođen od parova suprotnosti", on je u ovom životu slobodan od, u osnovi, besmislenih problema i konflikata umešanih u rat između suprotnosti. U svojoj potrazi za mirom, on više ne upravlja suprotnosti jedne protiv drugih, već ih prevazilazi. Ne dobro nasuprot zlu, nego iznad dobra i zla. Ne život nasuprot smrti, već centar svesti koji nadilazi oba. Suština nije u tome da razdvojimo suprotnosti i učinimo "pozitivan progres", nego da ujedini i harmonizujemo kako pozitivne tako i negativne suprotnosti, otkrivajući područje koje prevazilazi i obuhvata sve. To područje je, kao što ćemo uskoro videti, sama jedinstvena svest. U međuvremenu, zapazimo, kao što poručuje indijski sveti spis *Bha-gavad Gita*, da izbjavljenje nije oslobođenje od zla, nego oslobođenje od parova suprotnosti:

Zadovoljan onim što dolazi prirodno

Prevazišav' parove i slobodan od zavisti, taj
ne prijanja ni za uspeh ni za neuspeh,
čak i kada deluje, on nije vezan. Valja ga
prepoznati kao zauvek slobodnog

Koji ne mrzi niti žudi; Jer onaj ko je
oslobođen od parova

Lako se izvlači iz sukoba.

Ovo "oslobođenje od parova" je, zapadnjački rečeno, otkriće carstva nebeskog na zemlji, mada su to popularni jevanđelisti zaboravili. Jer raj nije, kao što uči popularna religija, stanje pozitivnosti bez negativnosti, već spoznaja "nesuprotnosti" ili "ne-dvojstva", makar prema jevanđelju svetog Tome:

Oni upitaše: Hoćemo li, ako postanemo kao deca,
ući u Carstvo? A Isus im reče:

Kada učinite da dva postane jedno,
i kada postignete da unutrašnje postane kao spoljašnje,
a spoljašnje kao unutrašnje,
i gore isto kao dole,
i kada učinite da muško i žensko budu jedno,
tada ćete kročiti u Carstvo.

Ova ideja ne-suprotnosti i ne-dvojstva predstavlja suštinu advaita hinduizma (*advaita* znači "nedualan" ili "ne-dva") i mahajana budizma. Ideja je divno izražena u jednom od najvažnijih budističkih tekstova, *Lankavatira sutri*:

Lažna imaginacija uči da su stvari kao na primer svetlost i tama, dugačko i kratko, crno i belo različite, i da ih treba razlučiti; ali nisu međusobno nezavisne; one su samo različiti aspekti jedne stvari, one su izraz relacije, ne i realnosti. Uslovi postojanja nisu međusobno isključivog karaktera; u suštini stvari nisu dva već jedno.

Ovakve navode možemo redati unedogled, ali svi oni ukazuju na istu stvar; da je krajnja realnost jedinstvo suprotnosti. A pošto su granice koje namećemo realnosti te koje realnost dele na bezbroj parova suprotnosti, tvrdnja svih tradicija da je realnost oslobođena parova suprotnosti podrazumeva da u realnosti nema granica. Realnost nije podvojena i otuda je bez granica.

Rešenje za rat između suprotnosti je predaja svih granica, a ne neprekidno manipulisanje njima. Rat suprotnosti je simptom da je neka granica ozbiljno shvaćena, a da bismo izlečili simptom, moramo da se zaputimo ka korenu stvari: našim iluzornim granicama.

No, pitamo se, ukoliko sve suprotnosti vidimo kao jedno, šta će se desiti sa našom težnjom za napretkom? Pa, uz malo sreće, težnja će splasnuti - a sa njom i ono čudno nezadovoljstvo koje podgreva iluziju daje trava zelenija sa druge strane ograde. Ali budimo načisto sa sledećim: ja ne mislim da ćemo prekinuti napredak u medicini, poljoprivredi i i tehnologiji. Samo ćemo prestati da gajimo iluziju da sreća zavisi od napretka. Jer kada budemo u stanju da prozremo iluziju naših ograničenja, videćemo, ovde i sada, univerzum onako kako ga je Adam video pre Pada: kao organsko jedinstvo, sklad suprotnosti, pesmu pozitivnog i negativnog, ushićenost igrom našeg vibratornog postojanja. Kada spoznamo da su suprotnosti jedno, nesklad postaje sklad, bitka se pretvara u ples, stari neprijatelji postaju ljubavnici. Dolazimo u priliku da postanemo prijatelji sa čitavim univerzumom, a ne samo sa jednom njegovom polovinom.

Teritorija bez granica

KRAJNJA METAFIZIČKA TAJNA, ako se usudimo da je is-kažemo na tako jednostavan način, jeste da u univerzumu nema granica. Granice su iluzije, proizvod načina na koji crtamo mapu realnosti, nikako sama realnost. I, mada je ugodno crtati mapu teritorije, zameniti teritoriju mapom predstavlja fatalnu grešku.

Ne radi se samo o tome da ne postoje granice između suprotnosti. U jednom mnogo širem smislu, ne postoje granice koje bi razdvajale bilo koju stvar i bilo koji događaj u kosmosu. A realnost bez granica nigde nije tako jasno uočena kao u savremenoj fizici, koja je sve bliže shvatanju da je klasična fizika - čiji su predstavnici takva imena kao Kepler, Galilej i Njutn - u stvari nasleđe Adama, prvog kartografa i crtača granica.

Kada je Adam konačno dovršio započeto, on je čovečanstvu u nasleđe ostavio svoju kartografiju i crtanje granica. A pošto svaka granica poseduje političku i tehnološku moć, Adamovo razgraničavanje, razvrstavanje i imenovanje prirode označava sam početak tehnološke moći i kontrole nad prirodom. štaviše, jevrejska tradicija tvrdi da plodovi drveta znanja ne kriju u sebi znanje o dobru i zlu već o korisnom i beskorisnom - to jest tehnološko znanje. Ali ako svaka granica nosi u sebi tehnološku i političku moć, ona takođe nosi i otuđenje, rasparčavanje i sukob - jer kada postavite granicu da biste nešto kontrolisali, vi se istovremeno izdvajate i otuđujete od onoga što pokušavate da kontrolišete. Otuda je Adamov Pad poznat kao iskonski greh, rasparčavanje.

Ipak, granice koje je Adam iscrtao bile su jednostavne. One su služile samo za klasifikaciju, i bile upotrebljive jedino pri opisivanju, definisanju, imenovanju itd. A ove deobne granice Adam nije ni do kraja iskoristio. Tek što je počeo da imenuje povrće i voće, prokockao je priliku i bio izbačen iz igre.

Vekovima kasnije, Adamovi naslednici su se konačno odvažili da ponovo otpočnu bavljenje granicama, ali sada mnogo apstraktnijim i tananijim. U Grčkoj su se pojavili ljudi sjajnih umnih sposobnosti -to jest, veliki kartografi i crtači granica. Aristotel je, na primer, klasifikovao bezmalo svaki proces i svaku stvar u prirodi sa takvom preciznošću da je Evropljanima trebalo nekoliko vekova samo da ispituju verodostojnost njegovih granica. No, bez obzira koliko su precizne i složene vaše klasifikacije, sa tom vrstom granične linije ne

možete da uradite mnogo toga - barem ne sa naučne strane - izuzev da opisujete i definišete. Imate samo kvalitativnu nauku, klasifikacionu nauku. Međutim, kada ste jednom postavili prve granice, tako da svet izgleda kao kompleks odvojenih stvari i događaja, tada možete da nastavite sa sve tananijim i apstraktnijim vrstama granica. A Grci, kao na primer Pitagora, uradili su upravo to.

Jer Pitagora je otkrio, posmatrajući različite vrste stvari i događaja, od konja do pomorandži do zvezda, da bi mogao da izvede sjajan trik sa svim ovim različitim predmetima. Mogao bi, zapravo, da ih prebroji.

Ako je imenovanje izgledalo magično, onda je brojanje izgledalo božanstveno, jer ako imena mogu magijski da predstavljaju stvari, brojevi mogu da ih transcendiraju. Na primer, jedna pomorandža plus druga pomorandža jednako je dve pomorandže, ali je takođe jedna jabuka plus druga jabuka jednako dve jabuke. Broj dvanepris-trasno se odnosi na bilo koju i na sve grupe koje sadrže dva elementa, pa ih tako na neki način transcendira.

Kroz apstraktne brojeve ljudi su uspeli da oslobode svoje umove od konkretnih stvari. U izvesnoj meri ovo klasifikovanje i jeste omogućeno prvim tipom granice, imenovanjem, klasičnim kovanjem i opažanjem razlika. Ali brojevi su ovu moć dramatično uvećali. Jer brojanje je, u izvesnom smislu, zapravo postavilo posve novi tip granice. Bila je to granica na granici, meta-granica, koja je funkcionisala na sledeći način:

Sa prvim tipom granice mi crtamo liniju razdvajanja između različitih stvari, a zatim uočavamo da smo tako dobili grupe ili vrste, koje onda nazivamo žabe, sirevi, planine, ili bilo šta. Ovo je prvi ili osnovni tip granice. Kada jednom nacrtamo naše prve granice, tada na njima možemo da nazidamo *drugi* tip granice i onda prebrojimo stvari u našim vrstama. Ako prva granica daje vrstu stvari, druga granica daje vrstu vrsta stvari. Tako se, na primer, broj sedam jednako odnosi na *sve* grupe ili vrste stvari koje sadrže sedam elemenata. Sedam može da se odnosi na sedam zrna grožđa, sedam dana, sedam patuljaka, itd. Broj sedam, drugim recima, predstavlja skup svih skupova koji imaju sedam članova. Prema tome, sada imamo vrstu vrsta, granicu na granici. Tako su uz pomoć brojeva ljudi stvorili novi tip granice, jednu apstraktniju i opštiju granicu, *meta-granicu*. A pošto granice nose političku i tehnološku moć, ljudi su pomoću njih razvili sposobnost da kontrolišu svet prirode.

Međutim, ove nove i moćnije granice nisu donele sa sobom samo potencijal za razvijeniju tehnologiju, nego i veće otuđenje i cepanje. Grci su, kroz ovu novu meta-granicu broja uspeli da izazovu suptilan konflikt, suptilan dualizam, koji se za Evropljane prilepio kao što se vampir kaci za svoju žrtvu. Jer apstraktni brojevi, ova nova meta-granica, do te mere su transcendirali konkretan svet da su ljudi otkrili kako sada žive u dva sveta - konkretnom nasuprot apstraktnom, idealnom nasuprot stvarnom, univerzalnom nasuprot pojedinačnom. U narednih dve hiljade

godina ovaj dualizam je menjao svoju formu nekoliko puta, ali skoro niko nije pokušao da ga iskoreni ili makar dovede u sklad. To je preraslo u sukob između racionalnog i romantičnog, ideje i iskustva, intelekta i instinkta, zakona i haosa, uma i materije. Ove razlike su počivale na prihvatljivim i stvarnim linijama, ali su se te linije obično degenerisale u granice i sukobe.

Ova nova meta-granica - broj, brojanje, merenje i slično - veko-vima nije korišćena u prirodnim naukama, sve do pojave Galileja i Keplera, oko 1600. godine. Jer, u među-periodu između Grka i prvih klasičnih fizičara, evropskom scenom je dominirala jedna nova sila - crkva. Crkva nije želela nikakvo merenje niti naučno prebrojavanje prirode. Crkva se, zahvaljujući uticaju Tome Akvinskog, čvrsto oslanjala na Aristotelovu logiku, a Aristotelova logika, koliko god da je bila sjajna, uglavnom se zasnivala na klasifikaciji. Aristotel je bio biolog koji je nastavio klasifikovanje započeto od strane Adama. On se u stvarnosti nije ni dotakao pitagorejskog učenja o broju i merenju u njegovom punom zamahu. A isto je važno i za crkvu.

Ali do sedamnaestog veka uticaj crkve je opadao, i ljudi su počeli pažljivo da proučavaju forme i procese sveta prirode. U to doba genijalni Galilej i Kepler stupaju na pozornicu. Revolucionarna stvar koju su ovi fizičari izveli bila je prosto *merenje*, a merenje je samo jedan vrlo sofisticiran oblik brojanja. Tamo gde su Adam i Aristotel povukli granice, Kepler i Galilej su povukli meta-granice.

Ali naučnici iz sedamnaestog veka nisu samo vaskrsli meta-granicu broja i merenja i zatim je profinili. Oni su otišli korak dalje i uveli (ili pre usavršili) jednu sasvim novu, originalnu granicu. Čini se neverovatnim, ali oni su postavili novu granicu na meta-granicu, Izumeli su meta-meta granicu, poznatiju kao algebra.

Jednostavno rečeno, prva granica proizvodi vrste. Meta-granica proizvodi vrstu vrsta, zvanu broj. Treća ili meta-meta-granica proizvodi vrstu vrsta od vrsta, koja se zove promenljiva. Promenljiva je ono što se predstavlja u formulama sa x , y i z . A promenljiva funkcija može ovako: baš kao što neki broj može predstavljati *ma koju stvar*, promenljiva može predstavljati *ma koji broj*. Kao što pet može da se odnosi na bilo kojih pet stvari, tako i x može da se odnosi na bilo koji broj u z -adatom opsegu.

Koristeći algebru, rani naučnici mogli su da nastave ne samo da broje i mere elemente, nego i da istražuju apstraktne merne odnose,

koji se mogu izraziti kao teorije, zakoni i principi. A činilo se da ovi zakoni, u izvesnom smislu, "vladaju" ili "upravljaju" svim stvarima i događajima označenim prvobitnim tipom granica. Rani naučnici postavili su na desetine zakona: "Za svaku akciju postoji jednaka i suprotna reakcija." "Sila je proizvod mase i ubrzanja tela na koje sila deluje." "Količina rada koji telo izvrši jednaka je proizvodu sile i pređenog puta.

Ova nova vrsta granice, meta-meta-granica, donela je novo znanje i, naravno, nagli porast tehnološke i političke moći. Evropu je potresala intelektualna revolucija kakvu svet do tada nije video. Zamislite samo: Adam je znao da imenuje planete; Pitagora je umeo da ih prebroji; međutim, Njutn je mogao da vam kaže koliko su teške.

Pazite sada: celokupan proces formulisanja naučnih zakona zasnivao se na tri glavna tipa granica, od kojih se svaki sledeći oslanjao na prethodni i bio apstraktniji i opštiji. Prvo povlačite granicu razvrstavanja, kako bi uočili različite stvari i događaje. Pod dva, među klasifikovanim elementima tražite one koji se mogu izmeriti. Ova meta-granica dopušta vam da kvalitet pretvorite u kvantitet, vrste pretvorite u vrste vrsta, a elemente u mere. Treće, tragajte za odnosima između vaših brojeva i mera sve dok ne pronađete algebarsku formulu koja ih sve obuhvata. Ova meta-meta granica pretvara mere u sudove, brojeve u principe. Svaki korak, svaka nova granica donosi vam obuhvatnije znanje, a otuda i više moći.

Međutim, ovo znanje, moć i kontrola nad prirodom imali su svoju cenu, jer, kao i uvek, granica je dvosekli mač, i plodovi koje ona odseca od prirode su neminovno gorke-slatke. Čovek je stekao kontrolu nad prirodom, ali po cenu potpunog odvajanja od nje. Nakon samo deset generacija, njemu je po prvi put u istoriji pripala sumnjiva čast da može razoriti planetu, uključujući i sebe samog, u paramparčad. Nebo je do te mere zagađeno gasovima da ptice izumiru; jezera su toliko zatrpana masnim naslagama da se neka od njih mogu spontano zapaliti; okeani su do te mere zasićeni nerastvorljivom hemijskom masom da ribe beživotno plutaju po njegovoj površini; a na nekim mestima na zemlji padaju takve kiše da izazivaju koroziju na limu.

A ipak, tokom razdoblja od deset generacija, uobličavala se jedna druga naučna revolucija. Niko nije slutio, ili nije ni mogao da nasluti, da će ova revolucija, koja je konačno kulminirala oko 1925., označiti početak prevazilaženja klasične fizike - njenih granica, meta-granica i meta-meta-granica. Čitav svet klasičnih granica zaljuljao se i srušio pred Ajnštajnom, šredingerom, Edingtonom, de Brojnom, Borom i Hajzcnbergom.

Dok čitate izveštaje ovih fizičara o naučnoj revoluciji dvadesetog veka, ne možete ostati ravnodušni pred zastrašujućom veličinom intelektualnog preokreta koji se dogodio u kratkom razdoblju jedne generacije, od 1905 do 1925, koja počinje sa Ajnštajnovom teorijom

relativiteta, a završava sa Hajzenbergovim principom neodređenosti. Klasične granice i mape starih fizičara doslovno su otpale. Godine 1925. Vajthed je izjavio, "Razvoj nauke doživljava preokret. čvrsti temelji fizike su srušeni... Stare osnove naučne misli postaju neprihvatljive. Vreme, prostor, materija, materijal, eter, elektricitet, mehanizam, organizam, konfiguracija, struktura, obrazac, funkcija, svi ovi pojmovi zahtevaju ponovno tumačenje. Ima li smisla pričati o mehanici, kada ne znate šta se podrazumeva pod tim pojmom?" A Luj dc Brolj (*Luis deBroglie*) je rekao, "Onoga dana kada je, na mala vrata, uveden kvant, ogromna, grandiozna građevina klasične fizike srušila se do temelja. U povesti intelektualnog svela dogodilo se samo nekoliko revolucija koje bi se mogle porediti sa ovom."

Da biste razumeli zašto je ova "kvantna revolucija" predstavljala tako dramatičan preokret setite se da je, do osvita dvadesetog veka, svet nauke nekih četrnaeset decenija redao zadivljujuće uspehe. Na univerzum se gledalo, barem očima klasičnih fizičara, kao na veličanstvenu ali nepovezanu skupinu zasebnih stvari i događaja, savršeno razdvojenih granicama u prostoru i vremenu. Dalje, smatralo se da ovi odvojeni entiteti - planete, stene, meteori, jabuke, ljudi - mogu biti precizno izmereni i izbrojani, a to je proces koji je na kraju dao naučne zakone i principe.

Ovaj postupak bio je tako uspešan da su naučnici počeli da zamišljaju kako je čitava priroda podređena ovim zakonima. Na svet se gledalo kao na golemi njutnovski hilijarski sto, u kome se zasebne stvari u univerzumu ponašaju poput bilijarskih lopti, koje slepo idu tamo-amo, povremeno se sudarajući. Kada su naučnici počeli da istražuju svet subatomske fizike, oni su, prirodno, pretpostavljali da se stari njutnovski zakoni, ili neki slični njima, mogu primeniti na protone, neutrone i elektrone. Ali nisu mogli. Uopšte ne, čak ni malo. šok koji je usledio mogao bi se uporediti sa situacijom u kojoj skidate rukavicu i umesto da zateknete sopstvenu ruku ugledate klješta morskog raka.

Da stvar bude gora, ne samo da ove "krajnje stvarnosti", poput elektrona, nisu mogle da se uklope u stare fizičke zakone. One se čak nisu mogle ni locirati! Kao što je rekao Hajzenberg: "Više ne možemo da posmatramo 'zasebno' ove gradivne činioce materije koje smo prvobitno smatrali krajnjom objektivnom stvarnošću. To je tako jer oni odolevaju svim pokušajima objektivnog lociranja u prostoru i vremenu." Ne samo da se subatomske bilijarske kugle nisu pokoravale ustanovljenim zakonima, one čak nisu ni postojale -barem ne kao zasebni entiteti. Atom se, drugim recima, nije ponašao kao neka zasebna "stvar". Stari fizičari su atom metaforično videli kao minijaturni solarni sistem, sa neutronima i protonima koji čine sunčevo jezgro oko koga kruže zasebni elektroni "planete". Sada je, međutim, atom počeo da izgleda više kao neka maglina koja beskonačno prožima svoju okolinu. Kao što je Henri Step (*Henry Stapp*) istakao: " Elementarna čestica nije nezavisno postojeći entitet koji je nemoguće analizirati. Ona je. u suštini,

niz odnosa koji se pružaju prema drugim stvarima." Ove "atomske stvari", krajnji gradivni činioci sveukupne realnosti ne mogu se locirati jer, ukratko, nemaju granica,

štaviše, pošto ove "krajnje stvarnosti" univerzuma nemaju određene granice, one se ne mogu izmeriti. Ovo otkriće je fizičare veoma uznemirilo, zato što je njihova specijalnost bila naučno merenje, brojanje, meta-granice. Otkriće da ove osnovne realnosti ne mogu, pod bilo kojim okolnostima, biti u potpunosti izmerene, nazvano je Hajzenbergov princip neodređenosti, i on je konačno dokusurio klasičnu fiziku. Sam Hajzenberg ga je nazvao "rastvaranje čvrstog okvira". Stare granice su propale.

Pošto subatomske čestice nemaju granice, ne može biti ni meta-granica, ni merenja; otuda sledi da, nema preciznih meta-meta granica, pa tako ni "zakona". Do dana-današnjeg nema tog zakona, nema te meta-meta mape, koji bi opisivao kretanje jednog elektrona, zato što elektron pre svega nema granice. Ne možete imati meta-granicu, niti meta-meta-granicu, ukoliko ne postoji granica sa kojom bi počeli. Nuklearni fizičari sada su prinuđeni da se bave verovatnoćom i statistikom. To znači da oni za svoja merenja moraju da prikupe dovoljno atomskih elemenata da bi se pretvarali kako im ta skupina liči na odvojenu stvar sa prividnom granicom. Tek onda mogu da konstruišu meta-granice i ponude naučno predviđanje kako bi se sistem, kao celina, mogao ponašati. Ali ključna stvar je da fizičari danas *znaju* da su ove granice lažne i prividne, i da osnovni činioci sami po sebi ostaju neograničeni.

Sada se jasnije vidi zašto su kola stare fizike krenula nizbrdo. Njeni pobornici bili su toliko ushićeni uspehom meta-granica i meta-meta-granica da su potpuno smetnuli s uma konvencionalnu prirodu prvobitnih granica. Meta-granice i meta-meta-granice bile su tako korisne, i sa sobom su nosile takvu političku i tehnološku moć, da klasičnim fizičarima nikako nije padalo na pamet da bi prvobitne granice mogle da budu lažne. Drugim recima, oni su razvili zakone koji vladaju odvojenim stvarima, samo da bi otkrili kako odvojene stvari ne postoje.

Novi kvantni fizičari bili su prisiljeni da priznaju konvencionalnu prirodu prvobitnih granica, iz prostog razloga što nisu mogli da nađu nijednu stvarnu. Granice, umesto da budu proizvod realnosti, dostupne svakome ko poželi da ih oseti, dodirne i izmeri, na kraju su prihvaćene kao proizvod načina na koji mi kartografišemo i uređujemo realnost. Fizičar Edington kaže: "Sada se vidi da je nauka najdalje otišla kada je um od prirode oduzeo ono što je u nju umetnuo. Na obalama neznanog naišli smo na čudne otiske stopala. Izmislili smo složene teorije kako bismo objasnili njihovo poreklo.

Najzad, uspeli smo da dočaramo oblik stvorenja koje je ostavilo otiske. I gle čuda! Bili smo to mi."

Nećemo red da je stvaran svet proizvod čiste uobrazilje (subjektivni idealizam), već samo da granice to jesu. Zato Vitgenštajn tvrdi da: " U osnovi celokupnog savremenog pogleda na svet leži iluzija da takozvani zakoni prirode objašnjavaju prirodne pojave." Jer ovi zakoni ne opisuju realnost, već samo naše granice realnosti. Kako kaže Vitgenštajn, "zakoni, poput kauzalnog zakona, itd., bave se mrežom (granica), a ne onim što ta mreža opisuje."

Ukratko, kvantni fizičari su otkrili da se na realnost više ne može gledati kao na gomilu različitih stvari i granica. Naprotiv, ono za šta smo nekada mislili da su ograničene "stvari" ispada da su međusobno isprepletani aspekti. Iz nekog neshvatljivog razloga, svaka stvar i događaj u univerzumu je izgleda povezan sa svakom drugom stvari i događajem u univerzumu. Svet, područje stvarnosti, više nije podsećao na skupinu bilijarskih kugli već na jedno, ogromno univerzalno polje, koje je Vajthcd nazvao " kaput univerzuma bez šavova." Ovi fizičari su, izgleda, uspeli da bace letimičan pogled na stvaran svet, područje bez granica, svet koji je Adam video pre nego što je povukao fatalne granice, svet kakav jeste i kakav nije kada se klasifikuje, ograniči, kartografiše i meta-kartografiše. Tijar de šar-den govori o ovom "kaputu bez šavova":

Ako se razmatra u konkretnoj realnosti, univerzalna materija se ne može deliti jer univerzum, poput kakvog gigantskog atoma, u svojoj sveukupnosti gradi jedinu stvarnu nede-ljivost... što dalje i dublje, uz pomoć najmoćnijih metoda, prođiremo u materiju, sve više nas iznenađuje međuzavisnost njenih delova... Nemoguće je zaseći ovu mrežu, izolovati neki njen deo, a da se on ne raspada i ne iskrza po ivicama.

Zanimljivo je da ovaj koncept savremene fizike, barem u svom dosadašnjem razvoju (a zagrebalo se samo po površini), po kome svet unekoliko Uči na gigantski atom, podseća na budističku doktrinu "*dannadatu*", što znači Područje univerzalnog ili polje stvarnosti. Glavni princip *darmadatu-a* je *ši ši vu ai*. *Si* znači "stvar, događaj, entitet, pojava, predmet, proces"; *v«* znači "ne"; a *ai* znači "opstrukcija, blokada, granica, odvajanje." *ši si vu ai* se, prema tome, prevodi kao: "Između svake stvari i događaja u univerzumu nema granica." Zbog toga što između stvari ne postoje stvarne granice koje ih dele, kaže se da svaki entitet prožima svaki drugi entitet u svetu. Kao što objašnjava Garma čang:

U beskonačnom *darmadatu-u*, svaka stvar istovremeno uključuje sve (druge stvari) u savršenoj celini, nikada ništa nije propušteno i izostavljeno. Videti jedan predmet, stoga, znači videti sve predmete, i obratno. To nam govori da sićušna individualna čestica unutar malenog kosmosa jednog atoma zapravo sadrži bezbrojne predmete i principe beskonačnih univerzuma budućnosti i daleke prošlosti, i to u u savršenoj celini u kojoj ništa nije propušteno.

Stoga, u mahajana budizmu univerzum se poredi sa ogromnom mrežom dragulja, pri čemu se sjaj jednog reflektuje u svima, a svaki od njih sadrži odsjaj svih dragulja zajedno. što kažu budisti: "Sve u jednom i jedno u svemu." Ovo zvuči veoma mistično i daleko, sve dok ne čujete na koji način savremeni fizičari objašnjavaju elementarne čestice: "To znači, prosto rečeno, da se svaka čestica sastoji od svih drugih čestica, pri čemu svaka od njih istovremeno i na isti način jeste sve druge čestice zajedno."

Takve sličnosti nagnale su mnoge naučnike da se slože sa fizičarem Fritjofom Kaprom: "Dve osnovne teorije savremene fizike sadrže sve glavne odlike istočnjačkog pogleda na svet. Kvantna teorija je uništila ideju o fundamentalno odvojenim objektima, ume-sto koncepta posmatrača uvela je koncept učesnika, i došla do gledišta da je univerzum isprepletana mreža odnosa čiji se delovi mogu definisati samo kroz njihove veze sa celinom." U suštini, najveća sličnost je u tome što ni savremena nauka ni filozofija istoka ne sagledavaju realnost kao niz granica i zasebnih stvari, već kao neđualnu mrežu neraskidivih obrazaca, jedan gigantski atom, kaput bez šavova i bez granica.

Istok je za ovu stvar znao davno pre nego što se zapadnjačka nauka spotakla o nju, iz prostog razloga što istočnjaci nikada granice nisu uzimali za ozbiljno. One nisu bile toliko prodrle u njihov um da bi došlo do razilaženja između uma i prirode. Za Istok, postojala je samo jedna Staza, Tao, Darma, i ona je signalizovala celovitost ispod mapa i granica koje su ljudi izumeli. Istok je, posmatrajući realnost kao nedualnu, ne-dvojnu, uvideo da su sve granice iluzorne. Tako Istok nikada nije stvarno upao u grešku da pobrka mape sa teritori-jama, granice sa zbiljom, simbole sa stvarnošću, imena sa imenovanim. Otvorite ma koju dobru budističku sutru, a većina njih je pisana pre više stoleća, i moći ćete da pročitate nešto poput ovog: "Podpojavnošću se podrazumeva ono što se otkriva čulima i diskriminativnom umu i što se opaža kao oblik, zvuk, miris, ukus i dodir. Iz ovih pojava uobicaju se ideje, kao što su glina, voda, vrč, itd., pa čovek onda kaže: to je takva i takva stvar a ne neka druga - a zvaće se ovako. Kada se imena i pojave uporede, kao kada kažemo: ovo je slon, a ovo konj, ovo kola, a ovo pešak, ovo muškarac, a ovo žena, ili ovo je um i ono što mu pripada - za stvari koje su ovako imenovane kaže se da su razlikovane. Kada se uvidi da je ovakvo razlikovanje (tj. stvaranje granica) lišeno suštinskog sopstva, to je onda pravo znanje. Zahvaljujući njemu mudri prestaju da na pojave i imena gledaju kao na realnost. Pošto se pojave i imena odbace i prestane bilo kakvo razlikovanje, ostaje istina i suštinska priroda stvari a. pošto se prirodi suštine ne mogu pripisati nikakva svojstva, ona je nazvana Takvost Stvarnosti. Ova univerzalna, nepodeljena, nedostižna Takvost je jedina Stvarnost (*Lankavatara sutra*).

Ako se posmatra iz drugog ugla, ovo je duboka budistička doktrina Praznine, prema kojoj je realnost lišena misli i lišena stvari. Ona je lišena stvari zato što su, kao što su otkrili fizičari, stvari naprosto apstraktne granice iskustva. Lišena je misli zato stoje razmišljanje, simbolično

kartografisanje, upravo onaj proces koji granice pretpostavlja realnosti. Videti neku "stvar" znači misliti; misliti znači predstavljati sebi "stvari" - "razmišljanje" i "predstavljanje stvari" su tako dva različita naziva za mrežu granica koju navlačimo preko realnosti.

Otuda, kada budisti kažu da je realnost praznina, oni pod tim podrazumevaju da je ona ispražnjena od granica. Time ne misle da svi entiteti jednostavno prhnu u vazduh i nestanu, ostavljajući za sobom čist vakuum ništenosti, jednu nerazloženu monističku kašu. Govoreći o Praznini, D.T. Suzuki kaže da "budizam ne poriče svet mnoštva; planine su i dalje tu, trešnje su u punom cvatu, mesec blista u jesenjoj noći; ali istovremeno one su više nego pojedinačne stvari, one nam saopštavaju jednu dublju poruku, a to je da ih shvatimo u relaciji sa onim što nisu."

Suština je u tome da, kada svet posmatramo kao da je bez granica, sve stvari i događaje - baš kao i sve suprotnosti - tada vidimo kao uzajamno zavisne i prožimajuće. Baš kao što je zadovoljstvo u odnosu sa bolom, dobro sa zlom a život sa smrću, tako su sve stvari " u odnosu sa onim što nisu."

Za većinu nas ovo je teško shvatljivo, jer smo još uvek toliko snažno opčinjeni čarolijom Adamovog prvobitnog greha, i prijanja-mo za granice kao da se radi o pitanju života. Međutim, suština uvida da je realnost bez granica veoma je jednostavna. Upravo njena jednostavnost je čini tako teško uočljivom. Uzmite, na primer, vaše sopstveno vidno polje. Dok vaše oko skenira prirodu, da li je ono ikada u stanju da vidi jednu jedinu, usamljenu i zasebnu stvar? Da li je ono ikada *videDo jedno drvo, jedan talas, jednu pticu?* Ili je umesto toga videlo kaleidoskopski tok svakovrsnih i međusobno ispreple-tanih šara i tkanja, drveta sa nebom sa travom sa zemljom, ili talasa sa peskom sa stenama sa nebom i oblacima...

čak i sada, dok čitate redove u ovoj knjizi, ako pažljivo obratite pažnju na vaše vidno polje u celini, opazićete da vaše oko ne opaža samo jednu po jednu reč. Vaše oko vidi, mada ne može da ih pročita, sve reci na ovoj strani, a uz to i ponešto u pozadini, možda vaše ruke i dlanove i podlaktice, krilo, sto, delove sobe itd.

U vašoj neposrednoj svesti, dakle, ne postoje zasebne stvari i nema granica. Vi zapravo nikada ne *vidite* jedan izolovan entitet, već uvek bogato izatkano polje. Takva je priroda vaše neposredne realnosti, ona je u potpunosti lišena granica.

Ipak, prividne granice možete mentalno da nametnete vašem polju svesti. Možete da izdvojite samo jedan deo tog polja usred-sredujući pažnju na nekoliko istaknutih tačaka, kao što je "jedno" drvo, "jedan" talas, "jedna" ptica ida se onda pretvara te da ste svesni samo tog jednog objekta namerno isključujući ostatak polja svesti. Možete da se *koncentrišete*, što znači da uvodite granicu u svest. Vi, isto tako, možete da se usredsredite samo na ove reci i da se pretvarate da ne opažate ništa drugo u vašem polju svesti.

Ovo je krajnje koristan, i svakako neophodan trik, ali vas može skupo koštati. činjenica da se možete koncentrisati i posvetiti se "jednoj zasebnoj stvari" stvara privid da je i sama realnost sastavljena od mnoštva ovih "zasebnih stvari", mada su zasebne stvari zapravo samo propratni proizvod vašeg nametanja granica polju svesti. Ako je jedino oruđe koje imate čekić, onda ćete u svemu vide ti ekser. Ali istina je da vi nikada ne vidite granice, samo ih stvarate. Vi ne vidite zasebne stvari, vi ih izmišljate. Do problema dolazi čim ove umotvorine pobrkate sa stvarnošću, jer onda stvaran svet izgleda razjedinjeno i nepovezano, a primalno osećanje otuđenosti preplavljuje svest.

Tako kada istočnjački mudrac kaže da su sve stvari praznina, ili da nisu dvojne, ili da se sve stvari uzajamno prožimaju, on ne misli da porekne različitost, da pređe preko individualnosti, da svet nazove homogenom masom. Svet sadrži sve vrste obrisa, površina i linija, isprepletenih u bezgraničnom polju. Posmatrajte to ovako: vaša ruka se nesumnjivo razlikuje od vaše glave, glava se razlikuje od stopala, a stopalo se razlikuje od ušiju. Ipak, mi bez problema prepoznajemo da su to sve delovi jednog tela i, prema tome, vaše telo postoji kroz sve različite delove. Sve-u-jednom i jedno-u-svemu. Shodno tome, u teritoriji bez granica, sve stvari i događaji su podjednako delovi jednog tela, darmakaje, mističnog tela Hrista, univerzalnog polja Bramana, organskog obrasca Tao-a. Svaki fizičar će vam reći da su svi objekti u kosmosu naprosto različiti oblici jedne jedine energije - a da li tu energiju nazivamo, " Brahman", " Tao", " Bog" ili jednostavno "Energija" meni izgleda potpuno nebitno

U poslednja dva poglavlja - sudeći po nedavnim otkrićima savremene nauke i drevnoj mudrosti Istoka - videli smo da realnost nema granica. Svaka granica koju ste ikada zamislili samo je puko parče univerzalnog kaputa bez šavova, te su tako sve granice puke iluzije jer stvaraju zasebnost (i na kraju konflikt) tamo gde je nema. Granice između suprotnosti, kao i granice između stvari i događaja, su takođe obmana, samo još dublja.

Međutim, za Istok, realnost bez-graničnosti nikada nije bila samo teorijsko ili filozofsko pitanje. To nikada nije bilo nešto što treba razraditi na školskoj tabli ili proveriti u laboratoriji, koliko god da su ovakvi poduhvati važni. Bezgraničnost je pre tema koja spada u svakodnevni, konkretan život. Jer ljudi uvek nastoje da *ograniče* svoje živote, svoja iskustva, svoje realnosti. A, na žalost, svaka granična linija je borbena linija. Tako je jedini cilj istočnjačkih (i ezoteričnih zapadnjačkih) puteva oslobođenja, ukidanje granica i oslobađanje od konflikata i komplikacija koje one sa sobom nose. Ovi metodi ne nastoje da rese bitku ratnim strategijama, jer bi to bilo nemoguće kao i ispiranje krvi krvlju. Umesto toga, oni jednostavno ukazuju na iluzornu prirodu granica zbog kojih je bitka i zametnuta. Na taj način bitka se ne stvara, već rastvara.

Prema tome, otkriće da je realnost bez-granična, je otkriće da su svi

konflikti iluzorni. Ovo konačno razumevanje naziva se nirvana, mokša, oslobođenje, izbavljenje, prosvetljenje, šatori - sloboda od parova, od opčinjavajuće zasebnosti, od okova iluzornih granica. A sa takvim razumevanjem, spremni smo da istražimo onu bez-gra-ničnu svest, za koju smo usvojili naziv "jedinstvena svest".

Svest bez granica

JEDINSTVENA SVEST je naprosto svest o stvarnoj teritoriji bez granica. Da bismo je objasnili nisu nam potrebni nikakvi trikovi, mistični žargon ni okultna izmaglica. Ako je stvarnost stanje bez granica - a da bismo to porekli morali bismo okrenuti leđa teoriji relativiteta, ekološkim naukama, filozofiji organizma i mudrosti Istoka - ako je, dakle, stvarnost stanje bez granica, onda je jedinstvena svest prirodno stanje svesti koje prihvata ovu stvarnost. Jedinstvena svest je, ukratko, svest bez granica.

Ipak, ma kako to jednostavno zvučalo, o svesti bez granica ili nedualnoj svesnosti je krajnje teško raspravljati. Razlog je to što je naš jezik - sredstvo pomoću kojeg se sve verbalne rasprave moraju odvijati - jezik granica. Kao što smo videli, reci, simboli i misli nisu ništa drugo do ograničenja, jer čim pomislite ili upotrebite neku reč ili naziv, već ste stvorili granicu. čak i rečenica "stvarnost je svest ", naglašava razliku između granica i ne-granica! Stoga valja držati na umu poteškoće koje proizilaze iz dualističkog jezika. Tvrdnja " stvarnost je bez granica" zvuči dovoljno istinito, pod uslovom da ne smetnemo s uma da je svest bez granica jedna, direktna, trenutačna i neverbalna svest, a ne filozofska teorija. Upravo zato mistici-mudraci naglašavaju da stvarnost leži iza imena i oblika, reci i misli, podela i granica. Iza svih granica počiva stvaran svet Takvosti, Praznine, Darmakaje, Tao-a, Brahmana, Boga. A u svetu takvosti nema dobra ni zla, sveca ni grešnika, rođenja ni smrti, jer u njemu nema granica.

A naročito ne postoji granica između subjekta i objekta, sopstva i ne-sopstva, vidioca* i viđenog. Ovo podvlačim, i na tome ću se zadržati u ovom poglavlju, jer od svih granica koje stvaramo, granica između sopstva i ne-sopstva je najutvrđenija. Predaja ove granice izaziva kod nas najveći otpor. Uostalom, bila je to prva granica koju smo ikada povukli. To je naša najomiljenija granica. Uložili smo godine da bismo je utvrdili i odbranili, učinili neprobojnom i bezbed-nom. To je ta granica koja nam stvara osećaj da smo zasebno sopstvo. I dok starimo, množeći godine i sećanja i klizeći lagano u ništavilo smrti, to je poslednja granica koju ćemo otpustiti. Granica između sopstva i ne-sopstva je prva koju smo povukli i poslednja koju ćemo izbrisati. Od svih granica koje smo stvorili, ona je najvažnija.

Primarna granica između sopstva i ne-sopstva je toliko važna da sve ostale granice zavise od nje. Da se prethodno nismo odvojili *od* stvari,

teško da bismo ustanovili granice između njih. Svaka granica koju stvarate oslanja se na *vaše* zasebno postojanje, to jest na prvu granicu između sopstva i ne-sopstva.

Naravno, sve granice su prepreke jedinstvenoj svesti, međutim, pošto sve ostale granice zavise od ove primarne granice, prozreti nju znači prozreti sve druge. U izvesnom smislu to je i srećna okolnost, jer ukoliko bismo se bavili svakom granicom ponaosob, bio bi nam potreban jedan, ili možda nekoliko života, da ih sve rastvorimo i postignemo "oslobođenje od parova suprotnosti". Ali, ako se usmerimo na prvu granicu, naš zadatak je veoma pojednostavljen. To je kao da sve naše granice tvore obrnutu piramidu od kamenih blokova koji počivaju samo na jednom kamenu na dnu. Uklonimo taj jedan kamen i čitava tvorevina se ruši.

Primarnu granicu možemo posmatrati iz različitih uglova, i nade-nuti joj različita imena. A reć je, zapravo, o nepremostivom jazu između onoga što zovem ja i onoga što zovem ne-ja, između mene ovde i predmeta tamo. To je podvojenost između subjekta znanja i

* Mada možda zvuči neobično, arhaizam *vidilacije* po mišljenju redakcije u ovom kontekstu najpogodniji prevod za englesku reć *seer*.

objekta znanja. To je prostor između mog organizma i okoline. To je rasep između onog "ja" koji čita i pročitane stranice. Sve u svemu, to je jaz između lica koje doživljava i doživljenog sveta. Stoga se čini da sa "unutrašnje" strane primarne granice stoji "sopstvo", mislilac, onaj koji oseća i vidi; a na drugoj postoji ne-sopstvo, "onaj tamo" svet spoljašnjih predmeta, okruženje koje mi je strano i odvojeno od mene.

Kod jedinstvene svesti, kod svesti bez granica, osećaj sopstva se širi da bi potpuno obuhvatio sve ono za šta se nekada mislilo da je ne-sopstvo. Osećanje istovetnosti širi se na čitav univerzum, na sve svetove, uzvišene ili prizemne, ispoljene ili neispoljene, svete ili profane. A, naravno, ovo se ne može desiti dokle god prvu granicu, koja *razdvaja* sopstvo od univerzuma, pogrešno smatramo stvarnom. Ali kada jednom shvatimo da je prvobitna granica iluzorna, kada osećaj sopstva obuhvati sve - tada više ne postoji ništa izvan sopstva, niti ima gde da se povuče ma kakva granica. Prema tome, ukoliko uopšte dospemo u priliku da počnemo da naziremo primarnu granicu, bićemo utoliko bliži jedinstvenoj svesti.

Na osnovu izloženog, neko bi mogao brzopleto zaključiti kako je glavni uslov za ostvarenje jedinstvene svesti uklanjanje prve granice. U grubom smislu to jeste tačno, međutim stvar je zapravo još mnogo, mnogo prostija nego što se čini. Mi stvarno ne moramo da se mučimo nastojeći da uništimo primarnu granicu iz jednog krajnje prostog razloga: primarna granica ne postoji.

Kao i sve ostale granice, ona je puka uobrazilja. Samo se *čini* da

postoji. Mi se pretvaramo da postoji, prihvatamo da postoji, ponašamo se na svaki način kao da ona postoji. Ali ona ne postoji. I ako bi se sada dali u potragu za primarnom granicom od nje ne bi bilo ni traga, jer duhovi ne bacaju senku. Upravo sada, dok čitate ove redove, ne postoji stvarna primarna granica, i upravo sada ne postoji stvarna prepreka do jedinstvene svesti.

Nećemo se, dakle, upuštati u traganje za prvom granicom da bismo je uništili. To bi, u stvari, bila ozbiljna greška, ili u najmanju ruku ogroman gubitak vremena, jer, u prvom redu, ne možemo uništiti nešto što ne postoji. Pokušaj da uništimo primarnu granicu podseća na pokušaj da se mahanjem ruku rastera fatamorgana -uprkos snažnom uzbuđenju koje bi možda pratilo takvu aktivnost, to bi bio potpuno jalov posao. Vi ne možete izbrisati uobrazilju. Možete je samo razumeti i prozreti. Sa ove tačke gledišta, čak i nastojanje da se primarna granica uništi putem razrađenih sistema vežbi poput joge, mentalne koncentracije, molitve, rituala, pojanja. posta - zahteva da primarnu granicu prihvatimo kao stvarnu, čime se učvršćuje i produžava život same uobrazilje koju težimo da otklonimo. Kako kaže Fenelon, nadbiskup od Kembrija: "Nema opasnije uobrazilje od one koja nagoni ljude da pokušavaju da je uklone."

Umeslo da prihvatimo prvobitnu granicu kao stvarnu, preduzimajući korake u cilju njenog otklanjanja, mi ćemo se najpre upustiti u ispitivanje same primarne granice. A ako je ona stvarno iluzija, od nje nećemo pronaći ni traga. I onda ćemo možda *spontano* shvatiti da ono za šta smo mislili da narušava našu jedinstvenu svest nikada nije ni postojalo. A, kao što ćemo videti, takav uvid je sam po sebi blesak svesti bez granica.

šta zapravo znači tragati za prvom granicom? Tragati za prvom granicom znači brižljivo ispitivati osećaj da smo zasebno sopstvo, da smo neko ko oseća i ima iskustvo, a odvojen je od iskustva i osećanja. Tvrdim da ovakvo "sopstvo", ukoliko ga potražimo, nećemo pronaći. A pošto se osećanje izolovanog sopstva čini glavnom preprekom ka jedinstvenoj svesnosti, tragati za njim a ne pronaći ga, znači baciti letimičan pogled na jedinstvenu svest. čujmo šta kaže i veliki budistički mudrac Padmasambava:" Ukoliko tragač sam, nakon potrage, ne može biti pronađen, onda to znači da je cilj traganja postignut i da je traganju došao kraj."

Na početku jednog takvog ogleđa, moramo biti načisto šta znači "odsustvo sopstva", odnosno "odsustvo primarne granice". To ne znači gubitak svih osećaja; to nije trans, kaos, metež ili neobuzdano ponašanje. To ne znači da se moje telo i um raspršuju i nestaju u magli, uranjajući u Jednu Veliku Grudvu nečega, tamo negde. To nema nikakve veze sa šizofrenom regresijom, kod koje uopšte ne dolazi do prevazilaženja granice sopstva/ne-sopstvo, već samo do zbrke i meteža.

Kada govorimo o "gubitku sopstva" mislimo najpre na sledeće: osećaj zasebnog sopstva je rdavo shvaćen i pogrešno protumačen

osećaj, i nas zanima da raščinimo ovo pogrešno tumačenje. Svi mi imamo isto duboko osećanje da smo zasebni, odvojeni od toka iskustva i sveta oko nas. Svi mi imamo osećaj da je naše "sopstvo" na jednoj, a spoljašnji svet na drugoj strani. Ali ako pažljivo osmotrimo osećaj "ja ovde" i osećaj "svet tamo", videćemo da je to *jedan te isti osećaj*. Drugim recima, ono što sada osećam kao objektivni svet tamo, je isto ono što osećam kao subjektivno sopstvo ovde. Jaz između osobe koja doživljava i doživljenog sveta ne postoji, i stoga se ne može pronaći...

Nama koji smo naviknuti da verujemo u granice, isprva ovo deluje veoma čudno. Izgleda tako očigledno da sam ja slušalac koji sluša zvuke, da sam ja onaj koji oseća osećanja, da sam ja vidilac koji vidi viđeno. Ali, na drugoj strani, nije li čudno što ja moram da opišem sebe kao *vidioca* koji *vidi viđeno*? Ili *slušaoca* koji *sluša slušano*? Da li je opažanje zaista tako komplikovano? Da li to zaista uključuje tri zasebne stvari - *vidioca*, *viđenje* i *viđeno*?

Naravno da ovde ne postoje tri zasebna entiteta. Može li uopšte postojati vidilac bez viđenja ili bez viđenog? Može li postojati viđenje bez *vidioca* ili *viđenog*. činjenica je da i vidilac, i viđenje i viđeno predstavljaju aspekte istoga toka - i ni u jednom trenutku u vremenu nijedan od njih se ne može naći bez drugih.

Naša muka je u tome što za jednu jedinu radnju, iskustvo viđenja, imamo tri reci - "vidilac, "viđenje" i "viđeno". Na isti način možemo i jedan vodeni tok opisati kao " tok teče tečeno". Naravno da to zvuči potpuno suvišno, jer umesto jednog uvodimo tri činioca. Ipak, omljeni Adamovom magičnom rečju, mi prihvatamo činjenicu da mora postojati zasebno biće, vidilac, i da kroz neku vrstu radnje koju zovemo "viđenje", "vidilac" dolazi do saznanja o još jednoj stvari zvanj "viđeno". Tako mi prirodno prihvatamo da smo *samo* vidilac koji je u potpunosti odvojen od viđenog. Naš svet, koji je jedna celina, na taj način biva podeljen po sredini, sa " *vidiocem ovde*" koji se suočava, preko duboke provalije, sa stvarima " *viđenim tamo*".

Vratimo se, sada, na sam početak procesa sticanja iskustva, i razmotrimo da li je onaj koji doživljava zaista posve različit od doživljenog. Počnimo sa čulom sluha. Sklopite oči i usmrite pažnju na ono što čujete. Zapazite sve te čudne zvuke koji dolaze sa svih strana - ptice pevaju, kola bruje, zrikavci zriču, deca se smeju. televizor trešti. No, pored svih ovih zvukova, uočite da postoji jedna stvar koju ne možete čuti, neovisno o tome koliko pažljivo osluškivali. Ne možete čuti *slušaoca*. Znači, pored svih ovih zvukova vi ne možete čuti njihovog *slušaoca*.

Vi ne možete čuti *slušaoca* jer *njega nema*. Ono što ste navikli da zovete " *slušalac*" zapravo je iskustvo slušanja, i vi ne čujete i slušanje. U stvarnosti, postoji samo tok zvukova, i taj tok nije razdvojen na subjekat i objekat. Tu nema granice.

Ako dopustite da se vaš osećaj da ste "slušalac" u vašoj glavi

rastvori u samo slušanje, možda ćete pronaći da se vaše "sopstvo" stopilo sa čitavim svetom "spoljašnjih zvukova". Kao što jedan zen učitelj reče u vezi svog prosvetljenja: "Kada sam začuo zvuk zvona iz hrama, iznenada ne bese ni zvona ni mene, samo zvonjava." Priča se da je kroz jedan takav ogled i Avalokitešvara postigao prosvetljenje. Svcsno se prepuštajući slušanju, spoznao je da ne postoji zasebno sopstvo, da nema slušaoca odvojenog od samog slušanja. Kada pokušate da čujete *subjektivnog* slušaoca, sve što nalazite su *objektivni* zvuči. A to znači da vi ne čujete zvuke, vi *ste* ti zvuči. Slušalac Je svaki zvuk koji se čuje. Ne postoji zasebno biće koje stoji po strani i sluša slušanje.

Isto važi i za proces viđenja. Dok pažljivo gledam čini mi se da moje vidno polje bezmalo visi u vazduhu, u ništavilu. Ipak, ono se sastoji od beskrajno raznovrsnog tkanja svetlosti, boja i senki, koje oblikuju planinu ispred, oblak gore, potok dole. Međutim, iako posmatram niz prizora, još uvek postoji jedna stvar koju ne mogu videti, bez obzira koliko se upinjao. Ne mogu videti vidioca ovih prizora.

Sto više se trudim da vidim vidioca, to više me zbunjuje njegovo odsustvo. Svih ovih godina izgledalo mi je savršeno prirodno da sam ja vidilac koji vidi prizore. Ali, od kada sam se dao u potragu za vidiocem, od njega nije bilo ni traga ni glasa. U stvari, dok uporno pokušavam da vidim vidioca, *sve* što nalazim je samo *viđene*?. To naprosto znači da ja, "vidilac", ne vidim viđeno -već da sam ja, "vidilac", jedno sa svim stvarima koje sada vidim. Takozvani vidilac nije ništa drugo do sve ono što je viđeno. Kada posmatram drvo, ne postoji jedno iskustvo zvano "drvo" i drugo iskustvo "viđenja drve-ta". Postoji samo jedno iskustvo zvano viđenje-drveta. Ovo viđenje ne mogu videti ništa bolje nego što mogu omirisati mirisanje ili okusiti kušanje.

Izgleda da, dokle god tragamo za sopstvom odvojeno od iskustva, ono nestaje u iskustvu. Kada potražimo onoga koji doživljava, nalazimo samo drugo iskustvo - subjekat i objekat se stapaju u jedno. Zbog toga što sve ovo prilično razdražuje možda ćete se, dok razmišljate o tome, osetiti donekle zbunjenim. Ali učinite još jedan korak napred. Dok razmišljate o tome, možete li pronaći samog mislioca?

Dakle, postoji li mislilac koji pomišlja, "zbunjen sam" ili postoji samo ta misao, "zbunjen sam" ? Naravno da postoji samo ta trenutna misao, jer kada bi postojao i njen mislilac, zar biste onda mogli da razmišljate o misliocu koji je to pomislio? Sada jasno vidimo da ono za šta smo pogrešno verovali da je mislilac uistinu nije ništa drugo do tok trenutnih misli.

Prema tome, u trenutku kada je bila prisutna misao "zbunjen sam", vi niste« isto *vreme*bi~~Đ~~ svesni mislioca koji razmišlja, "zbunjen sam". Bila je prisutna *samo* misao - "zbunjen sam". Kada *zatim* potražite mislioca te misli, sve što pronalazite jeste prisutnost *druge* misli, to jest, "mislim o tome da sam zbunjen". Nijednom niste našli mislioca odvojenog od trenutne misli, što samo govori da su ovo dvoje istovetni.

Upravo to je razlog što nas mudraci ne savetuju da pokušavamo da

uništimo "sopstvo", nego da ga jednostavno potražimo, jer kad god ga potražimo nalazimo da ga nema. Ali čak i kada smo počeli da shvatamo da ne postoji zaseban slušalac, kušač, gledalac, mislilac, još uvek u sebi nalazimo neku vrstu neuništivog, ukorenjenog osećaja da postojimo odvojeno i zasebno. Još uvek postoji taj osećaj odvo-enosti od spoljašnjeg sveta. Još uvek postoji to duboko osećanje koje prepoznajem kao unutrašnje "sopstvo". čak iako ne mogu videti, okusiti niti čuti svoje sopstvo, ja ga jasno *osećam*.

E sad, možete li, *pored* osećaja koji nazivate "sopstvom", pronaći *onoga* koji to oseća? Ukoliko vam se čini da možete, ko je taj koji može? Ponavljam, to osećanje da ste onaj koji ima osećanja, u suštini je samo *još jedan osećaj*. "Onaj koji oseća" nije ništa drugo do trenutno osećanje, baš kao što je mislilac samo trenutna misao, a kušač trenutno kušanje. U ovom slučaju, takode, onaj koji oseća ne postoji, niti je ikada postojao zasebno - odvojen od trenutnih osećanja.

Tako mi dolazimo do neizbežnog zaključka: ne postoji zasebno sopstvo odvojeno od sveta. Vi ste oduvek pretpostavljali da ste zaseban subjekat iskustva, ali u trenutku kada ste se zaputili u potragu za njim, on se izgubio *u* iskustvu. Kao što ističe Alan Vots: "Postoji samo iskustvo. Ne postoji neko ili nešto što doživljava iskustvo! Vi ne osećate osećanje, ne mislite misli, isto kao što ne slušate slušanje, vidite viđenje ili mirišete mirisanje. 'Osećam se lepo' znači da je prisutno lepo osećanje. To ne znači da postoji jedna stvar po imenu 'ja' i druga zasebna stvar po imenu osećanje, pa kada ih dovedete u vezu ovo 'ja' *oseća* lepa osećanja. Drugih osećanja osim trenutnih nema, i 'ja' je u svakom osećanju. Niko nikada nije pronašao nikakvo 'ja' odvojeno od trenutnog doživljaja, ili neki doživljaj odvojen od 'ja' - što samo potvrđuje da su to dvoje jedna stvar."

Sada kada ste razumeli da ne postoji jaz između "vas" i vaših iskustava, nije li jasno da ne postoji jaz između "vas" i sveta koji doživljavate? Ukoliko ste vi vaš doživljaj, vi ste i doživljeni svet. Vi nemate utisak, osećaj ptice, vi jeste osećaj ptice. Vi nemate iskustvo stola, vi jeste iskustvo stola. Vi ne čujete zvuk groma, vi jeste zvuk groma. Unutrašnji osećaj zvani "ja" i spoljašnji osećaj zvani "svet" su jedan te isti osećaj. Unutrašnji subjekat i spoljašnji objekat su dva naziva za isto osećanje, i to nije nešto što bi *trebalo* da osećate, to je jedina stvar koju *možete* da osećate.

To znači da je vaše stanje svesti upravo sada, bez obzira da li to shvatate ili ne, jedinstvena svest. Upravo sada vi ste *već* kosmos, vi te *vec* ukupnost vašeg trenutnog iskustva. Vaše trenutno stanje je uvek jedinstvena svest zato što je zasebno sopstvo, koje izgleda glavna prepreka jedinstvenoj svesti, samo uobrazilja. Nema potrebe da pokušavate da uništite zasebno sopstvo pošto ono i nije tu. Sve što zaista treba da učinite jeste da ga potražite, i nećete ga naći. Samim tim šta ga ne pronalazite, vi spoznajete jedinstvenu svest. Drugim recima, kad god potražite i ne nađete vaše "sopstvo", vi trenutno

zapadate u vaše prvobitno i stvarno stanje jedinstvene svesti.

Koliko god ovo isprva zvučalo čudno, uvid da ne postoji zasebno sopstvo uvek se podrazumevao među misticima i mudracima svih vremena, i čini jednu od sržnih postavki perenijalne filozofije. Mada postoje brojni navodi koji bi mogli ilustrovati ovaj uvid, poznati sažetak Budinih učenja u potpunosti ga objašnjava:

Postoji samo patnja, nema onog koji pati;
Delo postoji, ali nema njegovog izvođača;
Nirvana jeste, ali nema onog koji je traži;
Postoji staza, ali nema onog koji putuje.

To je upravo ono razumevanje za koje se obično kaže da dovodi do oslobođenja od svih patnji. Iskazano potvrdno: kada neko spozna da je njegovo sopstvo Sve, izvan njega ne postoji više ništa što bi mu moglo naneti patnju. U spoljašnjem univerzumu ne postoji ništa sa čim bi se mogao sukobiti. Iskazano odrično: razumeti ovo znači potpuno se osloboditi patnje, zato što je to pre svega oslobođenje od zamisli da postoji sopstvo koje *može* patiti. Kao što kaže Vei Vu Vei:

Zašto ste nesrećni?
Zato što 99,9 procenata
svega što mislite, i
svega što činite,
jeste za sopstvo -
a njega nema.

Samo delovi pate, ne i Celina. Ovu spoznaju mistici iskazuju "odrično" na sledeći način: "Oslobođeni ste od patnje kada spoznate da je podvojenost uobrazilja - da nema zasebnog sopstva koje bi patilo." Kada se iskaže "potvrdno" glasi: "Vi ste uvek Celina, koja zna samo za slobodu, spasenje, sveti ost. Spoznati Celinu znači izbeći sudbinu delova, a to je patnja, bol i smrt." Hinajana budizam naglašava ovo prvo, hinduizam i hrišćanstvo ovo drugo, a izgleda da je mahajana budizam postigao srećnu ravnotežu. Ipak sva ova učenja svedoče o istom uvidu.

Kada spoznamo da nema podeljenosti, poniremo u Celinu. Kada spoznamo da sopstva nikada nema (a to se događa upravo sada) shvatamo daje naš istinski identitet uvek Vrhovni Identitet. U vazda prisutnoj svetlosti bez-granične svesti, ono što smo jednom zamišljali kao izdvojeno sopstvo ovde, sada se preobraća u jedno sa kosmosom tamo. A to je, ako išta jeste, vaše stvarno sopstvo. Gde god uprete pogled, sa svih strana vas gleda vaše iskonsko lice.

Ušao sam u salu (ovako jedan zen učitelj opisuje svoje prvo iskustvo bez-granica) i upravo krenuo ka svom sedištu kada se čitav prizor izmenio. Dok sam pogledom šarao naokolo, čitav univerzum sa njegovim mnogobrojnim čulnim objektima sada je izgledao potpuno drugačije; ono stoje ranije bilo odvratno, uključujući neznanje i požudu, sada je izgledalo kao izliv moje najskrivenije prirode koja je iznutra ostala svetla, istinita i

prozračna.

Tat tvam asi, kažu Hindusi. "Ti si To. Tvoje istinsko Sopstvo je istovetno sa vrhovnom Energijom koja je iznedrila sve stvari u univerzumu."

Tokom ljudske istorije, razne mističke i metafizičke tradicije su ovom stvarnom sopstvu nadevale desetine imena. Bese poznato kao al-Insan al-Kamil, Adam Kadmon, Ruah Adonaj, Nus, Pneuma, Puruša, Tatagatarba, Univerzalno Lice, Duh, Brahman-Atman, Jastvo. A posmatrano iz drugačijeg ugla ono je zapravo sinonim za Darmadatu, Prazninu, Takvost i Božestvo. Sve ove reci su prosto simboli stvarnog sveta.

Sad, istinskom sopstvu se često daje naziv koji sugerise da je ono "najunutarnija" srž ljudi, prvenstveno subjektivna, unutrašnja, lična, neobjektivna. Mistici nam jednodušno poručuju da je "carstvo nebesko unutra", da moramo da istražujemo dubine naše duše sve dok ne otkrijemo, skriveno u našem najunutarnijem biću, Istinsko Sopstvo svekolikog postojanja. Svami Prabavananda je često znao da kaže, "Ko, šta, mislite da ste vi? Apsolutno, osnovno, fundamentalno duboko iznutra?"

Istinsko sopstvo se neretko spominje kao "unutarnji svedok", "apsolutni prorok i mudrac, "najunutarnija priroda", "apsolutna subjektivnost", i tako dalje. Tako je šankara, učitelj hinduističke vedante, rekao, "Postoji samobivstvjuća Zbilja, koja je osnova naše ego svesti. Ta Zbilja je svedok triju stanja svesti (budno stanje, sanjanje i duboki san), i razlikuje se od pet telesnih prekrivača. Ta Zbilja je Znalac u svim stanjima svesti. Ona je svesna prisustva ili odsustva uma. To je atman, vrhovno biće, drevni." Ili da se poslužimo sledećim izvrsnim zapažanjem zen učitelja šibajame:

To (Stvarnost) je "apsolutnasubjektivnost",kojaprevazilazi i subjektivnost i objektivnost, i slobodno ih stvara i koristi. To je " osnovna subjektivnost", koja se ne može opredmetiti niti konceptualizovati, i u sebi je potpuna, postoji u sebi u punom smislu reci. Nadevati joj imena je već greška, korak prema opredmećenju i konceptualizaciji. Učitelj Eisai je zato rekao, "Ona je zauvekbezimena."

Apsolutna subjektivnost koja se nikada ne može opredmetiti niti konceptualizovati oslobođena je svih ograničenja vremena i prostora; ona nije podložna životu i smrti; ona nadilazi subjekat i objekat, i mada živi u jedinki ona nije ograničena jedinkom.

Ali objašnjenje da je istinsko sopstvo istinski prorok, ili unutrašnji svedok, ili apsolutna subjektivnost može izgledati protivrečno svemu onome što smo do sada rekli o jedinstvenoj svesti. Jer, sa jedne strane, videli smo da je istinsko sopstvo uvek-prisutna bez-granična svest u kojoj subjekat i objekat, vidilac i viđeno, subjekat iskustva i iskustvo obrazuju jedan kontinuum. Ipak, na drugoj strani, upravo smo opisali

istinsko sopstvo kao unutrašnjeg svedoka, vrhovnog znalca. Rekli smo da je to vidilac, a ne viđeno, da je unutra, a ne spolja. šta da radimo sa ovim očiglednim protivrečjem?

Najpre moramo sagledati teškoće sa kojima se mistik suočava kada pokuša da opiše neopisivo iskustvo jedinstvene svesti. Prva među njima leži u činjenici da je istinsko sopstvo svest bez granica, dok sve naše reci i misli nisu ništa drugo do granice. Ovo, međutim, nije greška vezana za neki određeni jezik, ona je prirodna svim jezicima zbog same njihove strukture. Jezik je svrsishodan u meri u kojoj tvori konvencionalne granice. Jezik bez granica uopšte i nije jezik, pa je tako mistik koji nastoji da priča logično i formalno o jedinstvenoj svesti osuđen na to da zvuči paradoksalno i proti-vurečno. Problem je u tome što struktura ma kog jezika ne može obuhvatiti prirodu jedinstvene svesti, kao što se ni viljuškom ne može zahvatiti okean.

I tako se mistici moraju zadovoljiti ukazivanjem na Stazu, pri čemu svi mi možemo doživeti jedinstvenu svest sami za sebe. U tom smislu, mistična staza je čisto eksperimentalna stvar. Mistici od vas traže da ne verujete ni u šta šlepom verom, da ne prihvatate nikakav autoritet osim sopstvenog razumevanja i iskustva. Od vas se zahteva samo da isprobate nekoliko ogleđa u svesti, da pobliže pogledate vaše sadašnje stanje bivstvovanja, i probate da sagledate svoje sopstvo i svet što jasnije možete. Vitgenštajn je uzviknuo: "Ne razmišljaj, samoposmatraj!"

Ali *gde* da se gleda? Upravo ovde mistici daju univerzalan odgovor, "Posmatraj iznutra. Duboko iznutra. Jer istinsko sopstvo počiva unutra." Mistici, međutim, ne *opisuju* stvarno sopstvo kao neko biće u vama - oni samo *pokazuju* na vašu unutrašnjost. Oni vam zapravo poručuju da posmatrate unutrašnjost, ali ne zato što konačan odgovor leži u iznutra a ne izvan, već zato što kada pažljivo i postojano posmatrate unutrašnje, pre ili kasnije nalazite spoljašnje. Drugim recima, vi spoznajete da su unutrašnje i spoljašnje, subjekat i objekat, vidilac i viđeno - jedno, i tako spontano dospevate u svoje prirodno stanje. Tako mistik počinje priču govoreći o istinskom sopstvu na način koji naizgled protivureči svemu što smo ranije rekli. Međutim, ukoliko pratimo mistika do kraja, zaključak će - kao što ćemo videti - biti istovetan.

Počnite sa razmatranjem šta bi pojmovi poput "apsolutna subjektivnost" ili "unutrašnji svedok" mogli značiti, onako kako ih mistici upotrebljavaju. "Apsolutna subjektivnost" bila bi ono što ne može nikada, pod bilo kakvim okolnostima, biti određeni objekat koji se može videti, čuti, spoznati ili opaziti. Kao i "apsolutni Vidilac", koji se ne može videti. Lao Ce o ovome kaže:

Za njim se obzire, a ne da se videti:

ime mu je "seme".

Osluškivati se može, ali se ne može dočuti,

ime mu je "tajnovito".

Ko za njim posegne, neće ga dosegnuti,
ime mu je "malo".

Da bi stupili u dodir sa istinskim sopstvom ili "apsolutnom subjektivnošću", većina mistika preduzima nešto što podseća na sledeć recí šri Ramane Maharšija: "Grubo telo koje je sačinjeno od sedam *ćudi, ja nisam*; pet čulnih organa koji opažaju objekte, ja *nisam*, čak ni um koji misli, ja *nisam*."

Ali šta bi, onda, ovo istinsko sopstvo moglo biti? Kao što je istakao Ramana, to ne može biti moje telo, zato što mogu da ga osetim i spoznam, a ono što se može spoznati ne može biti apsolutni "Znalac". To ne mogu biti moje želje, nade, strahovi i emocije, jer donekle mogu da ih vidim i osetim, a ono što se može videti ne može biti apsolutni Vidilac. To ne može biti moj um, moja ličnost, moje misli, jer se u sve njih mogu osvedočiti, a ono u šta se mogu osvedočiti nije "apsolutni Svedok".

Na ovaj način, neprekidno tragajući za istinskim sopstvom iznutra, ja, u stvari, počinjem da shvatam da se ono uopšte ne može tu naći. Do sada sam mislio o sebi kao o "malom subjektu" ovde koji posmatra sve te objekte tamo. Ali mistici mi jasno pokazuju da se ovaj "mali subjekat" zapravo može videti kao *objekat*. To uopšte nije stvaran subjekat, niti moje istinsko sopstvo.

Ali baš u ovome, prema misticima, leži naš veliki problem u životu i življenju. Jer većina nas zamišlja da može osetiti sebe, ili spoznati sebe, ili opaziti sebe ili barem u nekom smislu biti svesna sebe. To osećanje imamo čak i sada. Ali, odgovaraju mistici, činjenica da ja mogu videti, spoznati ili osćiti moje "sopstvo" u ovom trenutku dokazuje da ovo "sopstvo" uopšte ne može biti moje istinsko sopstvo. To je lažno sopstvo, nazovi sopstvo, pričina i obmana. Mi smo se nepromišljeno poistovetili sa gomilom *objekata*, koje poznajemo ili možemo upoznati. Prema tome, to mnoštvo poznatih predmeta ne može biti istinski "Znalac" ili stvarno Sopstvo. Poistovetili smo se sa svojim telom, umom, ličnošću, zamišljajući da ovi objekti tvore naše istinsko "sopstvo", a onda ulažemo čitav svoj život u nastojanje da odbranimo, zaštitimo i produžimo nešto što je čista uobrazilja.

Mi smo žrtve epidemije pogrešnih identiteta, dok naš Vrhovni Identitet mirno ali sa izvesnošću čeka da bude otkriven. A mistici ne žele od nas ništa drugo nego da se probudimo i sagledamo ko ili šta uistinu jesmo *ispodilipre* našeg pseudo-sopstva. Prema tome, oni od nas traže da prekinemo da se poistovećujemo sa lažnim sopstvom, da shvatimo da sve ono što ja mogu saznati, zamisliti ili osetiti u vezi sebe samog ne može činiti moje stvarno Sopstvo.

Moj um, moje telo, moje misli, moje želje - nisu ništa više moje stvarno Sopstvo nego što su to zvezde, drveće, oblaci i planine, jer se ja bez mnogo muke mogu uveriti da su *sve* to objekti. Nastavljajući tim putem, postajem transparentan za svoje Sopstvo, shvatajući da u

izvesnom smislu ono što jesam seže mnogo dalje od ovog izo-lovanog, kožom -ograničenog organizma. što više ulazim u ja, to više iskoračujem iz njega.

Kada ovo istraživanje uzme maha, u svesti dolazi do čudnog obrta, koji *Lankavatara sutra* naziva "preokret u najdubljem sedištu svesti". što više tragam za apsolutnim Vidiocem, sve mi je jasnije da ga ne mogu pronaći kao objekat. A jednostavan razlog što ne mogu da ga pronađem kao neki određeni objekat leži u tome što je on *svaki* objekat! Ne mogu ga osetiti zato što Je on *sve* što osećam. Ne mogu ga doživeti zato što Je *sve* što doživljam. Tačno je da bilo šta što mogu da vidim nije Vidilac - zato što je Vidilac *sve* što vidim. Krećući se ka unutra u potrazi za istinskim sopstvom, nalazim samo svet.

Ali sada se dogodila čudna stvar, saznao sam da je istinsko sopstvo unutra zapravo stvaran svet spolja, i obratno. Subjekat i objekat, unutra i spolja, oduvek su bili i biće nepodeljeni. Primarna granica ne postoji. Svet je moje telo, i ono iz čega gledam je ono u šta gledam.

Zbog toga što istinsko sopstvo ne prebiva ni unutra ni spolja, zbog toga što subjekat i objekat nisu razdvojeni, mistici mogu govoriti o zbilji na mnoge različite, ali samo naizgled protivrečne načine. Oni mogu reći da u čitavoj stvarnosti uopšte nema objekata. Ili mogu tvrditi da stvarnost uošte ne sadrži subjekte. Ili mogu poreći postojanje i subjekta i objekta. Ili mogu govoriti o Apsolutnoj Subjektivnosti koja prevazilazi, a ipak uključuje i relativni subjekat i relativni objekat. Sve ovo su samo različiti načini da se kaže kako su unutrašnji i spoljašnji svet samo dva različita naziva za jedno večno-prisutno stanje svesti bez granica.

Možda je sada jasno da je, uprkos složenim teoretskim formulacijama koje često okružuju percipijalnu filozofiju, poruka mistika prosta, jednostavna i jasna. Da učinimo osvrt na prethodna poglavlja: u drugom poglavlju videli smo da je stvarnost jedinstvo suprotnosti, odnosno "nepodeljena". Postoje simboličke mape i granice ono što naizgled razdvaja i sukobljava suprotnosti, reći da je stvarnost nepodeljena isto je što i reći da je stvarnost bez granice.

U trećem poglavlju videli smo kako stvaran svet nije skupina zasebnih i nezavisnih stvari, međusobno razdvojenih u prostoru i vremenu. Svaka stvar i događaj u kosmosu uzajamno je zavistan i povezan sa svakom drugom stvari i događajem u kosmosu. I još jednom, zbog toga što naše simbolične mape i granice podgreavaju iluziju da smo nezavisna bića, tvrdnja da stvaran svet ne sadrži zasebne stvari identična je tvrdnji da stvaran svet nema granice.

U ovom poglavlju videli smo da otkriće stvarnog sveta bez granica *jeste* jedinstvena svest. To ne znači da iz jedinstvene svesti vi posmatrate stvarno područje bez granica; pre će biti da je jedinstvena svest *isto* što i stvarno područje bez granica. Po svemu sudeći, Stvarnost je bez-granična svest - čovekovo Istinsko Sopstvo. Da citiramo osnivača kvantne mehanike Ervina šredingera: "Možete leći na zemlju, prostreti

se po Majci zemlji, sa čvrstom verom da ste jedno sa njom i ona jedno sa vama. Vi ste tako čvrsto utemeljeni, tako neranjivi kao i ona, ali i hiljadu puta čvršći i neranjiviji. Kao što je izvesno da će vas ona prekriti sutra, tako je izvesno da će vas ponovo roditi za novu borbu i patnju. I to se neće desiti samo "jednog dana": sada, danas, svaki dan ona vas ponovo rada, *ne jednom* već hiljadu puta, baš kao što vas svaki dan prekriva hiljadu puta. Jer večno i zauvek postoji samo *sada*: sadašnjost je jedina stvar kojoj nema kraja.

Bezgranični trenutak

ČINI MI SE da postoji potreba da se razume smisao onoga što sveti spisi govore o vremenu i večnosti." Ovom konstatacijom sveti Dionizije uperio je prstom na suštinu mističkog uvida, jer su se prosvetljeni mudraci svih istorijskih epoha i podneblja uvek slagali u jednome: jedinstvena svest nije privremena, vremenski ograničena, nego večna, bezvremena. Ona ne poznaje početak i rođenje, niti završetak i smrt. Prema tome, sve dok ne budemo potpuno razumeli prirodu večnosti, osećaj Stvarnog će nam izmicati.

"Ko će,¹¹ pita sveti Avgustin, "učiniti da srce čovekovo zastane i vidi kako iz večnosti, koja je uvek u stanju mirovanja i ne poznaje prošlost i budućnost, nastaju vremena prošla i buduća?" Zaista ko? Jer razumevanje večnosti - ukoliko večnost postoji - je težak, ozbiljan i teško ostvariv zadatak pa se ljudi u njega nerado upuštaju. Savremenim ljudima toliko nedostaje uvid u mistično da oni sasvim odbacuju ideju večnosti, pokušavaju da je opovrgnu u pozitivističkom žaru, ili pak zahtevaju da im se objasni kakve to ima veze sa "praktičnom stvarnošću".

Ipak, mistici tvrde da večnost nije filozofsko gledište, religiozna dogma, niti nedostižan ideal. Pre će biti da je večnost tako jednostavna, očigledna, neposredna, da sve što mi treba da učinimo jeste da otvorimo oči, na jedan radikalno empirijski način i da *pogledamo*. Zen učitelj Huang Po često je ponavljao: "Ona je tu ispred vas!"

Delimičan razlog zbog kojeg "dodir večnosti" deluje tako zastrašujuće jeste taj što mi uglavnom pogrešno razumemo pravi smisao reci "večnost". Obično zamišljamo da je večnost veoma dugačak raspon vremena, beskrajna niz godina, što se proteže u vek vekova. Ali, mistici uopšte ne shvataju večnost na taj način. Jer večnost nije svest o *vremenu koje zauvek traje*, nego svest *potpuno lišena vremena*. Večni trenutak je bezvremeni trenutak, trenutak koji ne poznaje prošlost i budućnost, pre i posle, juče i sutra, rođenje i smrt. Živeti u jedinstvenoj svesti znači živeti u bezvremenom trenutku i kroz bezvremeni trenutak, jer ništa u toj meri ne zamaćuje božansku svetlost kao senka vremena. Kako je Majster Rkart rekao: "Vreme je ono što sprečava da svetlost dopre do nas. Nema veće prepreke ka Bogu (jedinstvenoj svesti) od vremena. I ne samo vremena nego i prolaznosti, i ne samo prolaznih stvari nego i prolaznih osećanja; i ne samo prolaznih osećanja nego i samog traga i mirisa vremena."

No ipak, zapitajmo se, šta je to bezvremeni trenutak? Koji je to čas bez datuma ili roka trajanja? Koji to trenutak ne samo da je prolazan i kratkovečan, nego i apsolutno bezvremen?

Ma kako ova pitanja isprva zvučala, većina nas mora da prizna da je upoznala vrhunske trenutke u kojima vreme kao da stoji, a prošlost i budućnost nestaju u magli. Zadivljenost prizorom sunčevog zalaska; očaranost igrom mesečine na kristalnom tamnom jezeru bez dna; lebdenje van prostora i vremena u zagrljaju voljenog bića; iznenađenost i napeto iščekivanje grmljavine nakon što munja zapara kišonosne oblake. Ko nije dodirnuo bezvremeno?

šta je zajedničko za sva ova iskustva? čini se, a s tim se slažu i mistici, da se u svim ovakvim iskustvima, usled potpune zaokupljenosti *sadašnjim trenutkom*, vreme gubi. Jasno je da u sadašnjem trenutku, kada ga поближе ispitamo, ne postoji vreme. Sadašnji trenutak je bezvremeni trenutak, a bezvremeni trenutak je večan - to je trenutak koji ne poznaje prošlost i budućnost, pre i posle, juče i sutra. Prema tome, ući duboko u sadašnji trenutak znači uroniti u večnost, koraknuti iza ogledala i obreti se u svetu Nerođenog i Neumirućeg.

Jer sadašnji trenutak *nema početka*, a ono što nema početka je nerođeno. To znači, tražite koliko god hoćete, nećete moći da nađete, vidite, ili doživite *početak* vašeg doživljaja sadašnjeg trenutka. Kada je ova sadašnjost počela? Da li je ikad počela? Odnosno, je li moguće da ova sadašnjost lebdi toliko iznad vremena da nikada nije ušla u vremenski tok u *ma kom* početku? Na isti način, *ovom* sadašnjem trenutku *nema kraja*, a ono što nema kraja je neumiruće. Ponavljam, tražite koliko vam volja, nećete naći, videti ni osetiti *kraj* vašeg iskustva ovog sadašnjeg trenutka. Vi nikada ne doživljavate kraj sadašnjosti (čak ni i u slučaju smrti - pošto ne biste bili tu da osetite da se nešto završilo). Upravo zato je šredinger rekao da je "sadašnjost jedina stvar koja nema kraja". Ako se složimo da spo-Ijašnji oblici sadašnjeg trenutka padaju u slapovima u zadivljujućem nizu, sadašnjost ipak ostaje neuništiva, nedotaknuta onim što obično objašnjavamo kao "vreme". U sadašnjem trenutku ne postoji ni prošlost ni budućnost - u njemu ne postoji vreme. A ono što je bezvremeno je večno. Zen učitelj Sepo kaže: "Ako ste radi da saznate šta je večnost, ona nije dalje od ovog trenutka. Ako propustite da je uhvatite u sadašnjem trenutku, nećete je doći, pa makar se ponovo rađali stotinama hiljada godina."

Prema tome, pojam večnog vremena je čudovišan - nemogućega je pojmiti, shvatiti ili na bilo koji način iskusiti. Ali večno sada, *ovaj* bezvremeni trenutak, jednostavan je i pristupačan kao i vaše sadašnje iskustvo - jer to dvoje su jedno te isto. Tako Vitgenštajn kaže da "večni život pripada onima koji žive u sadašnjosti."

Pošto je večnost sama priroda *ovog* sadašnjeg i vanvremenskog trenutka, mistici nam poručuju da veliko oslobođenje, ulazak u Nebesko Carstvo, prolaz koji vodi "iznad suprotnosti prošlosti i budućnosti", ne

postoji nigde i nikada osim u sada. Prema recima hrišćanskog mudraca dc Kozad (*de Causadde*) : "O vi koji žeđate! Znajte da niste daleko od izvora vode života; ona izvire nadomak vas u sadašnjem trenutku... Sadašnji trenutak je manifestacija Imena Božijeg i dolazak Carstva." "Otuda je", kaže muslimanski mistik Rumi "sufi dete trenutka". Možemo nastaviti unedogled sa ovakvim navodima, pozajmljenim iz učenja velikih mudraca najvećih religi-jskih i filozofskih pravaca, ali svi oni ukazuju na jednu stvar. Večnost nije, niti se može nadi sutra - ona se ne nalazi u sldećih pet minuta

- ili dve sekunde. Ona je uvek upravo Sada. Sadašnjost je jedina stvarnost. Nema druge.

A ipak izgleda - ubrzo će biti jasno zašto naglašavam reč " izgleda" - da samo nekolicina nas živi jedino i potpuno u sada. Mi boravimo u jućcrašnjici vcćito sanjajući o sutrašnjici, u tegobnim stegama vremena i duhova stvari koje nisu prisutne. Mi rasipamo svoje životne sokove na sećanja i očekivanja, lišavajući živo sada njegove suštinske zbilje svodeći ga na "prividnu sadašnjost", oskudnu sadašnjost koja traje samo sekundu ili dve, na bledu senku večne Sadašnjosti. Nesposobni da živimo u bezvremenoj sadašnjosti i ku pamo se u divoti večnosti, uzdamo se u obećanja budućnosti, njene bledunjave zamene, nadajući se da će nam budućnost doneti ono što oskudnoj sadašnjosti žalosno nedostaje.

A taj život u vremenu, prema misticima, je nesrećan život. Mistici tvrde kako su svi naši problemi - problemi vremena i u vremenu. Možda nikada niste posmatrali stvari na ovaj način, ali sledeće razmatranje baca više svetlosti na tu materiju. Svi naši problemi tiču se vremena - naše brige uvek su vezane za budućnost ili prošlost. Mi žalimo zbog naših prošlih dela i drhtimo zbog njihovih budućih posledica. Naš osećaj krivice neraskidivo je povezan sa prošlošću, i praćen je trenucima očaja, polištenosti, gorčine i žala. Ako vam to nije jasno, onda samo zamislite kako bi izgledao vaš život bez ožiljaka iz prošlosti. Isto tako, sve brige su povezane sa mislima o budućnosti, koje sa sobom valjaju oblake straha i katastrofićnih očekivanja. Prošlost i budućnost! To su bez sumnje karike što spajaju okove naše bede i nesreće. *Bhagavad Gita* upozorava:

Dolazim kao Vreme, uništiteelj ljudi,
Spreman za ćas njihovog uništenja.

U sadašnjosti, u najužem smislu, nema suštinskih problema - jer u njoj vreme ne postoji. Nema takve aveti kao što je sadašnji problem - a ako se i ćini da je ima, bliže ispitivanje neizbežno će pokazati da je ona zapravo u vezi sa nekom prošlom krivicom ili brigom oko budućnosti. Jer, sve u svemu krivica je stanje izgubljenosti u prošlo-

sti, dok je brižnost stanje izgubljenosti u budućnosti. Upravo u tome je smisao tvrdnje mistika da svi naši problemi potiču od snažnog osećaja vremena i vezanosti za njega. Kao što se Stiven žali u *Uliksu*: "Povest je noćna mora iz koje pokušavam da se probudim." I, kao što je Emerson lepo istakao, ovo buđenje se zbiva samo onda kada postanemo prisutni u sadašnjosti:

Ove ruže ispod mog prozora se ne nastavljaju na neke ranije ruže; one su to što jesu; one postoje sa Bogom, danas. Za njih ne postoji vreme. Postoji samo ruža; ona je savršena u svakom trenutku svoga postojanja... Ali čovek je taj koji odlaze ili pamti; on ne živi u sadašnjosti, već gledajući unazad oplakuje prošlost, ili stoji na vrhovima prstiju kako bi predvideo budućnost, slep za obilje koje ga okružuje. On ne može biti srećan i snažan sve dok i sam ne bude živio sa prirodom u sadašnjosti, iznad vremena.

Ziveti u sadašnjosti, iznad vremena" i biti "dete Trenutka" predstavlja srž čitavog problema večnosti i jedinstvene svesti, pošto bezvremeno sada nije ništa drugo do prava i uzana staza koja, kako kažu, vodi "od vremena do večnosti, od smrti do besmrtnosti".

Ipak, sada moramo biti veoma pažljivi i oprezni. Jer "živeti u bezvremenom sada", ova gola pažnja na sadašnji trenutak, nema nikakve veze sa uobičajenim psihološkim trikom zaboravljanja na juče i sutra. Mistici ne govore da treba da živimo u sadašnjosti nastojeći da zaboravimo ili prenebregnemo prošlost i budućnost, Oni nas uveravaju - a to će u prvi mah zazvučati još komplikovanije - da *prošlost i budućnost ne postoje*. Jer prošlost i budućnost su samo nestvarne tvorevine jedne simbolične granice namenute večnom sada, te iste granice koja naizgled deli večnost na juče i sutra, pre i posle, prošlo i buduće vreme. Iz toga sledi da vreme, kao granica nametnuta večnosti, nije problem kojeg se treba otarasiti, već uobrazilja koja, pre svega, ni ne postoji.

Na ovoj tački, stoga, moramo biti krajnje obazrivi i nastaviti sa izlaganjem veoma pažljivo, kako bi svest o večnom bila ispravno shvaćena. Mnogi ljudi, nakon što teoretski shvate da večnost nije beskrajno vreme već bezvremena sadašnjost, nastoje da sa njom *stupe u dodir* usmeravajući pažnju na sadašnji trenutak, na bilo šta što sada doživljavaju. U nastojanju da dođu u dodir sa bezvremenim sadašnjim trenutkom oni drže "golu pažnju" na neposrednoj sadašnjosti.

No, koliko god se činio razumnim, ovakav postupak ipak promašuje suštinu. Jer *pokušaj* da se stupi u dodir sa *ovim* sadašnjim trenutkom uvek zahteva *sledeći* sadašnji trenutak da bi do dodira uopšte moglo doći. Drugim recima, *pokušaj* da se živi u bezvremenom sada, iziskuje vreme. Da bi se posvetila pažnja sadašnjosti potrebno je da postoji budućnost u koju bi se ova pažnja mogla smestiti. Mi, međutim, ne govorimo o nekoj budućnosti u kojoj bi se *ovaj* sadašnji trenutak mogao pojmiti; mi govorimo samo o ovom sadašnjem trenutku. Ukratko, ne

možemo se služiti vremenom da bismo iskoračili iz vremena. čineći tako, samo osnažujemo ono što želimo da iskorenimo.

Ovo je iscrpljujuće samo zato što se grčevito držimo zamisli da već ne živimo u večnom sada, pa stoga moramo preduzeti nešto da bismo bili sigurni da ćemo, u nekom budućem vremenu, živeti u večnom sada. Drugim recima, mi polazimo od pretpostavke da je vreme stvarno, a onda pokušavamo da ga uništimo. Da stvar bude još gora, mi pokušavamo da uništimo vreme vremenom, a to nikada ne uspeva. Zato, kao i uvek, mistici od nas ne zahtevaju da uništimo iluzije, već samo da ih pažljivo lociramo. Jer, ukoliko vreme zapravo ne postoji, mi ne treba da se trudimo oko njegovog uništenja. Pre nego što pokušamo da se otresemo vremena, pogledajmo možemo li ga uopšte pronaći. Ako se damo u potragu za vremenom i uvidimo da ga ne možemo pronaći, tada smo već letimično sagledali bezvremeno.

Videli smo kako nam neposredno iskustvo pokazuje da ne postoji zasebno sopstvo izdvojeno iz sveta iskustva. Na isti način, sada ćemo potražiti dokaze da li vreme, kao nešto što teče iz prošlosti ka budućnosti, postoji ili ne, tako što ćemo se osloniti na neposredno iskustvo.

Započnimo sa našim čulima. Da li mi ikada opažamo vreme? To jest, da li ikada neposredno opažamo prošlost ili budućnost? Počnimo opet sa slušanjem. Usmerite, na tren, svoju pažnju na zvuke oko vas, i zapazite kako trepere u vašoj svesti. Možete čuti kako ljudi govore, psi laju, ili se deca igraju; vetar zviždi, kiša pljušti, slavina kaplje; kuća škripi, kola trube, ili se neko smeje. Ali primetite: *svi* ovi zvuči su *sadašnji* zvuči. Vi ne možete čuti prošle, kao ni buduće zvuk. *Jedino što uvek čujete je sadašnji zvuk.* Vi ne čujete i ne možete čuti prošlost niti budućnost.

Baš kao što su svi zvuči samo sadašnji zvuči, tako su i svi ukusi samo sadašnji ukusi, svi mirisi sadašnji mirisi, i svi vidici samo sadašnji vidici. Vi ne možete dodirnuti, videti, niti osetiti ma šta što nalikuje prošlosti ili budućnosti. Drugim recima, u vašoj trenutnoj i neposrednoj svesti ne postoji vreme - nema prošlosti, budućnosti, postoji samo beskrajno promenljiva sadašnjost, kraća od delića sekunde, koja se ipak nikada ne završava. Neposredna svesnost je bezvremena svesnost.

No ipak, zbog čega imam neodoljiv utisak da sam svestan vremena, naročito prošlog vremena, čitave lične istorije, svih onih stvari koje su prohujale? Jer, mada pouzdano shvatam da u mom neposrednom iskustvu ne postoji prošlost, već samo beskrajna sadašnjost, još uvek sam čvrsto uveren da znam nešto o prošlosti. I nikakav verbalni trik ne može me ubediti u suprotno, jer postoji nešto što mi tako jasno i ubedljivo govori o stvarima koje su se desile nekoliko minuta, dana, ili čak i godina ranije. šta je to? I može li se to pobiti?

Odgovor na prvo pitanje čini se jasan: radi se o memoriji. Iako ja ne vidim direktno prošlost, ne osećam je i ne dodirujem, ja mogu da je

pamtim. Pamćenje me uverava da je prošlost postojala. Da nije pamćenja ne bih imao bilo kakvu predstavu o vremenu. Nadalje, uočavam da i drugi ljudi takođe imaju pamćenje, i da svi oni u osnovi govore o istoj vrsti prošlosti koje se i ja sećam.

I tako, primam za gotovo da mi *pamćenje pruža znanje o stvarnoj prošlosti* čak i ako ne mogu direktno iskusiti tu prošlost. No, upravo je to, tvrde mistici, odsudna greška. Mistici se slažu da je, u čoveko-vim razmišljanjima o prošlosti, sećanje prisutno - međutim, dodaju oni, *to sećanje je samo po sebi sadašnje iskustvo*. Alan Vots dalje razrađuje tu ideju: "Ali šta je sa sećanjima? Svakako da putem sećanja mogu znati prošlost. Pa dobro, pokušajte da se setite nečega. Setite se prilike kada ste videli nekog prijatelja kako seta ulicom. čega ste svesni? Vi ne posmatrate stvaran događaj u kome vaš prijatelj seta ulicom. Vi sada ne možete da ga presretnete i rukujete se sa njim, niti da dobijete odgovor na pitanje koje ste, u prošlosti koju pamтите, zaboravili da mu postavite. Vi samo posmatrate sadašnji trag prošlosti... Na osnovu sećanja vi zaključujete da su postojali prošli događaji... Ali vi niste svesni ma kakvih prošlih događaja. Vi poznajete prošlost jedino u sadašnjosti i kao deo sadašnjosti."

Tako, ja ne poznajem pravu prošlost, već imam sećanja na prošlost, a ova sećanja postoje samo kao sadašnje iskustvo. U trenutku kada se takozvana "prošlost" zaista dogodila, to je bilo sadašnje zbivanje. *Prema lome, ja ni u jednom trenutku nisam svestan stvarne prošlosti*. Isto tako, ja ne poznajem budućnost, nego imam predviđanja i očekivanja - koja su delovi sadašnjeg iskustva. Predviđanje, poput pamćenja, pripada sadašnjosti.

Prihvatiti da prošlost u vidu sećanja i budućnost u vidu predviđanja pripadaju sadašnjem trenutku, znači prihvatiti činjenicu da ukupno vreme postoji samo sada. Sada kada smo to razjasnili, kazivanja mistika o vremenu i večnosti postaju mnogo jasnija. Pogledajte, na primer, slavno izlaganje Majster Ekarta o dve vrste biblijskih dana: "Postoji više od jednog dana. Postoji dan duše i dan Boga. Dan od pre šest ili sedam godina ili (od pre) šest hiljada godina blizak je sadašnjosti isto koliko i jučerašnji dan. Zašto? Zato što je ukupno vreme sadržano u sadašnjem trenutku. Dan duše pripada ovom vremenu i sastoji se od prirodne svetlosti u kojoj su sve stvari vidljive. Božiji dan, međutim, sadrži dan i noć. On je pravi sadašnji trenutak. Prošlost i budućnost su daleko od Boga i strani božijim putevima." Ili pogledajte šta kaže Nikola iz Kuesa: "Svi tokovi vremena ulivaju se u jedno Večno Sada. Prema tome ne postoji ništa prošlo i buduće." I sada razumemo zašto je Dante mogao govoriti o tom neverovatnom "trenutku u kome su sva doba sadašnja".

Tako ispada da je naša vezanost za vreme i svi problemi nastali iz toga - grdna obmana. Ne postoji vreme osim sadašnjeg, i jedina stvar koju uvek doživljavamo je večno sada - ma kakve spoljašnje oblike poprimalo. Ali većina nas obično oseća da je *naš* sadašnji trenutak sve

samo ne večan. Mi osećamo da je naš sadašnji trenutak oskudna sadašnjost, prolazna sadašnjost koja traje jednu, možda dve sekunde. To je ono što hrišćanski mistici nazivaju *nunefluens*, što znači "prolazna sadašnjost". Mogli bismo još reći da osećamo kako je naš sadašnji trenutak *vezan* i *ograničen*. Izgleda kao da se nalazi uklješten između prošlosti i budućnosti. Jer, usled mešanja memorijskih simbola sa činjenicama, mi namećemo *granicu* bezvremenoj sadašnjosti, deleći je na suprotnosti zvane prošlost i budućnost, pa zato doživljavamo vreme kao reku koja izvire u prošlosti, teče kroz "prolaznu sadašnjost" i uliva se u budućnost. Mi uvodimo granicu u područje večnosti i na taj način zatvaramo sebe.

Tako se čini da je naša prolazna sadašnjost sa jedne strane vezana za prošlost, a sa druge strane za budućnost. Prošlost je nešto stvarno i opipljivo *iza* mene, nešto što stvarno vidim kada se osvrnem unazad. Mnogi ljudi imaju utisak ne samo da je prošlost iza njih nego da se nalazi s njihove "leve" strane, verovatno zato što čitamo s leva na desno. U svakom slučaju, zbog toga što zamišljamo da sećanje odslikava stvarnu prošlost, ta "prošlost" kao da leži iza naše sadašnjosti. Ona zato *ograničava* našu sadašnjost, i to otraga, s leve strane, i spolja.

S druge strane naše prolazne sadašnjosti leži budućnost. Ona, takođe, deluje veoma stvarno i opipljivo - doduše nešto manje od prošlosti, zbog toga što možemo samo nagađati kakva će biti. Ali, *to* da je ona tu čini se izvesnim. Budućnost ograničava našu sadašnjost spreda, s naše desne strane. Zbog toga što zamišljamo da naša očekivanja predstavljaju stvarnu budućnost, čini nam se da ta budućnost leži ispred sadašnjosti. Ona, znači, ograničava našu sadašnjost.

Naša sadašnjost je, dakle, ograničena sa svih strana, i nalazi se u procepu između prošlosti i budućnosti. Ona je ograničena, omeđena, ograđena. Ona nije slobodna, već priklještena, stisnuta, te tako ne predstavlja ništa više od prolaznog trenutka, koji evo i sada prolazi. Zbog toga što prošlost i budućnost izgledaju tako stvarno, naš sadašnji trenutak, poput sadržaja sendviča, sveden je na veoma tanak režanj, a naša stvarnost postaje nalik na dve kriške suvog hleba.

Ali, kada postane očigledno da prošlost, u vidu sećanja, pripada sadašnjem trenutku, granica *iza* ovog trenutka pada. Postaje jasno da pre ovog sadašnjeg trenutka nije bilo nikakvih zbivanja. A kada postane jasno da budućnost, u vidu očekivanja, takođe pripada sadašnjem trenutku, granica *ispred* ovog trenutka prosto eksplodira. Čitavo breme iluzije da postoji nešto iza ili ispred nas, brzo i bez ostatka nestaje. Sadašnjost više nije opkoljena sa svih strana već se širi i ispunjava sve vreme, pa tako "prolazna sadašnjost" postaje večna sadašnjost, koju hrišćanski mistici nazivaju *nunc stans*. *Nunc fluens*, ili prolazna sadašnjost, vraća se u *nunc stans*, ili večnu sadašnjost. A ova sadašnjost nije tek jedan režanj stvarnosti. Naprotiv, u njoj sada počiva kosmos, sa čitavim vremenom i prostorom.

Ovo sada, *nunc stans*, jeste bezgranični trenutak. On je bez granica zato što se prošlost, u vidu sećanja, i budućnost, u vidu očekivanja, nalaze u njemu, a ne oko njega. Zbog toga što *izvan* ovog sadašnjeg trenutka ne postoje prošlost ni budućnost, ne postoje ni granice - nema ničeg pre, nema ničeg posle. Nikada ne možete iskusiti njegov početak; nikada ne možete iskusiti njegov kraj. *Uzvišena sutra* kaže:

U ovom trenutku ne postoji ništa što nastaje. U ovom trenutku ne postoji ništa što nestaje. Prema tome, ne postoji rođenje-i-smrt. Otuda u sadašnjem trenutku vlada apsolutan mir. Mada se sada dešava, ovaj trenutak ne omeđuju nikakve granice, pa otuda večno blaženstvo.

Prema tome, ne stoji da mistici izbegavaju da prihvate činjenicu vremena zabadajući nos u neposrednu sadašnjost, bežeći pritom od svojih obaveza u zahuktalom svetu istorije. Ako bi ova optužba bila tačna, onda bi mistici bili zaokupljeni jedino prolaznom sadašnjošću, sekundom-dve *nunefluens-a*. Međutim, nije tako. Njihova svest lebdi u večnom sada, *nunc stans-u*. Oni se ne trude da izbegnu, nego da obuhvate čitavo vreme; oni su savršeno slobodni da razmatraju prošlost i budućnost, ali zahvaljujući spoznaji da ovakva razmatranja pripadaju sadašnjosti, oni se nikada ne *vezuju* za prošlost i budućnost. Sećanja ih ne vuku unazad, a očekivanja ne guraju napred. Jer ova sadašnjost uključuje prošlost i budućnost i tako izvan nje ne postoji ništa što bi moglo da gura ili vuče. Oni uopšte nisu u vremenu, jer je sveukupno vreme u njima.

Na kraju se možemo zapitati u kakvoj su vezi večno sada, *nunc stans*, i jedinstvena svest? Postoji li između njih ikakav odnos? Odgovor glasi da između njih ne postoji odnos jer se radi o jednoj te istoj stvari. Kao što je objasnio Oldos Ilakli: "Včno *sada je* svest." Mi smo to nazvali jedinstvena svest.

Jedinstvena svest živi kao posledica spoznaje da je čovekovo istinsko sopstvo bezgranično, i da obuhvata kosmos kao što ogledalo odražava predmete. Kao što smo videli u prethodnom poglavlju, glavna prividna prepreka ka jedinstvenoj svesti je primarna granica, koja nas navodi da se pogrešno poistovetimo sa "malim sopstvom" unutar nas koje, kako zamišljamo, *ima* iskustva spoljašnjeg sveta. Međutim, kako je Krišnamurti često isticao, zasebno sopstvo, taj "mali unutrašnji čovek", *sačinjen je u potpunosti od sećanja*. To jest, unutrašnji posmatrac koji čita ovu stranu nije ništa drugo do skup sećanja. Sve vaše ljubavi i mržnje, nade i strahovi, zamisli i uverenja - zasnovani su na sećanjima. čim vas neko upita, "Ko si ti? Reci mi nešto o sebi.", vi počinjete da kopate po vašim sećanjima u potrazi za odgovarajućim činjenicama o sebi, o onome što ste radili, videli, osetili ili postigli u prošlosti. Zaista, tvrdi Krišnamurti, samo osećanje da sada postojite kao zasebno biće potpuno je zasnovano na sećanju. Kada biste mogli da uhvatite samog sebe, uhvatili biste sećanja i ništa drugo.

Naravno, dodaje Krišnamurti, ne postoji ništa loše u sećanju na prošlost, jer je to od suštinske važnosti u ovom svetu. Međutim, problematično je to što se mi identifikujemo sa sećanjima kao da ona postoje odvojeno od sadašnjeg trenutka; odnosno, kao da otelov-ljuju znanje o nekakvoj stvarnoj vanjskoj prošlosti.

Ali, pogledajmo šta to znači. Zato što verujemo da sećanje postoji *izvan* sadašnjeg iskustva, čini nam se da i sopstvo koje pamti postoji *izvan* sadašnjeg iskustva. Zato nam se pričinjava da sopstvo *ima* sadašnja iskustva a ne da *jeste* sadašnje iskustvo. Osećaj daje sećanje prošlo iskustvo *iza* sadašnjeg trenutka je zapravo osećaj da sam ja zasebno biće *iza* sadašnjeg iskustva. Posmatrač je izvan Sada samo zato što mu izgleda da je sećanje prošlo iskustvo. Posmatrač jeste sećanje; ako mu sećanje izgleda kao da je odvojeno od Sada, onda se i sam posmatrač oseća odvojenim od Sada.

Ipak, po istoj logici, kada sva sećanja vidimo i shvatimo kao sadašnje iskustvo, ruši se osnova odvojenosti sopstva od sadašnjosti. Vaše "sopstvo", koje je bilo samo jedno sećanje, postaje sadašnje iskustvo - a ne nešto što *ima* sadašnje iskustvo. Dok se prošlost stapa sa sadašnjošću, i vi kao posmatrač stapate se sa sadašnjošću. Više ne možete stajati odvojeno od sadašnjeg trenutka jer ne postoji mesto izvan ovog trenutka.

Tako, prihvatiti sećanje kao sadašnje iskustvo znači srušiti međe sadašnjeg trenutka, osloboditi ga nestvarnih barijera, izbaviti ga od opreka prošlosti i budućnosti. Postaje jasno da ne postoji ništa ni iza ni ispred vas u vremenu. Tako više nemate gđc da stojite osim u bezvremenoj sadašnjosti, osim u večnosti.

Množenje granica

UTROŠILI smo dobar deo vremena baveći se prirodom bezvremene jedinstvene svesti, jer kada se bezgranična svest jednom shvati, pa makar i u najopštijim crtama, onda priroda ostatka spektra svesti postaje mnogo jasnija. Ortodoksna psihologija, de-finišući čovekovo stvarno sopstvo kao ego, jedinstvenu svest opisuje kao duševno rastrojstvo, odstupanje od svesti ili izmenjeno stanje svesti. Ali kada se jedinstvena svest jednom sagleda kao čovekovo prirodno sopstvo, jedino stvarno sopstvo, onda se i ego može shvatiti kao neprirodno ograničenje i suženje jedinstvene svesti. Svaki nivo spektra može se shvatiti kao postupno *ograničavanje*, ograđivanje ili sužavanje čovekovog stvarnog sopstva, jedinstvene svesti i bezgranične svesnosti.

U ovom poglavlju pozabavićemo se neobičnom pričom o množenju granica. Priroda, kao što smo videli, ne zna za ovaj luđi svet granica - u njoj ne postoje zidovi i ograde. A ipak, čini se da mi živimo samo unutar sveta granica, tog sveta zidova i zabrana, međa i ratova. Pošto je naše jedino stvarno sopstvo uvek jedinstvena svest, zašto izgleda da postoje drugi nivoi svesti? Usled čega dolazi do pojave svih ovih različitih nivoa identiteta?

Pošto sa svakim novim nivoom spektra dolazi do postupnog ograđivanja i ograničavanja jedinstvene svesti, istraživanje množenja granica valja započeti od prvog uzroka, od prve granice. O ovoj prvoj granici već smo govorili. Nazvali smo je primarna granica: to je rascep između vidioca i viđenog, znalca i znanog, subjekta i objekta. A kada se ova prvobitna granica jednom pojavi, za njom usledi niz neizbežnih posledica. Dolazi do nastanka mnogih drugih granica, od kojih se svaka sledeća nadovezuje na onu prethodnu; otvaraju se različiti nivoi spektra; nastaje ovaj, svima nama dobro poznati svet; i mi smo najednom izgubljeni, zatečeni i opčinjeni, uznemireni i zbunjeni, zaljubljeni u naš univerzum suprotnosti i ujedno zgađeni njime.

Religija, filozofija, mitologija, čak i nauka, ponudili su objašnjenje ovog početka, ovog prauzroka, ovog stvaralačkog zamaha. Astronomi tvrde da pre otprilike 15 milijardi godina nije bilo ničega, apsolutno ničega, a onda...Beng! Iz ničega, najednom veličanstveni prasak koji je označio

početak postojanja kosmosa. Hrišćanska mitologija kaže da je pre više hiljada godina postojao samo Bog, a onda je, u roku od šest dana, nizom manjih prasaka nastao poznati svet. Od nauke sa njenim Velikim Praskom, do religije sa njenim Velikim Ocem, svi su pokušali da objasne taj početni zamah stvaranja i ispoljavanja. Međutim, to kopanje po prošlosti nikada nije dovelo do zadovoljavajućeg objašnjenja prauzroka, iz prostog razloga što prošlost ne postoji. Prauzrok ne leži u juče. To je jedno sadašnje zbivanje, sadašnja činjenica, sadašnja aktivnost. Nadalje, ovaj prauzrok ne bi valjalo pripisati nekom Bogu izvan našeg bića, jer je Bog stvarno sopstvo svega što postoji. Prvobitna granica, taj uvek aktivni prauzrok, je *naše* delanje u *ovom* trenutku.

Ono što najviše zbunjuje u svemu ovome je pitanje *zašto* se prvobitna granica uopšte javlja. Da se izrazimo malo drugačije, zašto prvobitni grch? Zbog čega samsara, maja, bedan svet granica? Ovo pitanje se prirodno nameće, a ono je ujedno i zamka. Jer kada pitamo, "Zašto primarna granica?", mi se zapravo pitamo šta je bilo pre primarne granice. Međutim, ništa nije prethodilo primarnoj granici. To jest, ništa je nije uzrokovalo, ništa je nije stvorilo, ništa je nije rodilo. Ako bi primarna granica imala uzrok, onda bi taj uzrok bio nova primarna granica. Teološki rečeno, da je prauzrok imao uzrok, onda ne bi bio *prauzrok*. I tako, ma kako isprva manjkavo zvučalo, jedini mogući odgovor na pitanje, "Zašto prvobitna granica?", jeste da ne postoji zašto. To jest, primarna granica se pojavljuje sama od sebe, kao trenutna čovekova radnja, ali kao radnja koja je neuzrokovana. To je aktivnost unutar čovekove jedinstvene svesti, koja donosi mnogo rezultata, a sama nije rezultat ničega.

Na ovu početnu aktivnost vrat ćemo se u završnom poglavlju, da vidimo možemo li proniknuti u njeno tajnovito dejstvo, ali sve što na ovoj tački možemo reći jeste da se primarna granica pojavljuje u ovom trenutku, i u ovom trenutku, i ponovo u ovom trenutku. Videli smo - kao u primeru konkavno-konveksnog - da svaki put kada stvarnosti nametnemo granicu, ona razgraničava stvarnost na dve protivurečne suprotnosti. A ista stvar se događa i sa primarnom granicom. Jer, prva granica deli samu jedinstvenu svest cepajući je po sredini, stvarajući suprotnosti: subjekat i objekat, znalac i znano, vidilac i viđeno, ili da se izrazimo malo prizemnije, organizam i okruženje. Prirodna *linija* (linija kože koju nemamo nameru da poreknemo) između organizma i okruženja postaje jedna iluzorna granica, ograda, razdvajanje nečega što je zapravo nerazdvojno. Krišnamurti kaže: "I u tom udaljavanju, u podvojenosti između vidioca i viđenog, u toj podeli je izvor sukoba u čoveku."

Zapazite da se u trenutku kada se prvobitna granica pojavi (a ona se pojavljuje sada, iz časa u čas) čovek više ne poistovećuje sa svojim organizmom *i* svojom okolinom, on više nije jedno sa svetom koji opaža, zbog toga što mu ove dve "suprotnosti" sada izgledaju ne-

pomirljive. Umesto toga on se poistovećuje *samo* sa svojim organizmom koji sada stoji *nasuprot* njegovom okruženju. Organizam je "sopstvo", ali je celokupno okruženje "ne-sopstvo". On zauzima busiju sa *ove* strane granice kože, i uplašeno zuri u tuđi svet oko sebe. "Ja, tuđinac, sam, uplašen, u svetu koji nikad nisam stvorio." Sa nastankom prve granice čovek zaboravlja na svoju prethodnu is-tovetnost sa Svim i usredsređuje se isključivo na svoje telo-i-um.

Tako se događa da čovek počinje da se pretvara kao da je napustio svoje stvarno ja i nivo jedinstvene svesti, zamišljajući da živi samo kao zaseban i izdvojen organizam. Upravo na taj način dolazi do *stvaranja* sledećeg osnovnog nivoa spektra - koji smo nazvali nivo sveukupnog organizma. Primarna granica je razorila jedinstvo organizam/okruženje, i stvorila prividno sukobljene oprečnosti, pri čemu organizam odjednom biva suprotstavljen okruženju, a "ja ovde" suprotstavljeno "svetu tamo". Sve naredne granice počivaće na ovoj početnoj osnovi, jer, kao što je objasnio čuang Ce: "Ako nema drugog, nema ni sopstva. Ako nema sopstva, onda nema ni ko da pravi razlike."

Sa nastankom prve granice, naše, sada zasebno sopstvo, stoji izolovano, zauvek otuđeno, nepremostivim jazom odvojeno od "okolnog" sveta. Više nismo svet, sada se gledamo sa svetom licem u lice. Jedinstvena svest postaje individualna svest, naš Vrhovni Identitet postaje lični identitet, Sopstvo postaje sopstvo. Dve glavne suprotnosti, subjekat-vidilae i objekat-videno, bivaju otrgnute iz njihovog večnog zagrljaja i sučeljene poput smrtnih neprijatelja. Tako počinje borba između mene i sveta. Spoljašnje okruženje dobija preteći izgled, jer može ozbiljno da ugrozi ono što sada osećam kao svoje "stvarno" sopstvo, to jest, moj organizam, moje telo-i-um. I tako se pojavljuje, po prvi put, jedan sasvim novi činilac, činilac kome je suđeno da bude od ogromnog značaja: pojavljuje se svestan strah od smrti.

Jedan stari taoistički mudrac je rekao: "Istinski ljudi drevnih vremena nisu poznavali ljubav prema životu ili mržnju prema smrti. Ulazili su u život bez radosti; izlazili su iz života bez otpora. Spokojno su dolazili i odlazili. Nije im padalo na pamet da se odupiru Tao-u niti da se, poput običnih ljudi, opiru Nebu." Ali, kakva vrsta osobe je "Istinski čovek"? Na drugom mestu isti mudrac o Istinskom čoveku govori ovako: "Nisam vezan za telo i odbacio sam želju za prikupljanjem znanja. Oslobođajući se tela i uma (to jest, zasebnog organizma ili tela-i-uma) postajem jedno sa beskonačnim." Drugim recima, umiranje organizma je problem samo za sopstvo koje se poistovećuje isključivo sa tim organizmom.

Jer u času kada se neka jedinka, kao "sopstvo", otrgne od okruženja, tada, i samo tada, ona postaje svesna straha od smrti. Istinski ljudi drevnih vremena nisu se bojali smrti, ne zato što su bili previše glupi da bi znali za nešto bolje, već zato što su, "nadilazeći telo i um", postali zanavek jedno sa beskrajem. A Istinski čovek je, kao što je pokazao

Rinzai, zapravo Istinsko Sopstvo, jedinstvena svest. Kada osoba spozna da je njeno suštinsko sopstvo - sopstvo kosmosa, tada prividna smrt individualnih formi ne samo da postaje prihvatljiva već i poželjna.

I ja se voljno prepustih smrti.

Sa smrću se suočavaju samo delovi, ne i Celina. Ali čim neka osoba uобрази da je njeno stvarno sopstvo vezano *isključivo* za pojedini organizam, tada *taj* organizam postaje posve zaokupljen brigom zbog smrti. Problem smrti, strah od ništavila, uvlači se u samu srž sopstva koje zamišlja daje samo deo.

Ovo iskonsko osećanje straha za zasebno sopstvo predstavlja skoro nepremostivu prepreku da se razume i prihvati jednost života i smrti. Poput *svih* drugih suprotnosti koje smo ispitali, biće i nebiće čine neraskidivo jedinstvo. Iza njihove prividne različitosti, oni se sadrže jedno u drugom. življenje i umiranje, rođenje i smrt, predstavljaju prosto dva načina gledanja na ovo/bezvremeni trenutak.

Možemo to posmatrati na sledeći način - šta god da se upravo rodilo, nastalo, za sobom nema prošlosti. Rođenje je, drugim recima, *stanje bez prošlosti*. Isto tako, šta god da upravo umire, prestaje da postoji, pred sobom *nema budućnosti*. Smrt je stanje bez budućnosti. No, već smo videli kako sadašnji trenutak nema *ni* prošlost *ni* budućnost. To jest, rođenje i smrt *su jedno* u sadašnjem trenutku. Ovaj trenutak se upravo sada rađa - nikada ne možete pronaći prošlost sadašnjeg trenutka. Uz to, ovaj trenutak upravo sada umire - nikada ne možete pronaći budućnost ovoga trenutka. Kao stoje rekao Ipen, "Svaki trenutak je poslednji i svaki trenutak je preporod."

Ali čovek, u svom poistovećenju isključivo sa organizmom (primarna granica), prihvata samo *polovinu* rođenja-i-smrti. Polovinu, a to je smrt, odbija. Smrt je, u stvari, bas ono čega se sada iznad svega plaši. A pošto je smrt stanje bez budućnosti, kada čovek odbija da prihvati smrt, to zapravo znači da se on *ne miri* da živi bez budućnosti. U stvari, čoveku je potrebna budućnost kao nada da neće osećati miris smrti koji tako snažno oseća u sadašnjem trenutku. Njegov strah od smrti, bilo da deluje otvoreno ili prikriveno, nagoni ga da misli, snuje i čezne o sutrašnjici, ili bar da je priželjkuje. Strah od smrti tera ga da se zada u potragu za budućnošću, da prema njoj širi i pruža ruke i stremi samo ka njoj. Ukratko, strah od smrti u njemu izaziva snažno osećanje prolaznosti *vremena*. Da ironija bude veća, pošto je zasebno sopstvo uobrazilja, i smrt zasebnog sopstva je takođe uobrazilja. što kaže sufijski mistik Hazrat Inajat Kan: "Ne postoji nešto kao smrt, izuzev iluzije, i utiska koji ona čini, a pred kojim čovek čitavogživotapremire od straha." Na ovom nivou čovek stvara iluziju vremena da bi ublažio svoj strah od iluzorne smrti.

U tom smislu, vreme je iluzija stvorena da bi se porekla druga iluzija. Postoji priča o čoveku koji je putovao u društvu nekog oronulog starca. Starac je u ruci držao smeđu papirnu kesu u koju je s

vremena na vreme ubacivao komadiće hrane. Na kraju putnik više nije mogao da se suzdrži pa je upitao starca šta ima u vreći. "To je mungos", odvratio je starac, "znate ona životinja što uništava zmijske." "Ali zašto ga nosite sa sobom?" "Pa," odgovorio je starac, "ja sam alkoholičar, i potreban mi je mungos da bih rasterao zmijske koje viđam u stanju delirijuma." "Ali zar ne znate da su zmijske nestvarne?" "Ma, naravno", odgovori starac, "ali ni mungos nije stvaran." Na isti način, mi se služimo iluzijom vremena da bismo odagnali iluziju smrti.

Večno i bezvremeno sada je svest koja ne poznaje prošlost niti budućnost. Večno sada nema budućnosti, nema granica, nema sutrašnjice - ništa pred sobom, ništa za sobom. Ali takvo je i *stanje* smrti, jer smrt je isto tako stanje bez budućnosti, bez sutrašnjice, bez vremena koje dolazi. Prihvatiti smrt znači živeti krajnje lagodnim životom bez budućnosti, to jest, živeti u sadašnjem trenutku iznad vremena, kao što navodi Emerson.

Međutim, sa rađanjem prvobitne granice čovek odbija da prihvati smrt, odnosno odbija da živi bez budućnosti. Ukratko, čovek odbija da živi bez vremena. On potražuje vreme, stvara vreme, živi u vremenu. Opstanak postaje njegova nada, vreme najdragoceniji posed, a budućnost jedini cilj. Vreme, krajnji izvor svih njegovih problema, tako postaje zamišljeni izvor njegovog spasenja. On hrli u vreme... dok ne dođe njegovo vreme, kada se suočava, kao i na samom početku, sa suštinom svog zasebnog sopstva - a to je smrt.

Sutra, i sutra, i sutra,
Gamiže lagano iz dana u dan
Do poslednjeg retka pisanog vremena,
I sva naša juče osvetljavahu budalama
Stazu do prašnjave smrti.

Zbog toga što potražujemo budućnost, mi svakoga trena živimo u iščekivanju, neostvareni i neispunjeni. Svakoga trena živimo *u prolazu*. Upravo na taj način se prava *nunc stans*, bezvremena sadašnjost, svodi na *nunefluens*, prolaznu sadašnjost koja traje samo jednu ili dve sekunde. Mi očekujemo da svaki trenutak *pređe* u budući trenutak, jer se na taj način pretvaramo da izbegavamo smrt, uvek hrleći prema zamišljenoj budućnosti. Mi želimo da nađemo sebe u budućnosti. Nije nam dosta ovo sada - mi želimo još jedno sada, i još jedno, i još jedno, sutra i sutra i sutra. I tako nam, protivno očekivanju, naša uboga sadašnjost izmiče baš zato što priželjkujemo da se završi! Mi želimo da se završi kako bi prešla na sledeći trenutak, budući trenutak, koji će opet živeti samo da bi prošao.

Ipak ovo je samo polovina priče o vremenu. Kako je čovek sada poistovećen samo sa svojim organizmom, tragovi sećanja koji su prirodno prisutni tom organizmu dobijaju značaj koji premašuje njihove stvarne razmere, postajući čovekova glavna preokupacija. On pristaje uz

svoja sećanja kao da su stvarna - kao da odslikavaju stvarnu prošlost stvarnog sopstva. On tako lagano počinje da biva opsednut svojom "prošlošću"- u stvari bezuslovno se poistovećuje sa njom. Pošto bi želeo da *pred* sobom ima stvarnu dubućnost, dopada mu se i da vidi stvarnu prošlost *za* sobom, a to uspeva da izvede tako što se pretvara da mu sećanje pruža znanje o stvarnim prošlim događajima, kao da zapravo nije deo njegovog sadašnjeg iskustva. On pristaje uz sećanja koja mu služe kao zalag da je nekada, u nekom juče, postojao, i da će verovatno postojati sutra. Tako on živi samo u sećanjima i iščekivanjima, ograđujući i ograničavajući sadašnjost gorko-slatkim žalom nad prohujalim vremenima i opasnim nadama u budućnost. On hoće da oko sadašnjice izgradi nešto što će ga zaštititi od smrti, pa je zato ograničava uz pomoć prošlosti i budućnosti.

Ako pogledate sliku 1 (str. 20), uočićete da je čovek sada poistovećen sa svojim sveukupnim organizmom koji postoji u vremenu i prostoru. (Valja naglasiti da podebljana dijagonalna linija predstavlja granicu sopstvo/ne-sopstvo, čije promene pratimo. Upravo smo videli kako prelazi iz univerzuma do individualnog organizma.) Do sada se, međutim, nismo upuštali u bilo kakvu raspravu o među-nivoima transpersonalnih slojeva. Ovi slojevi su previše tanani i složeni da bi na ovoj tački o njima raspravljali. Na njih ćemo se vratiti u devetom poglavlju, pošto ćemo do tada već biti dovoljno teoretski potkovani da bi o njima mogli steći nekakvu predstavu. Za sada je dovoljno reći (kao što pokazuje dijagram na slici 1) da se radi o pojasevima spektra nastalim kada se pojedinac ne poistovećuje u potpunosti sa Svim (što bi bio nivo jedinstvene svesti), ali nije vezan ni za izolovano telo-i-um (što bi bio nivo sveukupnog organizma). Kod ovih pojaseva, granica sopstvo/ne-sopstvo širi se na pozitivan način, tako da ovde imamo nivo svesti koji očigledno nadilazi nivo zasebnog organizma.

Vratimo se sada nivou sveukupnog organizma i nastavimo priču o rastu spektra. Na ovom nivou, pojedinac se poistovećuje samo sa svojim organizmom, postojeći u vremenu, bežeći od smrti. Uprkos tome, on je još uvek u dodiru sa celokupnim psihofizičkim bićem. Iz tog razloga nivou sveukupnog organizma možemo dati kraći naziv: kentaur. Kentaur je legendarna životinja, pola čovek pola konj, koja veoma dobro opisuje savršeno jedinstvo i sklad mentalnog i fizičkog. Kentaur nije jahač koji upravlja svojim konjem, to je jahač koji je jedno sa svojim konjem. To nije psiha odvojena od somatskih procesa, i koja nastoji da ih stavi pod kontrolu, već samo-kontrolišuće, samo-upravljač uče psihosomatsko jedinstvo.

No sada se već primičemo glavnom događaju. Sa pojavom sle-dećeg nivoa spektra - nivoa ega - kentaur doslovno doživljava slom. Jer osoba odbija da ostane u dodiru sa svojim sveukupnim organizmom; ona odbija da proširi svoj identitet na sve organske aktivnosti; ona odbija da ima celovit osećaj sebe. Umesto toga, sužava svoj identitet samo na površinski sloj sveukupnog organizma. Ona se poistovećuje

isključivo sa svojim egom, sa slikom-o-sebi, sa mentalnom ličnošću, apstraktnim delom kentaura. A to znači da poriče telo i suštinski ga odbacuje, pretvarajući ga u svoje vlasništvo. Ona je jahač, upravljač - a telo je svedeno na ulogu glupe životinje, na osedlanog i ukroćenog konja.

Zašto se ovo dešava? čemu dodavanje još jedne granice? šta je to što odvraća čoveka od kentaura, od njegovog sveukupnog organizma? Kao što se moglo očekivati, postoji nekoliko razloga koji dovode do uspostavljanja nove granice između uma i tela, ali najvažniji je taj da osoba još uvek beži od smrti. Ona se kloni svega što je podseća na smrt, što oličava smrt ili je pak nagoveštava. Posto svoju realnost gradi bežeći od smrti, prva i najproblematičnija stvar na koju nailazi jeste - telo. čini se da je telo krajnja destinacija smrti. Osoba zna da je njeno telo smrtno; ona zna da će telo uvenuti i istruliti. Telo je nestalno i tu nema nikakvog pogovora. A osoba, bežeći od smrti, traži samo ono što će joj pružiti nadu u sutra - drugim recima, besmrtnost sutrašnjice. I to je dovoljan razlog da se telo napusti.

I tako čovek počinje potajno da gaji želju da njegovo sopstvo bude trajno, nepomično, nepromenljivo, nedodirljivo, postojano. A u-pravo takvi su simboli, koncepti i ideje. Oni su trajni, nepomični, nedodirljivi, nepromenljivi i postojani. Reč "drvo", na primer, ostaje uvek ista reč iako se svako stvarno drvo menja, raste, doživljava preobražaj, i umire. U traganju za ovom statičnom besmrtnošću, čovek počinje da utvrđuje svoj identitet oko *ideje* o sebi - a to je umna apstrakcija po imenu "ego". On neće da živi sa svojim telom, jer je ono propadljivo, i pristaje da živi samo kao ego, kao slika-o-sebi, slika koja odbacuje ma kakav nagoveštaj smrti.

Tako se rađa nivo ega (vidi sl.1). Prirodna linija između uma i tela postaje iluzorna granica, bedem, odbrambeni zid koji razdvaja ono što je zapravo nerazdvojno. A pošto svaka granica donosi sa sobom i nove bitke, rasplamsava se novi sukob suprotnosti. Dolazi do sukoba između želja tela i želja duše, što se najčešće završava time da " duh hode, ali telo je slabo". Organizam doživljava podelu i dolazi u sukob sa samim sobom, gubeći svoju najdublju celovitost. čovek gubi dodir sa sveukupnim organizmom, i najviše što sebi dopušta jeste da ima umnu predstavu o njemu. Reći da čovek gubi dodir sa svojim telom nije najpreciznije. On upravo gubi dodir *sa jedinstvom* tela i uma, sa jedinstvom osećanja i pažnje koji odlikuju nivo kentaura. Jasnost koja je odlikovala prethodno stanje jedinstva sada je pomućena, a umesto nje imamo prisilno mišljenje na jednoj, i otce-pljeno telo na drugoj strani.

Tako smo došli do nivoa ega - gde je čovek poistovećen sa mentalnim odrazom sveukupnog organizma, sa slikom-o-sebi. Ali, manje-više tačna slika-o-sebi je rastegljiva stvar. U njoj ima dovoljno mesta za čitavu konvencionalnu istoriju organizma. Ona uključuje detinjaste aspekte organizma, njegove emocionalne aspekte, racionalno kao i neracionalno. U njoj su sadržane sve snage i slabosti čitavog

organizma. Ona poseduje savest (ili "superego"), taj gorko-slatki poklon od roditelja, kao i filozofski pogled na svet, koji je lični matritks granica. Zdrav egoprisajedinjuje i usklađuje sve ove različite aspekte.

Ponekad, međutim, nije sve u redu sa egom. U određenim okolnostima osoba može odbiti kontakt sa različitim vidovima svog ega. Neke od želja ega su čudne, preteće, ili zabranjene, pa osoba odbija da ih prihvati. Ona se pribojava da *imati* želju znači isto što i *raditi* na njenom ostvarenju, što bi izazvalo tako strašne posledice da ona naprosto mora da porekne da je uopšte imala želju.

Nekome bi, na primer, mogla proleteti kroz um želja, puki hir ega, da nekoga fizički napadne. Malo ko može izbeći ovakve trenutne želje. Ali u strahu da bi mogao *delovati* u skladu sa tom željom, on jednostavno poriče da ju je imao - a onda zaboravlja i da ju je porekao. "Ja? Ne bih nikad ni pomislio takvu stvar. I pošto ne bih ni pomislio, nema potrebe ni da je poričem." Ali, avaj, želja ostaje njegova, i on samo može da se pretvara kako je nije ni imao. Po ugledu na granicu sopstvo/ne-sopstvo, zabranjena želja prelazi na *drugu* stranu, ili se barem čini tako. Na sličan način, svi vidovi ega koji nisu omiljeni, shvaćeni ni prihvaćeni, na tajanstven način do- spevaju na drugu stranu ograde. A tamo se pridružuju neprijateljskim snagama.

Da bismo dočarali ovaj rascep unutar ega, uzmimo za primer spomenutu ličnost koja želi da napadne nekog (na primer svog šefa), ali umesto da izvrši napad poriče postojanje takve želje. Ipak, želja ne iščezava. Ona još uvek postoji, ali se čini kao da postoji *izvan* ega. U psihološkom žargonu, želja se projektuje. Momak zna da se neko žestoko ljuti, ali pošto je jasno da to nije on, potrebno je da izabere pogodnu osobu. Drugim recima, poriv za ispoljavanjem besa još uvek je prisutan i na delu, ali pošto on poriče da je njegov, mora da ga pronade na jedinom mogućem mestu - u drugim ljudima. Iznenada, počinje da mu se pričinja kako su drugi ljudi u okruženju ljuti na njega bez vidnog razloga. Njegova želja da se pobije sada izgleda kao da dolazi *od* drugih ljudi, kao da cilja *na* njega. Misao "Ja sam besan na svet", kada se projektuje postaje misao "Svet je besan na mene". Razume se da on tako razvija simptome depresije.

Ali događa se i nešto još važnije. Osoba sada više nije u dodiru sa svim svojim ego sklonostima. Osim što nije *u dodiru* sa svojim celokupnim organizmom (što je po definiciji sudbina svih ega), ona vise nije u stanju čak ni da *misli* o svim potencijalima svog organizma, zbog toga što je neke misli odbacila. Drugim recima, ne može pronaći preciznu i prihvatljivu sliku-o-sebi. U nastojanju da je učini prihvatljivijom, iskrivila je sliku-o-sebi i na kraju porekla delove sebe. Ona je razvila varljivu sliku-o-sebi, netačnu sliku-o-sebi. Ukratko, razvila *jzpersonu*, a svi neprihvatljivi aspekti njenog ega sada su spoljnji, tuđi, ne-sopstvo. Oni se projektuju kao *senka*. Sada unutar ega imamo granicu, što dovodi do daljeg sužavanja osecaja sopstva- dok se osećaj pretećeg ne-sopstva naglo širi. Tako se obrazuje nivo persone (vidi sl.1).

Sada smo videli kako se kroz sukcesivno nizanje granica razvija spektar svesti. Svaki put kada se povuče nova granica, osećaj sopstva se smanjuje, gubi, postaje sve uži i ograničeniji. Prvo okruženje, zatim telo, a na kraju senka, pojavljuju se kao ne-sopstvo, kao nešto izvan, kao tuđi i neprijateljski elementi, jer svaka granična linija je borbena linija.

No ipak su svi ti "spoljašnji objekti" samo *projekcije* čovekovog bic'a, i svi mogu biti ponovo otkriveni kao aspekti sopstva. Tom procesu otkrivanja posvetićemo se u sledećim delovima knjige. Svako otkriće, a neka od njih su bolna, na kraju donosi radost, jer svako novo otkriće da je neki spoljašnji objekat jedan aspekt sopstva. pretvara neprijatelje u prijatelje, ratove u plesove, bitke u igre. Senka, telo, i čitavo okruženje postali su deo našeg nesvesnog, što je posledica naših maštarija u svetu mapa i granica, Adamov amanet svojim usnulim sinovima i ćerkama. Podignimo ograde i uputimo nov pogled na realni svet. Podignimo ograde da ponovo dotaknemo naše senovite delove, naša tela, naš svet, imajući na umu da je ono što dodirujemo u suštini iskonsko lice našeg istinskog sopstva.

Nivo persone

POČETAK OTKRIVANJA

SILAZNO KRETANJE i otkrivanje počinju u trenutku kada čovek svesno postane nezadovoljan životom. Suprotno mišljenju većine stručnjaka, ovo tupo nezadovoljstvo životom nije znak " mentalnog oboljenja", niti pokazatelj slabog društvenog prilagoda-vanja ili duševnog rastrojstva. Jer, u ovom dubokom nezadovoljstvu životom krije se embriion nove inteligencije, jednog naročitog oblika inteligencije koji obično leži zatrpan pod naslagama društvenih laži. Osoba u čiji život se useli patnja u isti mah počinje da se *budi* za dublje, istinitije realnosti. Jer patnja naprosto razvejava naša ugodna sanjarenja o stvarnosti, nagoneći nas da živnemo u jednom posebnom smislu - da motrimo pažljivije, da osećamo dublje, da budemo u dodiru sa sobom i svetom na način koji smo dotad izbegavali. Kaže se, i smatram daje to velika istina, da je patnja najveća milost. Patnja je vesnik radosti, pošto označava rođenje stvaralačkog uvida.

AH, samo u posebnom slučaju. Neki ljudi pristaju uz svoju patnju kao majka uz rođeno dete, noseći je kao dragoceni teret koji nipošto ne smeju ispustiti. Oni se sa patnjom ne suočavaju svesno, već se uz nju grčevito pripijaju, ostajući, iz nepoznatih razloga, opčinjeni ulogom mučenika. Patnju ne treba poricati, izbegavati, prezirati, ali ni slaviti, preuveličavati, niti joj se prepuštati. Pojava patnje nije dobar, ali nije ni loš znak, to je pokazatelj da čovek počinje da shvata kako je život koji živimo izvan jedinstvene svesti krajnje bolan, mučan i bremenit patnjom. Život unutar granica je opterećen borbama, strahovima, brigama, bolovima - a na kraju neumitno vodi u smrt. Samo po cenu otupljujućih kompenzacija i zabluda, u dobroj meri opčinjeni, mi pristajemo da ne dovodimo u pitanje naše iluzorne granice, koje su osnovni pokretač beskrajnog točka patnje. No, pre ili kasnije, ukoliko nismo sasvim otupeli, svrha naših kompenzacija koje su imale umirujuću i odbrambenu ulogu počinje da se gubi. Kao posledica toga, na ovaj ili onaj način mi počinjemo da patimo, zato što se naša pažnja pomera prema samom uzročniku sukoba i rastr-zanosti našeg života - a on leži u konfliktnoj prirodi lažnih granica.

Patnja je, stoga, početak prepoznavanja lažnih granica. Kada se ispravno shvati, ona zapravo predstavlja oslobađanje, jer cilja iznad granica. Iz toga sledi da mi ne patimo zato što smo oboleli, nego zato što se u nama rodio inteligentan uvid. Međutim, da se taj uvid ne bi izjalovio, neophodno je razumeti patnju na ispravan način. Da bismo ušli u patnju, živeli u njoj i napokon je prevazišli, njen smisao valja ispravno

protumačiti. Ako je valjano ne protumačimo, ostaćemo zaglavljani u njoj - ugušićemo se u patnji, nećemo znati šta drugo da činimo.

Tokom ljudske istorije, raznorazni šamani, sveštenici, mudraci, mistici, sveti, psiholozi i psihijatri pokušavali su da ukazu na najbolji način da se patnja proživi i prevaziđe. Oni su podsticali ljude da prozru svoju patnju i ukazivali im na puteve dubljeg razumevanja patnje koji vode u slobodu. Ali uputstva koja su nudili ovi raznorazni duševni iscelitelji nisu uvek bila iste prirode. U stvari, uputstva su bila protivurečna. Najdrevniji duševni iscelitelji savetovali su nas da stupimo u dodir sa Bogom. Savremeni doktori duše savetuju nas da stupimo u dodir sa svojim nesvesnim. Avangardni doktori duše savetuju nas da stupimo u dodir sa svojim telom. Vidoviti iscelitelji duše savetuju nas da prevaziđemo telo. Danas je neslaganje među isceliteljima veće nego ikad, i to je osnovni razlog zašto ne možemo mrdnuti iz okova patnje, zbunjeni njenim značenjem, u nedoumici kome da se obratimo. Pošto leže zamrznuti u patnji, naši dublji uvidi o stvarnosti ne dopiru do nas. Tako mi ne možemo da skliznemo u patnju sa izvesnošću da iz nje možemo izvući neke skrivene uvide.

Mi ne možemo očekivati da naša patnja urodi plodom, ukoliko ne znamo šta ona *znači, zašto* se dešava. A njeno značenje nije nam poznato, jer nemamo doktora duše kome bismo zaista mogli pokloniti poverenje. Nekada davno ljudi su se sa nevinim poverenjem obraćali svešteniku ili šamanu kao doktoru duše, a on (ili ona) je usmeravao njihovu svest ka Bogu. Međutim, u poslednjem stoleću sveštenik je uglavnom zamenjen psihijatrom, kao osobom od poverenja kojoj čovek zaista može da se obrati u nevolji. A ovaj novi sveštenik je usmeravao našu svest na različite aspekte psihe. Ipak, poverenje u psihijatra kao opšte cenjenog doktora duše danas lagano jenjava. Javljuju se nove, delotvornije terapije. Naši novi doktori duše dolaze iz Esalena, Oezisa i sličnih centara širom zemlje, i oni su revolucionisali "terapiju" usmeravajući nas ka čitavom organizmu, a ne samo ka razjedinjenoj psihi. Sada smo svedoci i pojave transpersonalnih doktora duše, koji usmeravaju našu svest direktno prema nadličnoj svesti. Ali, ovaj, pošto se svi ovi lekari zapravo ni u čemu ne slažu, kome čovek da veruje?

Glavni uzrok nedoumice "Ko je u pravu?" je u tome što se i početnici i profesionalci uporno drže uverenja da različiti doktori duše pristupaju ljudskom biću iz različitih uglova. Ali to nije tako. Pre će biti da oni pristupaju *različim nivoima* ljudske svesti iz različitih uglova. Zbog toga što polazimo od pogrešne pretpostavke da svi oni govore o *istom nivou* svesti, danas nemamo doktore duše kojima možemo pokloniti potpuno poverenje. čini se, dakle, da se oni definitivno ne slažu, barem u osnovnim stvarima, i mi tako upadamo u zamku protivrečnosti.

Ipak, kad jednom upoznamo višeslojnu prirodu ljudske svesti, kad jednom shvatimo da se naše biće sastoji iz mnogih slojeva, počinjemo da uviđamo kako se različiti vidovi lečenja razlikuju upravo po tome

što je svaki doktor duše specijalista za određeni sloj duše. Tako, ako prihvatimo činjenicu da se razni doktori bave različitim nivoima svesti, bićemo otvoreniji da čujemo šta svaki od njih ima da kaže o nivou za koji se specijalizovao. A ako je naša patnja u vezi *sa tim* nivoom, pažljivo ćemo saslušati šta bi specijalista tog nivoa mogao da nam kaže. To će nam verovatno pomoći da sa- gledamo smisao određene vrste patnje, da je istripimo svesno, sa razumevanjem i uvidom, i da je na kraju prevaziđemo.

Kada se budemo u opštim crtama upoznali sa spektrom svesti, sa različitim slojevima našeg bića, moći ćemo lakše da utvrdimo nivo na kome trenutno živimo kao i nivo iz kojeg naša trenutna patnja, ukoliko je ima, izvire. Tako ćemo biti u stanju da odaberemo odgovarajućeg doktora duše, odgovarajući pristup našoj trenutnoj patnji, i više nećemo biti paralisani njome.

Vođeni tim ciljem, u narednim poglavljima ispitaćemo neke od glavnih nivoa spektra. Videćemo koji se potencijali, zadovoljstva i vrednosti kriju na svakom nivou, i koje se bolesti, bolovi i simptomi javljaju na svakom od njih. Takođe ćemo ispitati glavne "terapije" razvijene u cilju lečenja patnji povezanih sa određenim nivoom. Verujem da će ovo pružiti čitaocu jednostavnu mapu za snalaženje u dubinama svesti, mapu koja bi mogla da ga vodi kroz zapanjujući svet sopstvenih granica.

Vratićemo se na naš silazak niz spektar svesti. Ovaj silazak može se prigodno opisati kao usklađivanje suprotnosti, "širenje" svesti, prevazilaženje kompleksa, ali u osnovi ovaj silazak znači brisanje granica. Videli smo da svaki put kada se postavi nova granica, mi ograđujemo, ograničavamo i sužavamo osećaj sopstva, tako da se prethodni identitet postepeno sužava sa univerzuma na organizam, sa organizma na ego, sa ega na personu. Slikovito rečeno, sopstvo postaje sve manje i manje dok ne-sopstvo postaje sve veće i veće. Sa svakom narednom granicom novi aspekt sopstva *projektuje se* i postaje spoljašnji, tuđi, strani, vanjski, i seli se na drugu stranu ograde. Postaviti određenu granicu stoga znači stvoriti određenu projekciju - neki vid sopstva koji će se sada javiti kao ne-sopstvo. I isto tako, povlačenje projekcije znači brisanje granice. Kad shvatite daje projekcija koja se naizgled pojavljuje "tamo"u stvari odraz vas samih, nestaće granica između sopstva i ne-sopstva. Sledstveno tome, polje vaše svesti postaje znatno prostranije, otvorenije, slobodnije i pristupačnije. Zbližiti se i na kraju postati jedno sa negdašnjim "neprijateljem" znači izbrisati borbenu liniju i proširiti teritoriju kroz koju se možemo slobodno kretati. Ovi projektovani aspekti više vas neće ugrožavati zato što *ste* to vi sami. Silazak niz spektar je, dakle, pod (1) brisanje granice i pod (2) povlačenje projekcije. Ovo se dešava na svakom stepeniku prilikom spuštanja niz spektar.

Ideje o granici, projekciji i sukobu suprotnosti biće jasnije kada budemo dali konkretne primere. Ovo poglavlje biće posvećeno

razumevanju persone i senke, kao i disciplinama koje mogu biti od pomoći prilikom spuštanja sa nivoa persone na nivo ega. U sledećem poglavlju, videćemo kako izgleda spuštanje sa nivoa ega na nivo kentaura; nakon toga sledi opis spuštanja sa nivoa kentaura na transpersonalni nivo; i na kraju sledi spuštanje do nivoa jedinstvene svesti. Svako poglavlje je u osnovi pragmatično, osmišljeno tako da čitaocu omogućí (1) opšte razumevanje određenog nivoa, (2) probno iskustvo tog nivoa, i (3) početno znanje o vrstama "terapija" koje su danas dostupne, a bave se određenim nivoom. Ova poglavlja nisu zamišljena da pomoću datih uputstava spuste čoveka na određeni nivo, već samo da pruže kratak osvrt na terapiju povezanu s njim. Živeti neprekidno na nekom od dubljih nivoa svesti podrazumeva ozbiljan rad i istraživanje. Zbog toga sam na kraju svakog poglavlja dao listu preporučene literature i terapija koje se bave određenim nivoom.

Počnimo od mesta gde se nalazi većina ljudi - u klopci persone. Persona je manje ili više netačna i nedovoljna slika-o-sebi. Do stvaranja takve slike dolazi kada osoba odbije da prizna sebi postojanje određenih težnji, kao što su ljutnja, samopotvrđivanje, erotski impulsi, radost, neprijateljstvo, hrabrost, agresija, nagon, interesovanja, i tako dalje. Međutim, ma koliko se trudila da porekne ovakve težnje, one time ne nestaju. Pošto težnje *jesu* njene, sve što može da uradi je da se pretvara kako pripadaju nekom drugom. U stvari bilo kom drugom, samo ne njoj. Ona ne može da porekne ovakve težnje, ali zato može da porekne da ih poseduje. I tako počinje da veruje da su te težnje ne-sopstvo, nešto strano, spoljašnje. Da bi isključila neželjene tendencije osoba je morala da *suzi* svoje granice. Otudene tendencije projektuju se u vidu senke, a osoba se poistovećuje samo sa onim što je preostalo: sa suženom, manjkavom, i netačnom sli-kom-o-sebi, koju nazivamo persona. I tako je povučena nova granica i otpočela još jedna borba između suprotnosti: između persone i senke.

Suštinu projekcije senke lako je razumeti ali ju je teško ukinuti, zbog toga što na taj način ostajemo bez nekih od naših najdražih iluzija. Uprkos tome, na osnovu sledećeg primera možemo videti do koje mere je to jednostavan proces.

Džek veoma želi da očisti svoju garažu, koja je u potpunom haosu; sem toga, on već dugo želi i namerava da je očisti. Na kraju, on zaključuje da je došao trenutak da obavi taj posao, i nakon što je uskočio u svoje staro radno odelo, on sa blagim entuzijazmom kreće da se pozabavi garažom. Sada, na ovoj tački, Džek je u velikoj meri u dodiru sa svojim *nagonom*, zbog loga što on zna da je, uprkos obimu posla koji ga očekuje, to definitivno nešto što *želi* da učini. Doduše, deo njega ne želi da raščisti nered, no bitna činjenica je da je *njegova želja da očisti garažu jaca od želje daje ne očisti*, inače ne bi ni prionuo na posao.

Ali čudna stvar počinje da se zbiva kada se Džek pojavi na sceni i na mestu gde bi trebalo da bude garaža zatekne neverovatnu hrpu stvari. U njemu počinju da se javljaju drugačije misli o čitavoj stvari.

Međutim, on ne odustaje. Umesto toga čeprka po garaži, čita stare magazine, zabavlja se sa svojom starom rukavicom za bejzbol, sanjari, vrti se tamo-amo. U ovoj fazi, Džek počinje da gubi dodir sa svojim nagonom. Ali, bitno je daje njegova želja da očisti garažu još uvek prisutna, jer da nije tako on bi jednostavno napustio posao i radio nešto drugo. On ne napušta svoj posao zbog toga što je njegova želja da ga obavi još uvek veća od želje da ga ne obavi. Ali on sada počinje da zaboravlja svoju nameru, pa će shodno tome početi da je otuđuje i projektuje.

Projekcija njegovog nagona deluje ovako: Džekova želja da očisti garažu je, kao što smo videli, još uvek prisutna. Ona je, dakle, još uvek aktivna i stalno zaokuplja njegovu pažnju, kao što, na primer, glad neprekidno traži da bude utoljena. Zbog toga što je nagon da očisti garažu još uvek prisutan i aktivan, Džek krajčkom svesti zna da *neko* od njega traži da očisti garažu. I upravo zbog toga on još uvek čeprka po garaži. Džek zna da neko od njega traži da je očisti, no njegov problem je u tome što je on na ovoj tački zaboravio *ko* je to. Tako čitava stvar počinje da mu smeta i da ga jedi, i kako vreme odmiče on se sve više i više uzrujava oko ove situacije. Sve što mu je potrebno da dovrši projekciju - to jest, da potpuno zaboravi na *svoj* nagon da očisti garažu - jeste pogodna osoba na koju će prikačiti sopstveni projektovani nagon. A pošto zna da ga je neko terao da očisti garažu, dodijavao mu i kvario raspoloženje, on stvarno želi da nađe tu "drugu" osobu koja gaje na to terala.

Pojavljuje se žrtva koja ništa ne podozreva: Džekova žena dolazi do garaže, proviruje kroz vrata i upućuje mu nevino pitanje da li je završio sa čišćenjem. Lagano uzrujani Džek joj odbrusi "da mu se skine sa grbače". Jer on sada ima osećaj da nije *on* taj koji želi da očisti garažu, nego njegova *žena*. Projekcija je dovršena, pošto Džekov nagon sada prividno dolazi spolja. On gaje projektovao, stavio na drugu stranu žice, odakle mu se čini da ga napada.

Džekima osećaj da ga njegova žena *pritiska*. No ipak jedina stvar koju on stvarno oseća je njegov vlastiti projektovani nagon, želja da očisti garažu. Džek će možda dreknuti na svoju ženu i reći joj da uopšte ne želi da čisti glupu garažu, da prestane da ga gnjavi i pritiska sa tim. AH, da Džek stvarno nije imao ni najmanju želju da očisti garažu, da je zaista bio nevin po tom pitanju, on bi naprosto odgovorio da je promenio odluku i da će je očistiti neki drugi dan. Međutim, on to nije učinio, zbog toga što mu je negde u podsvesti ostalo da *neko* zaista traži od njega da garaža bude očišćena, no pošto to "nije" on, to mora biti neko drugi. Žena je, naravno, za to najpogodnija osoba; i čim se ona pojavi na sceni, Džek prebacuje svoj projektovani nagon na nju.

Ukratko, Džek je projektovao sopstveni nagon i zato ga doživeo kao *spoljašnji nagon*, kao nešto što dolazi spolja. Još jedan naziv za projektovani nagon je *pritisak*. Svaki put kad neka osoba projektuje neku vrstu nagona, ona oseća pritisak, kao da joj vlastiti nagon dolazi

spolja. Nadalje - i tu većina ljudi odmahuje glavom u potpunoj neverici - *sav* pritisak je posledica projekcije nagona. Na ovom primeru može se uočiti sledeće: da Džek nije imao nagon da očisti garažu, on uopšte ne bi doživeo da ga njegova žena pritiska. Osećao bi se veoma spokojno u vezi čitave stvari i rekao bi ženi da mu se danas ne radi i da je promenio odluku. Umesto toga on je osećao pritisak! Ali on zapravo nije osećao da ga pritiska njegova žena - on je osećao da ga pritiska njegov *vlastiti* nagon. Kad nema nagona, nema ni pritiska. U pozadini pritiska je njegov nagon koji je promenio mesto.

Ali šta da je Džekova žena uletela u garažu i zaista zahtevala od Džeka da je očisti? Zar to ne bi izmnilo tok čitave priče? Ako bi tada Džek osetio da je pritisnut, zar to ne bi bilo zbog što ga žena pritiska? Zar u tom slučaju to ne bi bio samo njen pritisak na nedužnog Džeka? Ovo u suštini ne menja tok čitave priče. Ovakav nastup bi samo olakšao Džeku da prikači svoju projekeiju na nju. Kažemo da je ona dobra "udica" zato što ispoljava *istu* težnju koju će Džek uskoro projektovati u nju. Ovo je za Džeka izazovna prilika da projektuje svoj nagon na nju, ali to je još uvek *njegov* nagon. On mora imati taj nagon, i mora ga projektovati, inače ne bi *osećao* pritisak. Njegova žena bi zaista mogla da ga "pritisne" da učini nešto, ali on ne bi *osećao* pritisak ukoliko i sam ne bi imao istu nameru, a *onda* je projektovao. Njegova osećanja su samo to - *njegova* osećanja.

Terapeuti ovog nivoa reći će da osoba koja stalno oseća pritisak ima višak energije i neki nagon kojeg nije svesna. Kada ne bi imala taj nagon, ne bi više imala razloga za brigu. Mudra osoba, tako, kad god oseti neku vrstu pritiska - od strane gazde, supružnika, u školi, od prijatelja, poznanika ili dece - uči da osećanje pritiska prepozna kao *signal* da ima višak energije i neki nagon koga trenutno nije svesna. Ona uči da "osećam pritisak" *prevede* u "imam više nagona nego što znam". Kad jednom shvati da u osnovi svakog osećanja pritiska leži vlastiti zanemareni nagon, ona tada iznova odlučuje da li želi da deluje vođena ovim nagonom ili da to delovanje odloži. No u oba slučaja ona konačno zna da se radi o *njenom* nagonu.

Osnovni mehanizam same projekcije je prema tome veoma jednostavan. Impuls (u vidu nagona, ljutnje ili želje) koji se pojavi *u* vama i prirodno je *usmeren ka* okruženju, *kada se projektuje*, pojavljuje se kao impuls koji potiče *iz* okruženja i usmeren je *prema* vama. Radi se o efektu bumeranga, gde se čitava stvar završava

rvanjem sa sopstvenom energijom. Više ne pokrećete sami akciju, nego osećate da ste gurnuti u nju. Premestili ste impuls sa druge strane granice sopstvo/ne-sopstvo, i nije čudo što on napada *vas* spolja, umesto da vam pomogne da napadnete okruženje.

Sada vidimo da postoje dve glavne posledice projekcije senkc. Prvo, vi smatrate da projektovani impuls (osobina ili težnja) nikako ne potiče od vas. A drugo, izgleda kao da se on javlja "spolja", u okruženju, najčešće u drugim ljudima. Ne-sopstvo se uvećalo na račun sopstva. Ali, bez obzira na neugodnost čitave stvari, osoba koja se projektuje žestoko će braniti svoje pogrešno viđenje realnosti. Ako biste, u situaciji dok viče na svoju nevinu ženu, prišli Džcku i pokušah da mu objasnite kako se u osnovi njegovih osećanja pritiska i gušenja krije njegov vlastiti nagon, verovatno biste mu se gadno zamerili. Jer osobi koja se projektuje krajnje je važno da *dokaže* kako su njene projekcije zaista spoljašnja pretnja.

U svakom slučaju, većina ljudi se veoma snažno *opire* prihvatanju senovitih delova svoje ličnosti, priznanju da se *radi* o njihovim vlastitim projektovanim impulsima i osobinama. Otpor je, u stvari, glavni uzrok projekcije. Osoba se opire svojoj senci, opire se nevoljenim delovima sebe, i zato ih projektuje. Jer gde god postoji projekcija, postoji i neka vrsta otpora koja vreba u blizini. Ponekad je ovaj otpor mlak, ponekad žestok, ali njegovo delovanje nigde nije tako očigledno kao kod uobičajenog oblika projekcije, a to je lov na veštice.

Skoro svako je, nekad, video, čuo ili učestvovao u nekoj vrsti lova na veštice, a groteskno je da upravo ova pojava ilustruje svu nevolju projekcija i tvrdokorno slepilo ljudi za lične nedostatke. Istovremeno, lov na veštice nudi najočigledniji primer istine o projekciji, koja glasi da su stvari koje ne podnosimo kod drugih ljudi, upravo one stvari kojih se potajno gadimo u sebi.

Lov na veštice počinje onda kada osoba izgubi svaki trag o nekoj crti ili unutrašnjoj težnji koju smatra zlom, satanskom, demonskom ili, u najboljem slučaju beskorisnom. U stvari, ova težnja ili crta može biti najbeznačajni ja stvar - trunka ljudske izopačenosti, zlobe ili nestašluka. Svi mi imamo "tamnu stranu", što ne znači lošu stranu; svi mi imamo malo đavolsko srce ("u svačijem srcu postoji trunka razbojništva"), koje, ukoliko smo malo svesni i prihvatimo ga, zapravo čini život zanimljivijim. Prema jevrejskoj tradiciji, Bog je na samom početku ostavio u svim ljudima poneku svojevolsnu, ćudljivu ili nastranu crtu, verovatno zato da bi sprečio da ljudi umiru od dosade.

Ali lovac na veštice ne miri se sa tim da je i njegovo srce pomalo đavolsko. Radi se o onoj posebnoj vrsti ljudi, sa oreolompravednika. Ne samo da njegovo srce nije nimalo đavolsko, kao što veruje i kao što mora verovati, nego ga sama pomisao na to veoma uznemirava. On se *opire* tome, i pokušava da to porekne, da to odbaci. Ali ono, kao što mora biti, ipak je *njegovo*, i zahteva njegovu pažnju. što više njegovo

pomalo đavolsko srce traži pažnju, to više se on tome opire. Sto više mu se opire, to više je njegova svest njime zaokupljena, i više snage mu je potrebno da mu se odupre. Na kraju, pošto više ne može da mu se odupre, on počinje da ga uočava, ali na način koji je za njega jedino prihvatljiv - u *drugim* ljudima. On zna da *neko* ima pomalo đavolsko srce, ali pošto to ne može biti on, to mora biti neko drugi. Sve što sada treba da učini je da pronađe tog drugog, i to postaje zadatak od najveće važnosti, jer ako ne nade nekog na koga će projektovati svoju senku, moraće da se nosi sa njom u sebi. Ovde vidimo da otpor kod projekcija igra odlučujuću ulogu. Jer, baš kao što je osoba nekada mrzela i žestoko se opirala svojoj senci, nastojeći svim sredstvima da je izbriše, ona sada prezire, sa istom ostrašćenošću, one na koje je projektovala svoju senku.

Ponekad lov na veštice poprima čudovišne razmere - nacistički pogrom Jevreja, suđenja salemskim vešticama, proganjanje crnaca od strane Kju Kluka Klana. Zapazite, međutim, da u svim ovim slučajevima progonitelj mrzi progonjenog upravo zbog onih crta koje sa neviđenim divljaštvom sam ispoljava. U drugim vremenima, lov na veštice pojavljuje se u manje zastrašujućem obliku - uočavamo ga na primeru hladnoratovskog straha od "komuniste ispod svakog kreveta". A ponekad se javlja u smešnom obliku - kao potreba da se ogovara, koja zapravo više govori o osobi koja ogovara nego o predmetima ogovaranja. Ukratko, sve su to primeri osoba koje se očajnički trude da svoju senku pripišu drugima.

Mnogi muškarci i žene sa gađenjem i prekorom gledaju na homoseksualce. Iprkos tome što se trude da se ponašaju pristojno i da se vladaju racionalno, oni ne mogu a da ne izraze gađenje prema svemu stoje homoseksualno, pa poneseni emocijama zagovaraju čak i oduzimanje građanskih prava homoseksualcima (ili nešto još gore). Ali zašto neka osoba tako žestoko mrzi homoseksualce? Ona ne mrzi homoseksualca zato stoje homoseksualac; ona ga mrzi zato što potajno zazire da bi i sama mogla postati ista. Ona oseca krajnju nelagodnost zbog sopstvenih prirodnih, neizbežnih, ali nevelikih homoseksualnih težnji, pa ih onda projektuje. Tako dolazi do toga da mrzi homoseksualne težnje u drugim ljudima - ali samo zato što ih je najpre zamrzela u sebi.

I tako, na ovaj ili onaj način, nastavlja se lov na veštice. Mi mrzimo ljude zato što su, po našem mišljenju, prljavi, glupi, nastrani, nemoralni... Oni to možda jesu. Ali možda i nisu. To je potpuno nevažno jer mi ih *mrzimo* samo zato što i sami, ne znajući, posedujemo iste omražene osobine. Mrzimo ih zato što nas stalno podsećaju na delove sebe koje sa gađenjem odbacujemo.

Sada počinjemo da uočavamo jedan važan pokazatelj kada se radi o projekciji. Stvari u našem okruženju (ljudi ili pojave) koji nas snažno *uzbuđuju* umesto da nas *informišu* obično predstavljaju naše projekcije. Stvari koje nas gnjave, uznemiravaju, izazivaju gađenje,

ili nas, pak, privlače, opsedaju ili nagone na prisilne radnje - obično su odraz delovanja senke. Kao što kaže jedna stara izreka:

Gledao sam, gledao i najposle video

Onaj za koga sam mislio da si ti, i ti,

Bejah samo ja i niko drugi.

Pošto smo stekli osnovno razumevanje senke, sada možemo da se upustimo u odgonetanje nekih drugih uobičajenih projekcija. Kao što je osećaj da nas neko pritiska u osnovi projekcija nagona, tako je i osećaj obaveze projekcija želje. To jest, stalno osećanje obaveze je znak da radite nešto što ne priznajete da *želite* da radite. Osećaj obaveze tipa "moram to učiniti za *tvoje* dobro", javlja se najčešće u porodičnom okruženju. Roditelji osećaju obavezu da preuzmu brigu oko dece, muž oseća obavezu da izdržava ženu, žena oseća obavezu da se prilagodi mužu, i tako dalje. Ljudi, međutim, vremenom počinju da osećaju obaveze kao teret, bez obzira kako divno one izgledale spoljašnjem posmatraču. Kada pritisak naraste, osoba će se verovatno okrenuti lovu na veštice, pa će sa svojim supružnikom završiti kod plemenskog vrača, poznatijeg pod imenom bračni savet-nik.

Osoba koja oseća teret obaveze da čini to-i-to zapravo projektuje svoju stvarnu želju da čini to-i-to. Međutim, to je upravo ono što ne želi da prizna (u svom opiranju senci). U stvari, ona će tvrditi sasvim suprotno: da oseća obavezu jer zapravo *ne želi* da čini to-i-to. Međutim, ona zamagljuje istinu, jer da je zaista izgubila svaku želju da pomogne, ne bi ni osećala obavezu. Ne bi je bilo briga! Nije da ona neće da pomogne, ona to želi, ali neće da prizna. Ona bi htela da pomogne drugima, ali projektujući ovu želju ona oseća da *drugi* žele pomoć. Prema tome, prihvatanje obaveze nije opterećenje nastalo usled zahteva drugih, nego usled sopstvene neprepoznate prijateljske namere.

Da ispitamo sada još jednu projekciju koja se često javlja. Možda ništa ne izaziva takvu neprijatnost kao kada se nađemo u situaciji da nas svi posmatraju. Možda treba da održimo govor, ili da igramo u nekoj predstavi, ili da primimo neku nagradu, a mi smo se zaledili jer osećamo da svi bulje u nas. Međutim, mnogi ljudi uopšte nemaju tremu pred publikom. Iz toga zaključujemo da problem nije u samoj situaciji, nego u nam nečemu što sami činimo. Prema mnogim terapeutima mi u takvim trenucima projektujemo zainteresovanost za ljude, pa nam se zato čini da svojom pojavom izazivamo *opšte* interesovanje. Umesto da aktivno posmatramo, mi osećamo da nas svi posmatraju. Mi publici pozajmljujemo svoje oči tako da nam se čini da je normalno interesovanje za nas naraslo do ogromnih razmera, da svi posmatraju svaki naš pokret, svaki detalj, svaku radnju. Otuda ne čudi što se blokiramo. Oslaćemo tako sleđeni sve dok ne smognemo snage da povučemo projekciju - da posmatramo umesto da osećamo kako nas posmatraju, da poklanjamo pažnju umesto da nas pažnja drugih lomi.

Isto tako, zamislite šta se dešava ako neka osoba projekluje delić

svog neprijateljstva, delič želje da agresivno napadne okruženje. U njoj se tada javlja osećaj da su ljudi bez razloga neprijateljski i izazivački raspoloženi prema njoj, pa se shodno tome počinj^p. osećati ugroženom, zaplašenom, čak i prestravljenom usled tolike koncentracije neprijateljstva na nju. No ovaj strah nije posledica uticaja okruženja, nego posledica projekcije njenog neprijateljstva u okruženje. Tako, u većini slučajeva nerealan strah osobe od ljudi ili mesta predstavlja samo signal, nagoveštaj da je ljuta i neprijateljski nastrojena, a da toga nije svesna.

Na isti način, jedna od najčešćih pritužbi ljudi kojima je potrebno emocionalno savetovanje jeste da se osećaju odbačenim. Oni osećaju da ih niko ne voli stvarno, da o njima niko ne brine, da su svi jako kritični prema njima. Neretko to osećaju kao dvostruku nepravdu, pošto oni sami vole svakoga. Veruju da uglavnom nemaju odbojnih crta u sebi. Upinju se da budu blagonakloni i nekritični prema drugima. Ali to su upravo dve izražene odlike projekcije: vi naizgled nemate neku osobinu, dok je drugi imaju u ogromnoj količini. Ali kao što zna svako dete: "U tuđem oku vidi trn, a u svome ne vidi panj." Osoba koja se oseća odbačenom od svih u stvarnosti je potpuno nesvesna svojih težnji da odbacuje i kritikuje druge. Ove težnje predstavljaju možda manji deo njene sveukupne ličnosti, ali ukoliko ih ona nije svesna, projektovaće je na *svakog* koga poznaje. Time se početni impuls zloslutno umnožava, i svet počinje da se čini kritičnim preko svake mere,

Poenta je, istinita za sve projekcije, da neki ljudi zaista mogu biti veoma kritični prema vama. Ali, ukoliko na njihov realni kritikizam ne dodate onaj vaš *projektovani*, to vas neće poraziti. Prema tome, svaki put kada vas obuzmu snažna osećanja inferiornosti i odbačenosti, bilo bi mudro da *najpre* potražite o kojoj projekciji se radi, i priznate sebi da ste možda malo kritičniji prema svetu nego što mislite da jeste.

Sada bi već moralo biti jasno da projekcija senke ne samo što iskrivljuje naše viđenje stvarnosti "izvan", već uveliko menja osećaj sopstva "iznutra". Kada je neka emocija ili osobina projektovana kao senka, ja je i dalje vidim, ali iskrivljeno i nestvarno - ona se pojavljuje kao "spoljašnji objekat". Isto tako, ja i dalje *osećam* senku, ali u iskrivljenom i prurušenom obliku - pa nakon što se uspostavi projekcija, ja je *doživljavam* samo kao *simptom*.

Prema tome, kao što smo upravo videli, ako projektujem neprijateljska osećanja na ljude, umisliću da oni gaje neprijateljska osećanja prema meni, i tako početi da osećam strah od ljudi uopšte. Moje prvobitno neprijateljstvo postalo je moja projektovana senka. Tako ja "vidim" senku samo u drugim ljudima, dok je u sebi osećam kao simptom straha. Moja senka je postala moj simptom.

I kada pokušam da odbacim svoju senku, ja ne uspevam da je se oslobodim. U mojoj ličnosti tada ne nastaje praznina, pukotina, ili upražnjeno mesto. Ostaje mi simptom, koji me bolno podseća da sam nesvestan nekog aspekta sebe. Dalje, kada moja senka jednom postane

simptom, ja *opet moram da se borim sa svojim simptomom kao sto sam se nekad borio sa svojom senkom.* Kada pokušam da poreknem neke od svojih sklonosti (senka), one se ponovo vraćaju u obliku simptoma, a onda mrzim simptome istom jačinom kao što sam nekada mrzeo senku. Na kraju ću verovatno nastojati da od drugih ljudi sakrijem svoje simptome (drhtanje, osećaj inferiornosti, depresija, brižnost, itd.), baš kao što sam nekada nastojao da sakrijem svoju senku od sebe samog.

Tako svaki simptom - depresija, brižnost, dosada ili strah - sadrži neki vid senke, neku projektovanu emociju, crtu ili osobinu. Važno je shvatiti da se našim simptomima, koliko god da su neugodni, ne smemo opirati, niti ih treba prezirati i izbegavati, jer je u njima sadržan ključ njihovog rastvaranja. Boriti se sa simptomom znači isto što i boriti se sa senkom koja je u njemu sadržana, a to je ono što je u prvom redu i dovelo do problema,

Prvi korak u terapiji ovog nivoa sastoji se u tome da napravimo mesta za naše simptome, da im damo prostora, tako što ćemo početi da se zbližavamo sa neugodnim osećanjima, takozvanim simpto- inima, koje smo do tada prezirali. Naše simptome moramo doživeti svesno i što otvorenije prihvatiti. A to znači da moramo *dopustiti* sebi depresiju, brižnost, odbačenost, dosadu, povrćdnost ili zbunjenost. Ako smo se nekada na sve načine opirali osećanjima, sada ovim osećanjima dopuštamo da se izraze. Zapravo ih sada aktivno pod-stičemo. Mi pozivamo simptom u našu kuću, i puštamo ga da se kreće i diše slobodno, nastojeći pritom da ostanemo svesni oblika u kome se javlja. Prvi korak u terapiji je veoma jednostavan, i u većini slučajeva dovoljan, jer u trenutku kada zaista prihvatimo neki simptom, prihvatamo i veliki deo senke koji je u njemu bio prikriven. Tada problem nestaje.

Ukoliko neki simptom tvrdokorno opstaje, možete nastaviti sa narednim korakom u terapiji na nivou persone. Uputstva za naredni korak su jednostavna, ali je za njihovo izvršenje potrebno vreme i istrajnost. U slučaju produžene terapije valjalo bi svesno prevesti simptom u njegov prvobitni oblik. Za detaljnija uputstva u vezi sa *prevodjenjem*, možete pogledati rečnik opštih smernica dat u ovom poglavlju (vidi tabelu) kao i preporučenu literaturu. Suština drugog koraka terapije je uvid da bilo koji simptom jednostavno predstavlja *signal* (ili simbol) neke nesvesne senkovite tendencije. Tako, na primer, vi možda osećate da ste izloženi velikom pritisku na poslu. Kao što smo videli, *simptom* pritiska je uvek pokazatelj, običan *signal*, da imate više energije za posao nego što ste voljni da priznate. Vi možda nećete hteti otvoreno da priznate vašu stvarnu zaintere-sovanost za posao kako biste iznudili krivicu od drugih za sve one sate na poslu koje ste "morali" da odradite za "njihovo" dobro. Ili možda želite da naplatite svoju "nesebičnu" posvećenost po višoj ceni. Ili se, možda, bez vašegznanja vašem nagonu izgubio svaki trag. Bilo kako bilo, simptom pritisnutosti je siguran znak da imate više elana nego što ste mislili. Sada možete da prevedete simptom u prvobitni i ispravan oblik. "Moram" će postati

"hoću".

Prevođenje je ključ terapije. Da biste se oslobodili pritiska, vi ne morate da *izmišljate* nagon, niti da se pravite da nije tu, niti da tražite nagon koji se naizgled izgubio. Ne kažem da ćete se osloboditi pritiska ako pojačate interesovanje za neki posao. Samo govorim da

UOBIČAJENO ZNAČENJE RAZLIČITIH SIMPTOMA SENKE *Rečnik za prevođenje simptoma u njihov provobitni senoviti oblik*

<i>Símpotom</i>	PREVEDEN U	<i>Njegov originalni senoviti oblik</i>
Pritisak		Nagon
Odbojnost ("Niko me ne voli")		"Ne bih im uzeo orah iz ruke!"
Krivica ("Nabijaš mi krivicu.")		"Vrcđaju me tvoji zahtevi."
Anksioznost		Uzbuđenje
Samo-svesnost ("Svi bulje u mene")		"Ljudi me zanimaju više nego što mislim."
Impotencija/frigidnost		"Ne bih mu/joj pružio zadovoljstvo."
Strah ("žele da me povrede.")		Neprijateljstvo (Ljut sam i napadam a da to ne znam.)"
Tužan		Ljut!
Povučen		"Sve ću vas oduvati!"
Ne mogu		"Dođavola, neću!"
Obateza ("Moram.")		Zelja ("Hoću.")
Mržnja ("Prezirem te zbog X.")		Autobiografsko ogovaranje ("Prezirem X u sebi.")
Zavist ("Ti si taako veliki.")		"Malo sam bolji nego što mislim."

ako već osećate pritisak, odgovarajući nagon *je već prisutan*, ali maskiran simptomom. Vi ne treba da izmišljate nagon kako biste ga smestili pored osećanjapritiska. Samo osećanje pritiska je nagon koji tražite. Vi samo treba da osećanje pritiska nazovete njegovim prvobitnim i ispravnim nazivom: *nagon*. Radi se o jednostavnom prevođenju, ne o stvaranju.

Tako simptomi ne samo da nisu nepoželjni, već predstavljaju priliku za rast. Simptomi veoma precizno ukazuju na vašu nesvesnu senku; oni su nepogrešivi pokazatelji neke projektovane težnje. Zahvaljujući simptomima vi pronalazite svoju senku, i zahvaljujući senci dolazi do rasta, širenja granica i nalaženja puta do precizne i prihvatljive slike-o-

sebi. Tako, u kratkim crtama, izgleda silazak sa nivoa persone na nivo ega. Prosto kao u slededoj formuli: persona + senka = ego.

Bilo bi nemarno od mene da završim ovo poglavlje, a da ne ponudim ključ za razumevanje suštine terapijskog rada koji se obavlja na ovom nivou. Ako zanemarite stručan žargon bilo kog terapeuta senke, i pažnju obratite samo na opšti tok njegovog izlaganja, otkrićete da njegova priča sledi određeni obrazac. Ako izjavite da volite svoju majku, on će vam reći da je nesvesno mrzite. Ako izjavite da je mrzite, on će vam reći da je nesvesno volite. Ako izjavite da ne možete podneti svoju depresiju, on će vam reći da je sami izazivate. Ako izjavite da mrzite osećanje niže vrednosti, on će vam reći da vi potajno volite da se osećate tako. Ako ste strasno zaokupljeni religijom, politikom, ili vrbovanjem ljudi za svoje ideje, on će vas ubeđivati da vi u svoje ideje uopšte ne verujete, i da je vaše zalaganje samo pokušaj da se obračunate sa sopstvenim skepticizmom. Ako kažete da, on kaže ne. Ako kažete gore, on kaže dole. Ako kažete mja, on kaže av. A na kraju, ako mu istresete u lice da ranije niste bili sigurni da li mrzite psihologe, ali da ste sada u to potpuno uvereni, on će vam odgovoriti da ste vi u stvari nerealni-zovani psiholog i da potajno zavidite svim terapeutima.

Zvuči suludo, ali ispod sve te prividno uvrnute logike, terapeuti vas, znajući to ili ne, jednostavno *sučeljavaju sa vašom suprotnošću*. Sve primere u ovom poglavlju možemo posmatrati iz ovog ugla, a nesporno je da je u svim izloženim situacijama osoba bila svesna samo jedne od suprotnosti. Ona je odbijala da vidi *obe* strane, da spozna jedinstvo suprotnosti. Pošto dve suprotnosti ne mogu postojati jedna bez druge, ako niste svesni obe, jednu od njih ćete morati poslati pod zemlju. Učinićete je nesvesnom i tako je projektovati. Vi ćete, ukratko, povući granicu između suprotnosti, i tako zapodenuti bitku. Ali ovo je bitka u kojoj nikada ne možete pobediti, to je bitka u kojoj vas očekuje samo nepregledan niz gubitaka, zbog toga što se dve suprotnosti sadrže jedna u drugoj.

Senka se, prema tome, sastoji od suprotnosti koje ste učinili nesvesnim. Jednostavan način da kontaktirate svoju senku je da usvojite suprotnost svega onoga čemu sada svesno težite, što želite. za čime čeznete. To će vam pokazati kako vaša senka gleda na svet, a upravo to je gledište kome treba da se približite. To ne znači da treba da *delujete* u skladu sa suprotstavljenom stranom, nego da je osvestite. Ako osećate snažnu mržnju prema nekome, budite svesni strane u vama koja voli tu osobu. Ako ste ludo zaljubljeni, budite svesni dela vas koji ne mari za voljenu osobu. Ako ne podnosite određeno osećanje ili simptom, budite svesni aspekta sebe koji u njemu potajno uživa. U trenutku kada zaista postanete svesni svojih suprotnosti, pozitivnih i negativnih osećanja prema nekoj situaciji, napetost u vezi sa tom situacijom će naglo opasti, zbog toga što se sukob suprotnosti koji je dovodio do napetosti sada

rastvorio. S druge strane, u trenutku kada izgubimo jedinstvo suprotnosti, sves-nost o dve strane u nama, tada dolazi do razdvajanja suprotnosti, povlačenja granice između njih, i potiskivanja jednog pola suprotnosti u nesvesno, što posle isplivava u vidu neprijatnog simptoma. Pošto suprotnosti uvek čine jedinstvo, jedini način na koji se mogu razdvojiti je putem nesvesne - selektivne nepažnje.

Kada krenete u istraživanje svojih suprotnosti, svoje senke, svojih projekcija, primetićete da počinjete da preuzimate odgovornost za sopstvena osećanja i stanja uma. Počećete da uvidate kako u osnovi većine sukoba između vas i drugih ljudi zapravo leži sukob između vas i projeklovanih suprotnosti. Videćete da simptomi koji vas muče nisu posledica uticaja okruženja na vas, već preterane kompenzacije za nešto što biste želeli da učinite drugima, ali činite sami sebi. Pronaćićete da ljudi i događaji nisu uzrok vaše uznemirenosti, nego samo povod da sami sebe uznemirite. Kada prvi put spoznate da sami stvarate sopstvene simptome biće to za vas veliko olakšanje, jer ćete ujedno spoznati da ste u stanju da *predupredite* stvaranje ovih simptoma, prevodeći ih u njihov prvobitni oblik. Tako vi postajete uzrok sopstvenih osećanja, a ne njihova posledica.

U ovom poglavlju videli smo kako se, u nastojanju da poreknemo određene delove ega, zaogrćemo lažnom i iskrivljenom slikom-o-sebi, takozvanom personom. Generalno, povučena je granica između onoga što volimo (persona) i onoga što ne volimo (senka). Takode smo videli kako neprihvaćeni delovj ega (senka) završavaju kao projekcija, pa izgleda kao da postoje u spoljašnjosti. Nama lako ne preostaje ništa drugo nego da se celog života borimo sa sopstvenom senkom. Granica između persone i senke dovodi do sukoba između persone i senke, a unutrašnji rat doživljava se kao simptom. Mi tada mrzimo svoje simptome istim intenzitetom kao što smo isprva mrzeli svoju senku; a kada se senka projektuje na druge ljude, mi onda mrzimo druge kao što smo nekada mrzeli senku. A onda drugi postaju simptom: nešto sa čime se valja boriti. I tako se duž ove granice nastavljaju raznorazni oblici borbe.

Stvaranje manje ili više pouzdane slike-o-sebi - to jest spuštanje sa nivoa persone na nivo ega - podrazumeva osveščivanje delova sopstva čije postojanje do tada nije bilo poznato. A ti delovi se lako uočavaju jer se ispoljavaju kao vaši simptomi, kao vaše suprotnosti, vaše projekcije. Vraćanje projekcija u sebe znači brisanje granica, integrisanje onih stvari koje su vam ranije bile strane; stvaranje prostora za razumevanje i prihvatanje sopstvenih različitih potencijala, negativnih i pozitivnih, dobrih i loših, voljenih i nevoljenih, te tako sticanje jedne relativno pouzdane slike o psihofizičkom organizmu u celini. A to znači pomeranje granice, prekrajanje mape duše, usled čega stari neprijatelji postaju saveznici, a tajno sukobljene suprotnosti postaju otvoreni prijatelji. Na kraju, iako ne možete reći da je sve u vama poželjno, mogli biste reći da je sve u vama dopadljivo.

PREPORUKE

Iako je psihoanaliza bila i ostala klasičan pristup nivou ega (to jest, ona pomaže osobi koja živi kao persona da se spusti na nivo ega), više ne mogu da preporučim ovaj postupak kao najpogodniju terapiju, čak i ako imate dovoljno novca i vremena. Prvo, postoje brži metodi koji su isto toliko delotvorni. Drugo, sama analiza često guši uvide koji se spontano javljaju iz dubljih nivoa spektra, nastojeći da svede duboke duševne procese na puku uniformnost. Međutim, teorija psihoanalize ostaje od suštinskog značaja za razumevanje dinamike ega, persone i senke, a dobar uvod u nju daje Calvin Hali. u knjizi *A primer of Freudian Psychology* (New York: Mentor, 1973). Napredni studenti mogu pokušati sa Frojdomim "Opštim uvodom u psihoanalizu". Ozbiljne čitaocce upućujem na Otto Fenichel-a, *Psychoanalytic Theory of Neurosis* (New York: Norton, 1972).

Knjige u kojima je dat savremeniji pristup pitanju persona/ego su William Glasser, *Reality Therapy* (New York: Harper, 1965); A. Bliss and R. Harper, *A new Guide to Rational Living* (Hollywood: Wilshire Books, 1960); Karen Hornaj, *U poznaj samog sebe* (Svjetlost: 1980); Ilornijeva ima neke kentaurski-holističke težnje u svom pristupu. što njena čini dela korisnim i za nivo ega i kentaura); M. Werthman, *Self-Psyching* (Los Angeles: Tarcher, 1978) je vredna zbirka tehnika, od kojih većina cilja na probleme ega. Putnev and Putnev, *The Adjusted American* (New York: Harper, 1966) je čudesna knjiga; mnoge primere u ovom poglavlju izvukao sam iz tog dela, i na tome dugujem zahvalnost autorima. Geštalt terapija se takođe vrlo efikasno bavi senkom, ali pošto ona takođe radi i s nivoom kentaura, uključio sam relevantan materijal u to poglavlje.

čini se, barem po mom mišljenju, daje najpogodniji pristup ovom nivou dala transakciona analiza. Ona je u sebi sačuvala suštinu Frojdivog učenja, ali ga je postavila u jedan jednostavan, jasan i sažet kontekst. Nadalje, ona generalno prihvata mogućnost da postoje i dublji nivoi bića, i tako ne sabotira otvoreno dublje uvide. Vidi Tomas Heris, *Ja sam OK, ti si OK* (Medicinska knjiga 1990); i Erik Bernovu "Koku igru igraš" (Ne&Bo 1998) i "šta kažeš posle zdravo" (Ne&Bo: 1999).

Nivo kentaura

U POSLEDNJEM POGLAVLJU VIDELI SMO kako se stupanjem u dodir sa projektovanom senkom i njenim prisajedi-njenjem, može "proširiti" identitet od manjkave persone do zdravog ega. Možemo zaceliti rascjep, rastvoriti granicu između persone i senke, i tako doći do šireg i trajnijeg osećaja sopstvenog identiteta. To dosta podseća na selidbu iz teskobnog stana u udobnu kuću. U ovom poglavlju čeka nas selidba iz udobne kuće u prostrani dvor. Nastavljamo osnovni proces rastvaranja granica, ali na dubljem nivou, istražujući neke od metoda širenja identiteta od ega (i njegovog pogleda na svet) do kentaura, tako što stupamo u dodir sa projektovanim telom, vraćajući ga u vlasništvo.

Povratiti vlasništvo nad telom - to isprva može zazvučati veoma čudno. Granica između ega i tela je toliko duboko usađena u nes-vesno prosečne osobe, da ona na zadatak isceljenja ovog rascjepa odgovara sa čudnom mešavinom zbunjenosti i dosade. Ona veruje da je granica između uma i tela nepromentjiva i stvarna, i otuda ne može da pojmi zašto bi se neko uopšte bavio njome, a kamoli je rastvarao.

Međutim, pokazalo se da je malo nas izgubilo razum, ali je većina nas izgubila telo, i bojim se da ovo moramo shvatiti doslovno. U stvari, stiće se utisak da "ja" sedim na svom telu poput jahača na konju. Bičujem ga ili ga bodrim, hranim, timarim i negujem kada zatreba. Teram ga bez pitanja i kočim protivno njegovoj volji. Kada se moje telo-konj dobro vlada, uglavnom ga ne primećujem, ali kada postane neposlušno - što se događa često - latim se kandžije da bih ga urazumio i učinio pokornim.

Zaista, čini se baš kao da se moje telo giba ispod mene. Više ne idem u svet sa svojim telom, nego *na* svom telu. Ja sam gore, ono je dole, i u suštini me onespokojava šta je to što je tamo dole. Moja svest je skoro *isključivo* povezana sa glavom - ja *sam* moja glava, a telo *posedujem*. Telo se od sopstva svelo na vlasništvo, na nešto što je "moje" ali nije "ja". Telo je, ukratko, postalo nekakav predmet ili projekcija, upravo kao što se dogodilo sa senkom. U sveukupnom organizmu povučena je granica i telo se odvojilo i projektovano kao ne-sopstvo. Ta granica liči na rascjep, pukotinu, ili rečima Lovena, *blokadu*: "Blokada deluje tako što razdvaja i izoluje psihičko od somatskog. Naša svest nam govori daje njihovo delovanje uzajamno, ali zbog blokade ne može da obuhvati dublja područja i dokući osnovno jedinstvo. U stvari blok stvara pukotinu u jedinstvenoj ličnosti. Blokada ne samo da razdvaja psihi od some, nego i površinske pojave od njihovog korena u

dubinama organizma."

Ono što nas ovde u osnovi zanima je *cepanje sveukupnog organizma*, kentaura, a gubitak tela je samo njegova najvidljivija i najopipljivija posledica. Gubitak tela nije precizan sinonim za cepanje kentaura, "osnovnog jedinstva", nego samo jedna od mnogih manifestacija tog cepanja. Toj manifestaciji, međutim, posvetićemo pažnju u ovom poglavlju, pošto je nju najlakše shvatiti i najjednostavnije opisati. Upamtite dobro da ja ne govorim da je telo *per se* - ono što nazivamo "fizičkim telom" - dublja realnost od mentalnog ega. Obično telo je najniži od svih vidova svesti, do te mere prosto da ga nismo ni izdvojili kao posebnu temu u ovoj knjizi. Telo nije "dublja realnost" od ega, kao što misle mnogi somatolozi, ali je *integracija* tela i ega zaista dublja realnost od tela i uma uzetih pojedinačno, i u ovom poglavlju stavićemo naglasak na tu integraciju, mada ćemo se, iz praktičnih razloga, baviti fizičkim telom i telesnim vežbama.

Postoji, kao što bi se očekivalo, mnoštvo razloga zbog kojih napuštamo telo, i plašimo se da ga prisajedinimo, a neke od njih već smo spomenuli u raspravi o evoluciji spektra. Na najplićem nivou, mi odbijamo da povratimo telo zato što mislimo da ne postoji nijedan valjan razlog za to - čini nam se da je to veliki posao bez vidljive koristi. Na dubljem nivou, mi se plašimo da povratimo telo zato što su u njemu pohranjeni, u veoma upečatljivom i živom obliku - snažna osećanja i oseti koji su društveni tabu. I na kraju, telo se izbegava zato što je stanište smrti.

Iz svih ovih razloga, a oni nisu jedini, "prilagođena" osoba je davno projektovala svoje telo kao "spoljašnji objekat", ili, bolje rečeno, kao objekat "ispod". Kentaur je napušten, i osoba se poistovećuje sa egom nasuprot telu. Ali, kao i kod svih projekcija, posledica ovog otuđenja je da projektovano telo počinje da proganja svog vlasnika na najgori mogući način i, što je još gore, čini to, energetski gledano, potpuno autonomno. Pošto je telo iz raznoraznih razloga postavljeno sa *one* strane granice sopstvo/ne-sopstvo, ono, pošto više nismo bliski sa njim, pošto nam više nije saveznik, postaje naš neprijatelj. Između tela i ega dolazi do sukoba, i začinje se intenzivan, mada ponekad i suptilan rat suprotnosti.

Pošto je, kao što smo već videli, svaka granica poprište sukoba zaraćenih suprotnosti, to isto važi i za granicu između ega i tela. Postoji nekoliko bitnih parova suprotnosti koji se tiču ove granice, ali je najznačajniji od njih *voljno* i *nevoljno*. Ego je sedište kontrole, manipulacije, voljnih aktivnosti. U stvari, ego se po pravilu poistovećuje samo sa voljnim procesima. Nasuprot tome, telo je u osnovi dobro organizovana skupina nevoljnih procesa, kao što su cirkulacija, varenje, rast i lučenje, metabolizam i tako dalje. Ako vam ovo izgleda čudno, obratite pažnju na govor prosečne osobe, poslušajte pažljivo u kojim procesima pominje sebe. Ona će reći, "Ja pomeram ruku", ali *neće* reći "Ja kucam srce". Reći će, "Ja jedem svoju hranu", ali *neće* reći "Ja varim svoju hranu". Reći će, "Ja sklapam oči", ali *neće* reći "Ja rastem

kosu". Reći će: "Mrdam nožnim prstima", ali neće reći "Ja cirkulišem svoju krv".

Drugim rečima, ona se, kao ego, poistovećuje samo sa onim radnjama koje su voljne i kontrolisane; *sve* ostalo, sve spontane i nevoljne radnje, za nju su nepouzdana i potpadaju pod ne-sopstvo. Nije li čudno što se vi, uprkos zdravom razumu, poistovećujete samo sa jednim delom svog sveukupnog bića? Nije li čudno što, u najboljem slučaju, polovinu svog organizma nazivate "sopstvom". Kome onda pripada druga polovina?

U izvesnom smislu, ego oseća kao da je upao u zamku, kao da je postao žrtva neukrotivih čudi sopstvenog tela. Zato ne čudi što ljudi koji osećaju da su zarobljeni u telu čeznu da dospeju u stanje, odmah ili nakon smrti, kada duša, lebdeći u vazduhu oslobođena tela, prekrivena samo nežnom beličastom koprenom, preuzima vrhovno vodstvo, neopterećena slabim i ranjivim telom. Sada je jasno zašto mnogi vide zastrašujuću sličnost između tela i greha.

Osetljivost tela na bol predstavlja dodatno opterećenje za ego. Potpuno je razumljivo što se ego užasava bola, patnje, preosetljivosti živih tkiva i golih živaca - i što nastoji da se udalji od izvora bola, da umrtvi i zamrzne telo kako bi oslabio njegovu osetljivost na bolne nadražaje. Mada ne može upravljati nevoljnim telesnim osetima, ego može, a tome i teži, da povuče svest iz tela, da ga u celosti umrtvi i liši svakog osećaja. To je ono što je Aurobindo nazvao "vitalni šok" - to je šok i uzmicanje svesti od ranjivog i smrtnog tela, uzmicanje koje umrtvljuje telo i iskrivljuje svest.

Međutim, za umrtvljavanje tela plaća se visoka cena. Jer ako je istina da telo predstavlja izvor bola, takođe je istina da ono predstavlja izvor zadovoljstva. Ubijajući izvor bola, ego istovremeno ubija i izvor zadovoljstva. Nema više patnje ... ali nema ni radosti.

Tako prosečna osoba zamrzava svoje telo, ne razumevajući prirodu ovog zamrzavanja. čak ni ne zna da je zamrznuta. To dosta podseća na situaciju stvarne pojave promrzlina. žrtva promrzlna ne shvata šta joj se dogodilo, pošto je zahvaćeno područje lišeno svih oseta. Ne oseća ništa i čini joj se da je sve u redu.

Ovo postepeno otupljivanje tela je opšta posledica vitalnog šoka, napuštanja tela i razaranja kentaura. Ovo razaranje se, u manjem ili većem obimu, dešava čak i zdravom egu. Jer, dok god se poistovećujete isključivo sa egom, vaše sopstvo po pravilu ne obuhvata niti integriše spontane procese organizma. Tako, čak i kada proširimo naš identitet sa persone na ego, uočavamo da nam na neki način nedostaje osećaj dubine, osnovni osećaj *smisla*, izvor unutrašnje svesnosti i osećajna pažnja. Iz toga sledi da se proces spuštanja mora nastaviti, da se mora napustiti usko poistovećenje isključivo sa egom i otkriti istovetnost sa čitavim psihofizičkim organizmom. Za terapeute koji rade na ovom nivou, to podrazumeva otkrivanje autentičnog, egzistencijalnog sopstva.

Sada ćemo ispitati na koji način možemo poništiti granicu između tela

i uma, da bismo ponovo otkrili jedinstvo suprotnosti koje leži uspavano u dubinama našeg bića. "Ovaj razdor se ne može pre-vazići", kaže Loven, "poznavanjem energetskih procesa u telu. Znanje je samo po sebi površna pojava i pripada području ega. čovek bi morao da doživi i oseti proticanje telesnih nadražaja. Međutim, da bi to izveo, on mora da napusti krutu ego kontrolu kako bi duboki telesni oseti mogli da isplivaju na površinu."

Ma kako prosto zvučalo, upravo u tome leži teškoća na koju skoro svaka osoba nailazi kada pokuša da stupi u dodir sa svojim telom. Ona neće osećati svoje noge, stomak, ili ramena, već će, po navici, misliti o svojim nogama, stomaku i ramenima. Pokušaće da ih opiše i tako izbegne da im direktno pokloni osećajnu pažnju. Radi se, naravno, o jednom od suštinskih mehanizama odvajanja od tela. Treba obratiti posebnu pažnju na našu sklonost ka konceptualiziji osećanja, i uložiti izuzetan napor da bismo, barem privremeno, prekinuli sa navikom prevodenja osećajne pažnje u misli i slike.

Povezivanje sa telom može se započeti na sledeći način: ležite na leđa, ispruženi na nekoj prostirci ili asuri. Samo sklopite oči, dišite duboko ali lagano, i počnite da ispitujete svoje telesne osete. Ne *pokušavajte* da bilo šta osetite, ne silite osećanja, samo dopustite da vaša pažnja protiče telom i motrite da li je u različitim delovima tela prisutan neki osećaj, bilo pozitivan ili negativan. Možete li, na pri-mer, osetiti svoje noge, svoj stomak, svoje srce, genitalije, bedra, lobanju, dijafragmu, stopala? Uočite koji delovi tela vam deluju živo i osećajno, snažno i vitalno, a koji su mlitavi, tromi, beživotni, mračni, teskobni ili bolni. Istrajte u ovome barem tri minuta, i zapazite koliko često se događa da vaša pažnja napusti telo i odluta u maštarenje. Zar nije neobično to što vam je teško da ostanete u svom telu tri minuta? Ako niste u telu, gde ste?

Nakon ovog početnog, možemo preći na sledeći korak: još uvek sklopljenih očiju, ležeći sa rukama postrance i lagano raširenim nogama, dišite veoma duboko ali lagano, *uvlačeći dah od grla do abdomena*, ispunjavajući najzad čitav trup. Zamislite, ako vam se sviđa, da su vaše grudi i stomak obmotani velikim balonom i da sa svakim udahom vi naduvavate taj balon do kraja. "Balon" treba lagano da se širi u grudima, a da se naduva snažno i potpuno u predelu abdomena. Ako u bilo kojem od ovih delova tela ne osećate blagu silu naduvanog balona, prosto pustite da se on naduva još malo, da dopre do tog dela tela. Tada nežno i lagano izdahnite, puštajući da se balon potpuno isprazni. Ponovite ovo sedam ili osam puta, održavajući blag ali postojan pritisak unutar balona tako da on naduvava abdomen i dopire do dna karlice. Naročito obratite pažnju na područja u kojima osećate teskobu, napetost, bol ili umrtvljenost.

Možete li osetiti kako je čitavo područje obuhvaćeno balonom jedna celina, ili vam se čini da je izdvojeno na grudi, abdomen, dno karlice, pri čemu je svaki segment odvojen od ostalih područjima ili pojasevima

teskobe, napetosti, ili bola? Uprkos manjim bolovima i nelagodama, počecete da osećate da se, zajedno sa balonom, vašim telom širi tanano zadovoljstvo i radost. Vi doslovce udišete zadovoljstvo i zračite ga kroz vaše telo-um. Nakon izdisaja, nemojte da izgubite ili iscrpите dah, već pustite da zadovoljstvo prožme čitavo vaše telo. Na taj način, suptilno zadovoljstvo teče kroz vaše telo-um i sa svakim ciklusom postaje sve potpunije. Ako u to niste sigurni, dovršite još tri ili četiri širenja daha, prepuštajući se zadovoljstvu.

Možda počinjete da shvatate zašto jogini nazivaju dah *vitalnom silom* - ne u filozofskom smislu, već u smislu osećanja. U toku udisaja, vi uvlačite vitalnu silu iz grla u abdomen, ispunjavajući svoje telo energijom i životom. Tokom izdisaja, vi otpuštate ovu silu i ona zrači kao suptilno zadovoljstvo i radost širom tela-uma.

Možete nastaviti sa "balonskim" disanjem, uvlačeći vitalnu silu iz grla do pupka ("hare"), ali pokušajte nešto drugo, da osećate izdisaj kao vitalnu silu koja zrači na sve strane, iz abdomena prema svim delovima vašeg tela. Sa svakim uvlačenjem vazduha kroz grlo, vi punite haru vitalnošću. Sada, prilikom izdisaja, motrite dokle u svakoj nozi možete osetiti (ili slediti) zračenje vitalne sile ili zadovoljstva - do bedara, kolena, stopala? Ono na kraju treba da stigne tačno do vrhova nožnih prstiju. Ponovite nekoliko ciklusa ove vežbe, a onda pokušajte istu stvar sa gornjim ekstremitetima. Možete li osetiti kako se vitalnost oslobađa u vašim rukama, prstima, glavi, mozgu, i lobanji? A onda, tokom izdisaja, pustite da ovo suptilno zadovoljstvo prođe kroz vaše telo i otisne se u široki svet. Oslobodite svoj dah, kroz telo, do beskraj.

Kada spojimo sve ove komponente, dobijamo celokupan disajni ciklus: pri udisaju, uvlačimo dah iz grla do hare, puneći haru vitalnom silom. Pri izdisaju, oslobađamo suptilno zadovoljstvo kroz čitavo telo-um u svet, u kosmos, beskonačnost. Kada ste to usavršili, počnite tokom izdisaja da rastvarate misli i otpuštate ih u beskonačnost. Isto činite i sa svim bolnim osećanjima, bolestima, patnjama i bolovima. Pustite da osećajna pažnja prožme ta stanja, a onda da se vine u beskonačnost - iz časa u čas u čas.

Sada prelazimo na neke pojedinosti ove vrste vežbanja. Sasvim sigurno bićete kadri da osetite kako vitalno zadovoljstvo i osećajna pažnja cirkulišu lagano kroz vaše telo-um. Ali u svakom trenutku možete očekivati da naiđete na neki utnuo, umrtvljen deo tela lišen oseta, na jednoj strani, ili na područje zahvaćeno teskobom, na-petošću, bolom i kočenjem, na drugoj strani. Vi ste, drugim recima, osetili, prepreke (mini granice) potpunom toku osećajne pažnje. Većina ljudi neizbežno oseća teskobu i napetost u vratu, očima, anusu, dijafragmi, ramenima ili leđima. Utrnulost se često javlja u karličnom području, genitalijama, srcu, donjem abdomenu, ili udovima. Važno je da otkrijete, što preciznije, gde su vaše blokade. Za sada, nemojte pokušavati da ih se oslobodite. U najboljem slučaju to neće delovati, a u najgorem ćete samo ojačati blokade. Za sada samo pronađite gde su

blokade, i mentalno označite to mesto.

Kada ste odredili mesto blokadama, možete početi sa procesom njihovog rastvaranja. Ali prvo moramo razmotriti šta znače te blokade i otpori - ti pojasevi teskobe, pritiska i napetosti koji zahvataju određena područja tela. Videli smo da se na nivou ega osoba može opirati nekom impulsu ili emociji poričući da ih poseduje. Kroz mehanizam ego-projekcije, osoba će odvratiti svest od pojedinih senovitih težnji u sebi. Ako stvarno ima neprijateljska osećanja, ali to poriče, ona će ih projektovati i tako doživeti da je svet neprijateljski nastrojen prema njoj. Drugim recima, ona će, kao rezultat projektovanog neprijateljstva, osećati zabrinutost i strah.

šta se dešava u telu kada se ovo neprijateljstvo projektuje? Na mentalnom planu došlo je do projekcije, ali se i na fizičkom planu nešto neizbežno događa, pošto um i telo nisu razdvojeni. šta se dešava u telu kada potiskujete neprijateljstvo? Kako se, na telesnom nivou, potiskuje neko snažno osećanje koje teži da se isprazni kroz neki čin?

Ako ste veoma ljuti i neprijateljski raspoloženi, ta osećanja ćete možda isprazniti kroz vrištanje, viku, mahanje rukama i pesnicama. Ove mišićne aktivnosti u suštini znače neprijateljsko raspoloženje, Tako, ukoliko hoćete da potisnete neprijateljstvo, to možete učiniti samo fizičkim potiskivanjem ovih činova *mišićnog* pražnjenja. Drugim recima, vi morate da upotrebite mišiće da biste sprečili ovo pražnjenje. Tačnije, vi morate da upotrebite *neki* od vaših mišića da biste sprečili rad *nekih* drugih vaših mišića. Posledica toga je rat između mišića. Polovina vaših mišića bori se da isprazni neprijateljsko raspoloženje puštajući ga da izbije, dok druga polovina nastoji da to spreči. To je kao da jednom nogom pritiskate gas, a drugom kočnicu. Sukob se završava nerešeno, pri čemu je utrošena ogromna količina energije, sa neto zaradom nula.

Kada potiskujete neprijateljsko raspoloženje, vi verovatno stežete mišiće vilice, vrata, guše, ramena i nadlaktica, jer to je jedini način na koji možete fizički "zadržati" izbijanje neprijateljstva. A potisnuto neprijateljstvo, kao što smo videli, obično ispliva u svesti u vidu straha. Tako, sledeći put kada se nađete u zagrljaju neobjašnjivog straha, uočite kako se vaše rameno područje povlači i diže, što je znak da zadržavate neprijateljstvo i stoga osećate strah. U ramenima *više ne osećate* težnju da se isprsite i napadnete; više ne

osećate neprijateljstvo; osećate samo jaku napetost, teskobu, pritisak. Vi imate blokadu.

Upravo je takva priroda blokada koje ste tokom vežbi disanja locirali u telu. Svaka blokada, svaka napetost ili pritisak u telu, u osnovi predstavljaju *mišićno* zadržavanje nekog zabranjenog impulsa ili osećanja. Suština je u tome da su blokade mišićne, na šta ćemo se kasnije za kratko vratiti. Za sada treba samo uočiti da su blokade i pojasevi napetosti nastali kao posledica borbe između dve mišićne grupe (duž mini-granice), od kojih jedna grupa nastoji da isprazni impuls, a druga da ga zadrži. To se zove aktivno zadržavanje, "uz-državanje" ili inhibiranje. Vi sebe u izvesnim područjima doslovce gušite umesto da ispustite impuls koji je povezan sa njima.

Prema tome, ako otkrijete da ste napeti u predelu očiju, možda zadržavate želju da zaplačete. Ako otkrijete bolnu napetost u predelu slepoočnica, možda nesvesno stiskate vilice, pokušavajući da sprečite vrištanje, viku ili čak smejanje. Napetost u predelu ramena i vrata označava potisnuti ili zadržani bes, ljutnju ili neprijateljstvo, dok napetost u dijafragmi označava da hronično obuzdavate i zadržavate svoje disanje, u nastojanju da kontrolišete izražavanje nevoljnih osećanja ili osećajnu pažnju. (Prilikom takve samo-kontrole, većina ljudi zadržava dah). Napetost u donjem abdomenu i pri dnu karlice obično znači da je vaša svesnost o sopstvenoj seksualnosti potpuno odsečena, da ste taj predeo ukrutili kako biste osujetili slobodan tok vitalne sile daha i energije. A kada se - iz bilo kog razloga - to desi, vi prestajete da jasno osećate svoje noge. Napetost, krutost ili malaksalost u nogama obično znači nedovoljnu ukorenjenost, stabilnost, utemeljenost ili generalno nedostatak ravnoteže.

Tako je, kao što smo upravo videli, jedan od najboljih načina da se razume osnovno *značenje* određene blokade, njeno lociranje u telu. Određeni delovi tela su povezani sa određenim emocijama. Velika je verovatnoća da nećete vrištati stopalima, plakati kolenima ili doživljavati orgazam u laktovima. Tako, ako se u određenom delu tela pojavi neka blokada, možemo zaključiti da je potisnuta i zadržana neka emocija koja odgovara tom delu tela. U vezi s tim, dela Lovena i Kelemana (navedena na kraju ovog poglavlja), predstavljaju izvrsne vodiče.

Pod pretpostavkom da ste sada manje-više utvrdili položaj glavnih osećajnih blokada, možete se upustiti u zanimljiv eksperiment: otpuštanje i rastvaranje samih blokada. Mada je to u osnovi shvatljiv i lako izvodljiv postupak, da bi se njegovi plodovi prepoznali u svesti potrebno je mnogo rada, truda i strpljenja. Ako ste petnaest godina života utrošili na stvaranje određene blokade, nemojte se iznenaditi ako ona ne iščezne zauvek za petnaestak minuta vežbanja. Kao i kod svih granica, potrebno je vreme da se ona rastvori u svesti.

Ukoliko ste i ranije nailazili na blokade, shvatićete da kod njih

najviše zabrinjava to što vam se čini da, bez obzira na uloženi trud, ne uspevate da ih ublažite, barem ne za stalno. Svesnim naporom volje možete učiniti da one popuste na nekoliko minuta, ali napetost (u vratu, leđima, grudima) vraća se sa još većom silinom čim zaboravite na ovu "prinudnu relaksaciju". Neke blokade i napetosti -možda i većina njih - uopšte ne reaguju na relaksaciju. A ipak jedini nama poznati lek svodi se na bezuspešno nastojanje da svesno opustimo ove napetosti (pristup koji, protivno očekivanju, podrazumeva iscrpljujući napor).

Drugim recima, izgleda kao da blokade nastaju same od sebe, mimo naše volje, potpuno nevoljno i neželjeno. Mi smo njihove žrtve i osećamo se krajnje nelagodno. Da vidimo onda zbog čega ovi nezvani gosti uporno odbijaju da odu.

Prva stvar koju zapažamo jeste da su blokade mišićne, što smo već spomenuli. Svaka blokada je kontrakcija, stezanje, kočenje nekog mišića ili mišićne grupe. U pitanju je uvek neka grupa *skeletnih* mišića, u stvari, to može biti *svaki skeletni mišić pod voljnom kontrolom*. To su oni isti mišići koje koristimo da pokrenemo ruku, žvaćemo, šetamo, skačemo, stežemo pesnice, ili udaramo - oni su ti koji su obuhvaćeni blokadom.

Međutim, iz ovoga sledi da blokade nisu - fizički to i *ne mogu* biti - nevoljne. Nije tačno da nastaju same od sebe. One jesu i moraju biti nešto što aktivno činimo sami sebi. Ukratko, mi smo promisli, namerno i dobrovoljno stvorili blokade, a dokaz za to je činjenica da su one stvorene isključivo voljnim mišićima.

Ipak, začudo, *mi nemamo pojma* da smo njihovi tvorci. Stežemo ove mišiće, i mada znamo da su stegnuti i napregnuti, ne znamo da ih *mi* aktivno naprežemo. Kada se pojavi blokada na nekom mestu, mi više ne možemo da opustimo ove mišiće, iz prostog razloga što ni ne znamo da smo ih stegli. Tako dolazi do privida da ovi blokovi nastaju sami od sebe (baš kao u svim nesvesnim procesima), pa nam se čini da smo bespomoćne žrtve sila "izvan" naše kontrole.

čitava ova situacija izgleda kao da štipam sebe, ali to ne znam. Kao da sam namerno uštinuo sam sebe, ali sam onda zaboravio da sam upravo ja izveo tu radnju. Osećam bol od štipanja, ali ne mogu da shvatim zašto neće da prestane. Na ovaj način su sve mišićne tenzije usidrene u mom telu u stvari duboko utisnuti oblici štipanja sebe. Tako da ključno pitanje *nije* "Kako da zaustavim ili opustim ove blokade?" nego, "Kako da uvidim da sam ja taj koji ih aktivno stvaram?" Ako štipate sami sebe, ali to ne znate, ništa neće vredeti što ćete zamoliti nekog da vam zaustavi bol. čim se vi pitate kako da zaustavite štipanje, to znači da *niste svesni* da to činite sami sebi. S druge strane, kada uvidite da sami sebe štipate, tek onda, i samo onda ćete spontano prestati to da činite. Kao što nećete ići okolo i raspitivati se kako da podignete ruku, tako se nećete ni raspitivati kako da prestanete da štipate sebe. Obe te akcije su voljne.

Suština je, dakle, u tome da neposredno doživim da sam ja taj koji

steže mišiće, i da *ne pokušavam* da ih opustim. Sada treba da učinim nešto upravo suprotno, što mi ranije nikada ne bi palo na pamet: trebalo bi da aktivno i svesno pokušam da pojačam određenu napetost. Namernim pojačavanjem napetosti uspevam da osvestim čin štipanja sebe. Ukratko, počinjem da primećujem da sam sebe štipam, Vidim da bukvalno sam sebe napadam. Razumevanje koje sam ostvario sve više i više oslobađa energiju iz rata mišića, energiju koju mogu da usmerim prema okolini, a ne prema sebi. Umesto da sebe stiskam i napadam, mogu "napasti" neki posao, knjigu, dobar obrok, i tako ponovo naučiti ispravno značenje reci agresija: "Kretati se prema."

Ali postoji jedan drugi, jednako važan aspekt rastvaranja blokada. Upravo smo videli da pre svega treba namerno da povećamo pritisak ili tenziju jačim naprezanjem mišića. Na taj način svesno činimo nešto što smo nekada činili nesvesno. Ali, setite se da su blokade i napetosti imale jednu još važniju funkciju - da priguše osećanja i impulse koji su nam izgledali opasno, zabranjeno, ili neprihvatljivo. Ove blokade su bile, i još uvek jesu, oblici *otpora* prema određenim emocijama. Tako, ako imate nameru da ih rastvorite za stalno, moraćete da se otvorite prema emocijama koje leže pokopane ispod mišićnog grča.

Valja naglasiti da ova "pokopana osećanja" nisu nekakvi nezajažljivi i nadmoćni orgijastični prohtevi, niti nekakvi vidovi demonske posednutosti, ili zverski porivi za masakrom nad svojim najbližima - ocem, majkom i braćom. Najčešće se radi o osećanjima veoma slabog intenziteta, koja samo naizgled poprimaju dramatične razmere, zato što su tako dugo bila zatočena u mišićima. Obično se ispoljavaju u vidu suza, jednog ili dva vriska, neinhibiranog orgazma, kao dobri stari izliv besa, ili besni nasrtaj na jastuke postavljene u tu svrhu. čak i ako iskrzne neka snažna negativna emocija - ako se javi neki jak izliv besa - to ne treba previše da vas brine, pošto se ne radi o glavnom delu vaše ličnosti. U pozorišnoj predstavi, kada se neki sporedni lik pojavi na sceni prvi put, sve oči u publici ga prate, iako je on nebitan deo čitave predstave. Isto tako, kada neka negativna emocija prvi put ušeta na pozornicu vaše svesti, može se desiti da postanete privremeno opsednuti njom, međutim i ona je samo delić u ukupnoj predstavi vaših emocija. Mnogo je bolje da je imate na oku nego da luta iza kulisa.

U svakom slučaju, ovo emocionalno pražnjenje, izbijanje neke do tada sputane emocije, obično će se desiti spontano čim svesno preuzmete odgovornost za pojačavanje napetosti u mišićima koji su stvorili blokade u određenim delovima vašeg tela. Kada primetite da namerno stežete mišiće, nastojte da otkrijete šta je to čemu se opirete dok to radite. Na primer, kada vidite da je neki vaš prijatelj na ivici plača, i kažete mu "Nemoj sad da zaplačeš!" on će verovatno briznuti u plač. U tom trenutku on namerno pokušava da zaustavi nešto što prirodno teži da se izrazi, a pošto je svestan svog pokušaja blokade, više ne može tako lako da potisne tu emociju. Na isti način, kada svesno preuzimate odgovornost za vaše blokade, koristeći postupak intenziviranja, potisnuta

emocija će početi da izbija na površinu svesti.

čitava procedura za ovakav eksperiment sa telesnom svesti mogla bi da izgleda ovako: Nakon što locirate blokadu - recimo napetost u vilicama, grlu, i slepočnicama - vi treba da joj poklonite punu pažnju, da otkrijete gde se nalazi napetost i koji mišić je njome obuhvaćen. Tada, lagano ali voljno možete otpočeti sa pojačavanjem te napetosti i pritiska; u ovom slučaju, stezanjem mišića grla, i stiskanjem zuba. Dok eksperimentišete sa pojačavanjem mišićnog pritiska, upamtite da vi ne samo da grčite mišiće, već i *aktivno pokušavate da zadržite nešto unutra*. Možete čak i ponavljati u sebi (ako se ne radi o stezanju viličnih mišića može i naglas), "Ne! Neću! Opirem se!" tako da zaista osetite kako sami sebe štipate nastojeći da sprečite osećanje. Zatim lagano opustite mišiće - i istovremeno se sasvim otvorite prema bilo kojem osećanju koje ispliva na površinu. To može biti želja da zaplačete, da ugrizete, da povratite, da se nasmejete ili da vrisnete. Ponekad će na mestu gde je postojala blokada prostrujati zadovoljstvo. Za pravo oslobađanje blokiranih osećanja potrebno je vreme, trud, otvorenost i pošteno zalaganje. Ako imate neku tvrdokornu blokadu, za postizanje značajnijih rezultata sigurno će vam trebati mesec dana svakodnevnog petnaesto-minutnog "vežbanja". Blokada je oslobođena kada osećajna pažnja na svom putu ka beskonačnosti savršeno slobodno može da prostruji tim područjem.

Kada pomoću ovog jednostavnog postupka prevladate rascep između uma i tela, voljnog i nevoljnog, hotimičnog i spontanog, doći će do bitne promene u vašem osećaju sopstva i stvarnosti. U meri u kojoj možete prihvatiti nevoljne telesne radnje kao deo *sebe*, po-čećete da *prihvatate* kao savršeno normalne sve one stvari koje ne možete da *kontrolišete*. Biće vam lakše da prihvatite ono što ne možete kontrolisati kao i da se prepustite spontanom životu, sa verom u dublje sopstvo koje prevazilazi površnu volju i gundanje ega. Nije potrebna samo kontrola da biste prihvatili sebe. U stvari, vaš kentaur, vaše dublje sopstvo, leži izvan vaše kontrole. On je voljan i nevoljan, a obe njegove manifestacije su savršeno prihvatljive i *vaše*.

Dalje, prihvatanje voljnog i nevoljnog kao delova sopstva dovodi do toga da se više ne oscćate kao žrtva sopstvenog tela, odnosno nevoljnih i spontanih procesa uopšte. Vi tada razvijate duboki osećaj odgovornosti, ne u smislu da svesno kontrolišete sve što se dešava i stoga snosite odgovornost, već u smislu da više nemate potrebu da krivite ili hvalite bilo koga za to kako se osećate. Na kraju, vi *ste* taj duboki izvor svih nevoljnih i voljnih procesa, a ne njihova žrtva.

To što ste prihvatili da su nevoljni procesi deo vašeg sopstva ne znači da sada možete da ih kontrolišete. Vi ne možete učiniti ništa da vaša kosa raste brže, niti da vaš stomak prestane da krči, niti da vaša krv poteče u suprotnom smeru. Saznanje da su nevoljni procesi *isto toliko deo vas koliko i voljni*, oslobađa vas okorele i beskorisne navike da snosite odgovornost za sve pojave, te opsesije da morate po svaku

cenu kontrolisati sebe i svoj svet. Protivno očekivanju, ova spoznaja donosi veći osećaj slobode. Vaš voljni ego može svesno da se bavi sa možda dve ili tri stvari istovremeno. A, s druge strane, vaš sveukupni organizam, bez ikakve pomoći vašeg ega, u istom trenutku uskladuje doslovno milione procesa, od složenog procesa varenja preko kompleksne neurotransmisije, do sređivanja pojmova i podataka. Za to je potrebna beskrajno veća mudrost od površnih trikova kojima se ego tako ponosi. što više smo spremni da počivamo u kentauru, to više smo spremni da temeljimo svoj život na ogromnoj riznici prirodne mudrosti i slobode.

Većina naših svakodnevnih problema i briga proizlazi iz pokušaja da kontrolišemo procese kojima bi organizam upravljao savršeno kada se ego ne bi mešao. Na primer, ego greši kada nastoji da proizvede osećanje sreće, zadovoljstva ili proste životne radosti. Mi smatramo da je zadovoljstvo nešto što suštinski nedostaje u ovom trenutku, pa moramo da ga stvorimo sofisticiranim igračkama i napravama. To podgreva iluziju da se sreća i zadovoljstvo mogu pronaći u spoljašnjem svetu, iluziju koja je odgovorna za blokiranje zadovoljstva, tako da se sve završava našom žestokom borbom da dođemo do nečega što će nas kasnije sprečavati da doživimo radost.

Vratiti se kentauru znači spoznati da mentalno i fizičko blagostanje već kruže unutar sveukupnog psihofizičkog organizma. "Energija je večni užitak, koji dolazi iz tela", rekao je Blejk, a taj užitak ne zavisi od spoljašnjih nagrada ili obećanja. On izvire iz unutrašnjosti, i dostupan je u svakom trenutku. Dok ego živi u vremenu, očiju uprtih u buduće pobeđe, oplakujući prošle gubitke, kentaur uvek živi u *nunc fluens-u*, u konkretnoj sadašnjosti, koja niti prijanja za prošlost niti vapije za budućnošću, već svoje ispunjenje nalazi u punoći sadašnjeg trenutka (to nije večna sadašnjost, *nunc stans*, ali je korak u pravom smercu). Kentauraska svest je moćan lek za neprijatna iznenađenja koja donosi budućnost.

Ne samo da ćete naučiti da prihvatate sebe u voljnim i nevoljnim radnjama, nego ćete i razumeti da su, na dubljem nivou, voljno i nevoljno jedno. I jedno i drugo su *spontane* aktivnosti kentaura. Već znamo da je nevoljno spontano. Ali čak i voljne radnje i važne odluke izviru spontano. Jer šta *prethodi* voljnom činu? Još jedan voljni čin? Da li ja hoću da hoću, ili se htenje *dešava samo od sebe* ? Ako je istina ovo prvo, da li ja onda hoću da hoću da hoću? Da li se odluke javljaju spontano, ili ja odlučim da odlučim da odlučim? U stvari, negde duž puta čak i voljne svrhovite radnje stiču se u prirodi kentaura, koja u osnovi sjedinjuje voljno i nevoljno. Iz ovog dubljeg nivoa sopstva izvire, kao što kaže Kumarsvami "neprekidan, neproračunat život u sadašnjosti."

Najvažniji rezultat bilo koje terapije usmerene na ovaj nivo je suptilna ali sveobuhvatna promena u svesti, vaskrsavanje kentaura i otkrivanje prethodnog poistovećenja sa njim. Ovaj potencijal nije samo zbir potencijala ega i telesnih potencijala, već celina koja uveliko

premašuje zbir svojih delova. Rečima Rolo Meja, "Ni ego ni telo ni nesvesno ne mogu biti 'autonomni', već postoje samo kao delovi celine. A upravo je ta celina osnova volje i slobode". široki potencijali ovakve "celine" jesu potencijali koji prate *samo-ostva-renje* (Goldštajn, Maslov), *autonomiju* (From, Rajzman), ili *smisao života* (Mej). Kentaurški nivo je ravan u kojoj funkcionišu i pokret za razvoj ljudskih potencijala, egzistencijalizam, humanistička terapija, a svi ovi pravci kao osnovnu pretpostavku imaju integraciju uma, tela i emocija u jedinstvo višeg reda, "dublju sveukupnost".

Ovo nije pravo mesto za raspravu o samo-ostvarenju; sledeći citat od Maslova zaista govori sve. On pokazuje šta je samo-ostvarenje i koje su posledice kad neko propusti da se bavi njime:

Svi mi imamo potrebu da ostvarujemo više naših potencijala, imamo težnju ka samo-ostvarenju, ili punoj ljudskosti ili ljudskom ispunjenju. (Ovo je) težnja za uspostavljanjem potpuno razvijenog i autentičnog sopstva..., sa naglaskom na integraciji (jedinstvu, celovitosti). Rastvaranje dihotomije u jedno više, obuhvatnije jedinstvo može se porediti sa za-celjenjem rascepa u čoveku da bi postao celovitiji. (Ovo je takode impuls) da se bude bolji, najbolji što se može biti. Ako nameravate da u životu postignete manje nego što možete, onda vas upozoravam da ćete biti duboko nesrećni do kraja života.

Kao što je Maslov sugerisao, samo-ostvarenje i smisao su u bliskom odnosu. Upravo iz tog razloga, kentaurško egzistencijalistički terapeuti su duboko zaokupljeni osnovnim smislom života. Ne egoističnim smislom, već nečim što seže iznad toga. Jer, kada jednom razvijete ispravan i zdrav ego, šta onda? Kada jednom upoznate ciljeve svog ega, kada steknete kola i kuću i nešto samo-poštovanja, kada nagomilate materijalna dobra i steknete profesionalni ugled -kada jednom dobijete sve to, šta onda? Kada istorija za dušu izgubi smisao, kada materijalističke težnje u spoljašnjem svetu izgube privlačnost, kada postane sasvim jasno da predstoji samo sigurna smrt, šta onda?

Pronaći smisao u životu sa stajališta ega znači *učiniti* nešto u životu, i sa tog stanovišta to je na mestu. Ali ono što je iznad ega prevazilazi tu vrstu smisla - to je smisao u kome se manje radi, a više postoji. Kao što neko reče, "Ako možeš biti, budi. Ako ne, veseli se i idi za poslovima drugih ljudi, radeći i ne radeći za druge, sve dok ne kloneš."

Pronaći kentaurški smisao u životu - fundamentalni smisao - znači otkriti da životni procesi sami po sebi donose radost. Smisao se nalazi ne u spoljašnjim delima ili posedima, već u unutrašnjim blistavim tokovima sopstvenog bića, u njihovom *oslobađanju* i *povezivanju* sa svetom, prijateljima, čovečanstvom u celini.

Pronaći istinski smisao u životu takođe znači za života prihvatiti smrt, postati blizak sa idejom nestalnosti svega postojećeg, pustiti da sa

svakim svakim izdisajem čitavo telo-um utone u prazninu. Bezu-slovno se prepustiti smrti prilikom svakog izdisaja znači biti ponovo rođen i obnavljati se sa svakim udahom. Na drugoj strani, ako se svakog trenutka uzmiče od smrti i nestalnosti to je kao da se svakog trenutka beži od života, pošto je to dvoje jedno te isto.

Sve u svemu nivo kentaura je stecište 1) samo-ostvarenja, 2) smisla, i 3) pitanja egzistencije ili života-smrti. A rešenje za sva ova traganja je u svesnosti čitavog tela-uma, u izlivu osećajne pažnje koja preplavljuje telo-um i čitavo psihofizičko biće. Kada se čovek pois-toveti sa egom / telom on u stvari menja oba, stavljajući ih u novi kontekst. Ego može da domaši zemlju - njegovu osnovu i podršku -a telo može da domaši nebo - njegovu svetlost i prostor. Granica je ukinuta, i bitka između ovo dvoje je prestala, još jedan par suprotnosti se ponovo ujedinio, i pronađeno je dublje jedinstvo. Vi ste, po prvi put u životu, otelotvorili svoj um i opametili svoje telo.

PREPORUKE

Postoje brojne vrsne knjige koje se bave različitim aspektima kentaursko/egzistencijalnog nivoa. Naročito preporučujem Rollo May, *Love and Will* (New York: Norton, 1969); Karl Rodžers, *Kako postati ličnost* (Beograd, Nolit, 1995); Ernest Becker, *The Denial of Death* (New York: Free Press, 1973).

Sto se tiče pristupa nivou kentaura, ima tri ili četiri koji se ističu. Hata joga, metod koji je izdržao probu vremena, je jednostavan, efikasan i lak za samostalno izvođenje. Vidi Svami Vishnudevana- nanda, *Complete Illustrated Book of Yoga* (New York: Poscket, 1972). Vidite takode Bubba Free John, *Conscious Exercize and the Transcendental Sun* (San Francisko: Dawn Ilorse, 1977).

Geštalt terapija predstavlja izvrstan i teoretski zdrav pristup, za šta treba pogledati Perls, Goodman, and Hefferline, *Gestalt Therapy* (New York: Delta, 1951) *Gestalt Therapy Verbatim* (Lafayette: Real People Press, 1969). Prvi naslov naročito preporučujem, pošto je -pored klasičnog teoretskog izlaganja o geštalt terapiji - zamišljen i kao praktičan priručnik.

Važno izlaganje o uticajnim školama eksperimentalne terapije dao je E.T. Gendlin u *Focusing* (New York: Everest House, 1979), a delo se bavi "nastavkom psihofiziološkog toka". Maslovljevi radovi su veoma značajni, ali pošto on na kraju ipak ide u pravcu transpersonalne orijentacije, njegova dela biće nabrojana u sle-dećem poglavlju.

Kombinacija elemenata noetičke analize i moćnih telesnih vežbi postoji u bioenergetskoj analizi, i ona predstavlja izvrstan pristup kentauru. Međutim, nije zgoreg spomenuti da su neki "praktičari" bioenergetike opsednuti telom i regresiraju u puko slavljenje fizičkog

tela i telesnih vežbi, kloneći se uvida na mentalnom i ego nivou kao i verbalizacije. Ove takozvane terapeute valja izbegavati - osim ako ne služe kao uvod u ego-terapiju ili pravu kentaursku terapiju. čini se Aleksandar Loven često uspeva da uspostavi dobru ravnotežu između mentalnog i fizičkog; vidi "*Betrayal of the Body* (New York: Macmillan, 1967); *Depression and the Body* (Baltimore: Penguin, 1973). Vidi takođe: Stanlev Keleman, *Your Body Speaks Its Mind* (New York: Simon and Schuster, 1975).

Sopstvo u ranscendentnom

POŠTO SAD NAPUŠTAMO nivo kentaura i krećemo se prema transpersonalnim pojasevima, ostavljamo za sobom i težnje ka zdravorazumskom, dobro znanom svetu. Jer, mi sada zalazimo u svet onostranog, gde počinjemo da dodirujemo svest koja nadilazi individualno i otkriva nam nešto što daleko premašuje ego. Bilo koja legitimna terapija na ovom nivou pre ili kasnije dovodi do otvaranja pojedinca ka dubljoj i potpunijoj svesti, koja ga može uzneti iz ličnog u bezmerni i tanani svet transpersonalnog.

Na žalost, ovakva priča dovodi u zabunu većinu savremenih, dobro obrazovanih zapadnjaka, pošto smo, zahvaljujući opštoj ane-mičnosti savremenih religija, uveliko izgubili svaki neposredan i društveno prihvaćen pristup transcendentnom. Prosečna osoba će, stoga, sa nevericom slušati priču o dubokim područjima svog bića u kojima počiva transpersonalno sopstvo, koje prevazilazi njenu individualnost i povezuje je sa svetom iznad konvencionalnog prostora i vremena.

Na nesreću mi smo na Zapadu, u poslednjih nekoliko stoleća, intenzivno težili da potisnemo transcendentno. Nema sumnje daje ovo, koliko rašireno toliko i slabo uočljivo potiskivanje, odgovornije za nezadovoljstva naše sadašnje nesrećne civilizacije nego što su to, ukupno gledano, potiskivanje seksualnosti, neprijateljstva, agresivnosti ili druga površna potiskivanja koja uplivišu na gornje nivoe spektra. Potiskivanja na nivou persone, ega ili kentaura, ma kako delovala bezumno i dramatično, nisu dovoljno zamašna da bi davala ton čitavom društvu, čiji su koreni uvek, bez obzira da li to znamo ili ne, usađeni u tlo transcendentnog. Ovu činjenicu smo nekako uspeli kolektivno da poreknemo. Međutim, kako potisnuto nikada nije stvarno odbačeno, već samo leži uspavano prikupljajući snagu, ili curi u svest u prerušenim oblicima, danas smo svedoci naglog izbivanja potisnute transcendentnosti. Težnja ka onostranom ispoljava se kroz zanimanje za meditaciju, psi-fenomene, paranormalne pojave, jogu, istočnjačke religije, izmenjena stanja svesti, biofidbek, vantelesna iskustva, stanja bliska smrti. A pošto je bila toliko dugo potisnuta, ova težnja povremeno poprima i bizarne ili neuravnotežene oblike, kao što su crna magija, okultizam, zloupotreba psi-hodeličnih droga, ili obožavanje gurua.

Ipak, uz svu tu poplavu transcendentnog, zapadni čovek još uvek ima velike teškoće da shvati mogućnost postojanja nečeg dubokog u njemu što zapravo prevazilazi prostor i vreme, postojanje svesti koja je, budući

da prevazilazi individualno, oslobođena ličnih problema, napetosti i briga. Stoga bih voleo da, umesto da direktno predem na raspravu o transpersonalnom sopstvu, najpre napravim mali uvod kroz diskusiju o delu Karla Junga, Frojdrovog najpoznatijeg učenika. To će nas opskrbiti nekim neophodnim informacijama, informacijama koje, u mnogim drugim kulturama, u ovom ili onom obliku, osoba dobija još od rođenja.

Jung je početkom ovog stoleća počeo da studira sa Frojdom, i mada je Frojd označio Junga kao svog jedinog "naslednika i krunisanog princa", nakon decenije zajedničkog rada Jung je prekinuo saradnju sa Frojdom zbog doktrinarnih neslaganja. Nakon tog čuvenog razlaza, dva velika čoveka više nikada nisu ponovo uspostavila komunikaciju. Uzrok njihovog naslaganja leži u činjenici (spomenutoj u prvom poglavlju) da svaki istraživač psihologije, u svom istraživanju određenog nivoa spektra, generalno priznaje realnost gornjih nivoa spektra, ali često poriče realnost bilo kog dubljeg nivoa od njegovog. Sve dublje nivoe on će proglasiti za patološke, iluzorne, ili nepostojeće.

Frojdom je svoje značajno i hrabro istraživanje završio ograničavajući se na ego, personu i senku. Ali Jung je, mada potpuno priznajući gornje nivoe spektra, uspeo da u svojim istraživanjima načini proboj i spusti se sve do transpersonalnih pojaseva. Jung je bio prvi veliki evropski psiholog koji je otkrio i istražio značajne aspekte transpersonalnog područja ljudske svesti. Frojd to nikada nije mogao da shvati, vezujući se striktno za gornje nivoe spektra, pa su se tako putevi dvojice velikana razišli.

Ali šta je to što čini Jungovo otkriće tako posebnim? šta je to što mu je nepogrešivo ukazivalo na postojanje transpersonalnog područja u dubinama ljudske duše? šta je to u ličnosti što bi moglo da bude *iznad* ličnosti? Na početku je Jung veliki deo vremena posvetio istraživanju svetske mitologije - različitih panteona, od kineskog, egipatskog, američko-indijanskog, grčkog, rimskog, pa sve do afričkog, zatim indijskih bogova i boginja, demona i božanstava, totema i animizama, drevnih simbola, predstava i mitoloških motiva. Junga je zapanjilo otkriće da se ove primitivne mitske predstave redovno i nepogrešivo javljaju u *snovima i fantazijama savremenih, civilizovanih Evropljana*, mada ogromna većina njih nikada nije bila izložena njihovom uticaju (u svakom slučaju nije raspolagala tako neverovatnim i zapanjujućim preciznim znanjem o mitologiji kakvo se ispoljavalo u snovima). Kako oni nisu došli do ovakvih informacija u budnom životu Jung je došao do zaključka da su osnovni mitološki motivi, u ovom ili onom obliku, prirodni svim ljudima i čine kolektivno nasleđe ljudske rase. Ove primordijalne slike ili arhetipovi, kako ih je Jung nazvao, su tako zajedničke za sve ljude. One ne pripadaju nijednom pojedincu, već su nadlične, kolektivne, tran-scendentne.

Ovo je verodostojna hipoteza, naročito ako se pažljivo ispita gomila

precizno razvrstanih podataka koje je Jung ostavio za sobom u pisanom obliku. Baš kao što, na primer, svaki čovek poseduje jedno srce, dva bubrega, deset prstiju, četiri uda, i tako dalje, tako i mozak svakog čoveka sadrži univerzalne *simboličke forme* koje sadrže i drugi normalni ljudski mozgovi. Sam ljudski mozak je star više miliona godina, i tokom tog dugačkog vremenskog razdoblja on je morao da razvije određene bazične (moglo bi se reći "mitološke") načine opažanja i razumcvanja stvarnosti, baš kao što su se naše ruke razvile na naročit način kako bi mogle da hvataju različite fizičke predmete. Ovi bazični imaginativni mitološki načini poimanja stvarnosti su arhetipovi, a pošto je osnovna struktura mozga svih ljudi slična, u svakom čoveku su smešteni isti osnovni mitološki arhetipovi. Budući zajednički za sve ljude, iz prostog razloga što u njemu učestvuje čitava ljudska rasa, Jung je ovaj duboki sloj psihe nazvao "kolektivno nesvesno". Drugim rečima, ovde se ne radi o nečem pojedinačnom niti ličnom, već o nad-ličnom, transpersonalnom, transcendentnom. Mitologija transcendentnog pokopana je duboko u biću svakog čoveka, i zanemarivanje ovog moćnog sloja psihe može dovesti do najgorih posledica.

Delovi nesvesnog (koji odgovaraju personi, egu i kentaurskom nivou) sadrže *lična* sećanja, lične želje, ideje, iskustva i potencijale. Ali zato dublja područja psihe, kolektivno nesvesno *unutar nas*, ne sadrži ništa strogo lično. Tu su pohranjeni motivi zajednički za čitavu ljudsku rasu - bogovi i boginje, božanstva i demoni, heroji i negativni likovi prikazani u drevnim mitologijama sveta sadržani su u zgusnutom obliku, u dubinama vašeg bića. Prema Jungu, znali mi to ili ne, oni nastavljaju da žive i duboko utiču na nas kako na kreativan tako i na destruktivan način.

Cilj nekih terapija jungovske orijentacije i transpersonalnog nivoa jeste da nam pomognu da svesno prepoznamo, saživimo se sa njima i upotrebimo arhetipske sile koje su do tada nesvesno i protiv naše volje vršile svoj nadmoćan uticaj. Vi možete, na primer, sanjati " ključni san" u kome glavnu ulogu igra sfinga, gorgona, velika zmija, krilati konj ili neki drugi mitološki sadržaj. Uz malo proučavanja drevne mitologije, vi lako možete saznati šta ove mitološke slike znače čitavoj ljudskoj rasi, i tako doći do zaključka *šta one znače vašem kolektivnom nesvesnom*. Kada ovo znanje postane sastavni deo vaše svesti, uticaj arhetipova prestaje da bude tako nadmoćan i prisilan. Dubine vaše duše tako postaju pristupačnije, a pukotine na površini vaše normalne ego ili kentaurске svesti počinju lagano da se razdvajaju, dopuštajući proboj transcendentnog, razvoj onih pro-

cesa koji transcendiraju vas lični život, ali koji su u svakom slučaju delovi jednog dubljeg sopstva.

Da ispitamo sada kako, u kontekstu arhetipske svesti, dolazi do premestjenja fokusa prema dubljem, transpersonalnom sopstvu. Kada osoba počne da posmatra svoj život kroz prizmu arhetipova i mitoloških slika zajedničkih čitavom čovečanstvu, njena svesnost se

proširuje u pravcu univerzalnije perspektive. Ona prestaje da gleda na sebe iz lične perspektive, stoje uvek na izvestan način opterećeno predrasudama, već očima kolektivnog ljudskog duha - a to je ko-renito drugačiji pogled! Ona više ne daje isključivo preimućstvo svojim ličnim gledištima. U stvari, ako se ovaj postupak ubrza na ispravan način, njen identitet, njeno sopstvo, kvalitativno će se proširiti i poprimiti znatno veće i obuhvatnije dimenzije dosežući do samih dubina duše. Ona se više neće poistovećivati isključivo sa svojim egom ili kentaurom, i tako neće biti opterećena ličnim problemima i dramama. U izvesnom smislu ona će otpustiti svoje individualne brige gledajući na njih sa kreativnim nevezivanjem, pošto sada zna da sve probleme ličnog sopstva transcendiraju njeno dublje sopstvo, koje uvek ostaje netaknuto, slobodno i otvoreno. Ona nalazi, isprva doduše nesigurno, ali docnije sa sve većom sigurnošću, tihi izvor unutrašnje snage koji ostaje neuzburkan poput dubina okeana, pa makar i površinske talase svesti podizali vetrovi bola, brige i očajanja.

Otkriće transcendentnog sopstva, u ovom ili onom obliku, glavni je cilj svih terapija i disciplina transpersonalnog nivoa. Međutim, mitološki pristup o kome smo ovde raspravljali ni u kom slučaju nije jedini put ka transcendentnom sopstvu. Za svaki nivo spektra postoji više različitih pristupa, pa je za određivanje najboljeg neophodno da svako eksperimentiše sam za sebe. Zadržao sam se na mitološkom pristupu pošto nalazim da je to zgodan uvod u transpersonalno područje, mada je strogo mitološki put težak i kretanje kroz ogromnu mrežu svetskih mitologija i vaših arhetipskih slojeva obično zahteva stručnu pomoć.

Postoje jednostavniji pristupi transcendentnom sopstvu; oni nisu nužno kraći i lakši, ali su mnogo manje osetljivi i složeni. Pojedinci ih mogu preduzeti samostalno i slediti na sopstvenu inicijativu. Ispitaćemo sada te pristupe.

Zapazite prvo najistaknutija obeležja transcendentnog sopstva; to je ujedno centar i širenje svesti čija kreativnost je nevezana za čovekov lični um, telo, emocije, misli i osećanja. Prema tome, ako imate želju da intuitivno doživite transcendentno sopstvo u vama koje prevazilazi lično, tada uradite sledeće:

Počnite sa dvominutnom ili trominutnom vežbom kentaurске svesti kao što je opisano u poslednjem poglavlju (iz prostog razloga što ćete onda biti manje ili više u dodiru sa nivoom kentaura, i utoliko "bliži" transpersonalnim pojasevima ispod njega). Tada, lagano počnite tiho da ponavljate u sebi sledeće iskaze, pokušavajući da što jasnije spoznate značenje svakog od njih:

Ja *imam* telo, ali *ja* nisam moje telo. Ja mogu videti i osetiti moje telo, ali ono što se može videti i osetiti nije pravi Vidilac. Moje telo može se umoriti ili uzbuditi, razboleti ili ozdraviti, otežati ili oslabiti, ali ono nema veze sa mojim unutrašnjim bićem. Ja *imam* telo, ali *ja* nisam moje telo.

Ja *imam* želje, ali moje želje *nisu* ja. Ja mogu znati moje želje, ali ono što se može saznati nije Znalac. želje dolaze i odlaze, prolazeći kroz svest, ali one ne dotiču moje unutrašnje ja. Ja *imam* želje, ali moje želje *nisu* ja.

Ja *imam* osećanja, ali moja osećanja *nisu* ja. Ja mogu osetiti i doživeti svoja osećanja, ali ono što se može doživeti nije istinski Doživljač. Emocije prolaze kroz mene, ali ne utiču na moje unutrašnje ja. Ja *imam* osećanja, ali moja osećanja *nisu* ja.

Ja *imam* misli, ali moje misli *nisu* ja. Ja mogu spoznati i naslutiti moje misli, ali ono što se može spoznati nije istinski Znalac. Misli dolaze i odlaze, ali one ne utiču na moje unutrašnje ja. Ja *imam* misli, ali moje **misli** *nisu* ja.

Kada se ovo uradi - možda nekoliko puta - čovek može najkonkretnije da potvrdi: Ja sam ono što preostaje, čisti centar svesti, nepomični svedok svih svojih misli, emocija, osećaja i želja. Ako istrajete u ovakvoj vežbi vaše razumevanje će postati bolje i vi ćete u jednom trenutku početi da opažate fundamentalne pro-mene u svom osećaju "sopstva". Na primer, možda ćete intuitivno doživeti duboki unutarnji osećaj slobode, lakoće, rasterećenosti, stabilnosti. Ovaj "centar ciklona" biće vaš izvor spokojstva čak i usred pobesnelih vihora briga i patnji. Otkrivanje ovog centra veoma liči na uranjanje u mirne i bezbedne dubine okeana koji je na svojoj površini silno uzbrukan. Isprva nećete moći da zaronite dublje od nekoliko stopa ispod pobesnelih talasa emocija, međutim, ako budete istrajni, ronićete sve dublje i dublje, istražujući mirne dubine svoje duše, da bi na kraju, ležeći na samom dnu, motrili pažljivo, ali nepristrasno, na kaos koji vas je nekada držao u stanju paralisanosti.

Ovde govorimo o transpersonalnom sopstvu ili svedoku - još uvek se nismo upustili u raspravu o čistoj jedinstvenoj svesti. Kod jedinstvene svesti, transpersonalni svedok nestaje u svemu osvedočenom. Međutim, pre no što se to desi, čovek najpre mora da otkrije gde se nalazi transpersonalni svedok, koji je "odskočna daska" za jedinstvenu svest. Ovo poglavlje posvećeno je svedoku; u sledećem poglavlju videćemo kako se on "gubi" u Jedinstvu. A transpersonalnog svedoka ćemo naći kada prestanemo da se identifikujemo sa *svim* predmetima, mentalnim, emocionalnim ili fizičkim, koji tim činom bivaju prevaziđeni.

U meri u kojoj spoznate da, recimo, vi niste isto što i vaše brige, brige vas više ne ugrožavaju. čak i ako se pojave, više vas ne mogu opsedati zato što sada niste isključivo vezani za njih. Vi ih ne prizivate, ne borite se sa njima, ne opirete im se, ne bežite od njih. Brige su u potpunosti prihvaćene takve kakve jesu i dopušteno im je da se ispolje. Bilo da su prisutne ili odsutne, vi nemate ni šta da izgubite, niti šta da dobijete, pošto naprosto posmatrate kako prolaze kraj vas.

Prema tome, ako vam bilo koja emocija, osećaj, misao, sećanje ili iskustvo donose nemir to naprosto znači da ste se sa njima identifi-

kovali, a nemir možete otkloniti samo ukoliko *prestanete da se identifikujete*. Vi puštate da sve to otpadne znajući da to niste vi - jer sve što možete videti, ne može biti istinski Vidilac i Subjekt. A pošto ništa od svega toga nije istinsko sopstvo, nema nikakvog razloga da se sa bilo čim poistovećujete, da budete vezani i zavisni.

Dok lagano primenjujete ovu "terapiju" raspoistovećivanja, osećaćete kako vaše *individualno* sopstvo (persona, ego, kentaur), koje ste se dotada svim silama branili i štitili, postaje transparentno i teži da otpadne. Ono neće doslovno otpasti tako što ćete se vi odjednom naći u bestelesnom stanju, lebdeći u prostoru. Ali ćete svakako početi da osećate da ono što se dešava vašem ličnom sopstvu - vaše želje, nade, bolovi - više ne predstavlja pitanje života i smrti, pošto u vama postoji jedno dublje i temeljnije sopstvo koje ovi periferni tokovi, ovi površinski talasi koji u sebi nose veliko uzbuđenje ali slabašan sadržaj, ne mogu ni najmanje poremetiti.

Prema tome, vaše lično um-i-telo može biti ophrvano bolom, poniženo ili zastrašeno, ali dokle god ostajete samo svedok tih događanja, posmatrajući ih sa visine, oni *vas* više ne ugrožavaju, i vi više ne osećate potrebu da nešto činite, da se hvatate u koštac sa njima, ili da ih pokoravate. Pošto ste spremni da im budete svedok, da ih nepristrasno posmatrate, u stanju ste i da ih prevaziđete. Kao što je rekao sveti Toma, "ako neko razaznaje određene stvari, znači da ih ne sadrži u svojoj prirodi." Da je oko crveno, ono ne bi moglo razaznati crvene predmete. A vidi ih kao crvene samo zato što u sebi ne sadrži ni trunku "crvenila". Na isti način, ako možemo da budemo svedoci naših patnji ili da ih posmatramo, time dokazujemo sebi da smo oslobođeni svih patnji, oslobođeni nemira čiji smo svedoci. Ono unutar nas što oseća bol je u sebi bezbolno; ono što oseća strah je neustrašivo; ono što opaža napetost je nenapeto. Biti svedokom ovih stanja znači transcendirati ih. A pošto ih sada opažate pred sobom, više vas ne mogu napasti otpozadi.

Sada možemo razumeti zašto je Patandali, rodonačelnik joge u Indiji, rekao da je neznanje identifikacija Vidioca sa sredstvima viđenja. Svaki put kada se upustimo u isključivu identifikaciju ili vezivanje za personu, ego, ili kentaura, tada, šta god ugrožava njihovo postojanje ili standarde, izgleda kao da ugrožava samo Sopstvo. Svako prijanjanje za misli, osećanja, ili iskustva čini samo još jednu kariku u lancu vašeg vlastitog samo-porobljavanja.

U svim prethodnim poglavljima govorili smo o "terapiji" kao načinu "širenju" identiteta, a sada odjednom govorimo o prestanku identifikacije. Nije li to protivrečno? Zapravo, radi se samo o dva načina opisivanja jednog te istog procesa. Pogledajte ponovo sliku 1. i obratite, primerice, pažnju na detalj koji opisuje silazak sa nivoa persone na nivo ega. Kod ovog silaska desile su se dve stvari. Pod jedan, osoba se *identifikovala* sa senkom. Ali pod dva, ona je *odbacila identifikaciju* sa personom, i prestala da se vezuje isključivo za nju. Njen "novi" identitet,

njen ego je tako kombinacija persone i senke. Isto tako, da bi se spustila do nivoa kentaura, osoba proširuje svoj identitet na telo prestajući da se identifikuje *samo* sa egom. U oba slučaja, ne samo da se širimo ostvarajući novi i širi identitet, već takođe raščičavamo sa starim. Na isti način, mi se "širimo" i stvaramo prostraniji identitet transcendentnog sopstva lagano ostavljajući za sobom naše usko poistovećenje sa kentaurom. Mi se raspois-tovećujemo od kentaura, i krećemo se u pravcu dubljeg i prostranijeg sopstva.

Stupanjem u dodir sa transpersonalnim svedokom počinjemo da otpuštamo lične probleme i brige. U stvari (i ovo je ključ za većinu transpersonalnih terapija), mi se ni ne trudimo da rešimo naše probleme ili patnje, kao što smo to činili na nivou persone, ega, kentaura. Jer, naša jedina briga je da *posmatramo* pojedine patnje, da ih jednostavno budemo svesni, bez procenjivanja, bez izbegavanja, bez dramatisiranja, bez ikakvog delanja, bez pravdanja. Kada se neko osećanje ili težnja pojavi, mi smo svedoci tome. Kada se javi odbojnost prema tom osećanju, mi smo svedoci. Ako se javi odbojnost prema odbojnosti, mi smo samo svedoci *toga*. Ne delamo ništa, a ako do delanja dođe, mi smo svedoci. Postojimo kao "svest bez izbora" usred svih patnji. Ovo je moguće samo onda kada razumemo da nijedna patnja ne čini naše stvarno sopstvo. Sve dok prijanjamo za patnju, javljaće se težnja, ma kako suptilna, da njome mani-pulišemo. Kada shvatimo da patnje nisu centar našeg bića, odnosno da nisu naše sopstvo, više nemamo potrebu da im nadevamo imena, da na njih vičemo, da se na njih ljutimo, da bežimo od njih ili da im se prepuštamo. Sve što preduzimamo da bismo uklonili neku patnju naprosto podgreva iluziju da mi *jesmo* ta patnja. Tako, na koncu, pokušaj da se izbegne patnja samo produžava tu patnju. Ono što nas tako uznemirava nije sama patnja, već naša *vezanost* za nju. Mi se identifikujemo sa patnjom, i u tome je naša jedina stvarna teškoća,

Umesto da se borimo sa patnjom, mi samo treba da zauzmemo stav nevezanosti i nepristrasnosti. Mistici i mudraci rado porede ovo stanje svedočenja sa ogledalom. Mi jednostavno reflektujemo sve osećaje ili misli koji se javljaju, ali za njih ne prijanjamo niti ih odbacujemo, baš kao što ogledalo savršeno nepristrasno odražava ono što se nalazi ispred njega. Cuang Ce kaže, "Savršeni čovek služi se umom kao ogledalom. On ne poima ništa; on ne odbija ništa; on prima, ali ne zadržava."

Ako bar donekle uspete da izgradite ovo držanje nepristrasnog svedoka (za to je potrebno vreme), bićete u stanju da neka dešavanja u svom umu-i-telu posmatrate tako nepristrasno kao što gledate oblake dok promiču nebom, vodu u potoku, kišu dok se sliva sa krova, ili ma koji drugi predmet u vašem polju svesti. Drugim rečima, vaš *odnos* prema umu-i-telu postaje isti kao i prema *svim drugim objektima*. Dosada ste svoje um-i-telo koristili kao sredstvo za posmatranje sveta. Tako ste postali poistovećeni sa njim i njegovom ograničenom perspektivom. Identifikovali ste se isključivo sa njim i ostali prikovani za vaše

probleme, bolove i tuge. No, ako ga nepristrasno posmatrate, spoznajete da je to samo *objekat* svesti - u stvari, objekat transpersonalnog svedoka. "Ja *imam* um i telo i emocije, ali moj um, telo i emocije *nisu* ja."

Bitno je istaći da osoba koja je počela da kontaktira transpersonalne pojaseve, ili im se čak u potpunosti posvetila, ne gubi pristup gornjim nivoima spektra niti kontrolu nad njima. Valja napomenuti da osoba, pošto se raspoistovetila od persone i usvojila ispravniju i potpuniju identifikaciju sa egom u celini, time nije izgubila pristup personi - ona sada samo više nije vezana za nju. Ona još uvek može navući masku svoje persone, ako, na primer, odluči da izvede "dobru predstavu" ili joj je potrebna društveno prihvatljiva fasada u praktične ili dekorativne svrhe. Međutim, ona više nije hronično usidrena u toj ulozi. Ranije, ona nije mogla da odbaci svoju fasadu, zbog drugih ili zbog sebe (to je najveći problem). Sada, međutim, osoba jednostavno može da se služi personom ali i ne mora, zavisno od okolnosti i lične slobode izbora. Kada odluči da navuče svoje "dobro lice", svoju personu, onda ona svesno i trenutno obuzdava svoju senku, ne prikazuje svoje loše osobine. Ona ih je još uvek svesna, pa ih tako ne projektuje. Iz ovoga sledi da persona kao persona nije uzrok neprilagođenosti niti izvor problema - osim u slučaju kada je ona jedino ja koje imate. Ono što se ukida prilikom silaska sa nivoa persone na nivo ega nije ni senka ni persona, nego granica i razdor među njima.

Isto tako, kada sa nivoa ega sidete na nivo kentaura, to ne znači da ste uništili ego ili telo, već naprosto granicu između njih. Na nivou kentaura, vi i dalje imate pristup egu, telu, personi i senci; ali pošto više niste isključivo poistovećeni sa jednim od njih boreći se protiv drugih, svi oni deluju usklađeno. Saživeli ste se sa njima i prihvatate ih bez razlike. Među njima nema neprobojnih granica, pa tako ni većih sukoba.

Isto tako, dok ste u kontaktu sa transpersonalnim sopstvom, još uvek imate pristup svim nivoima svesti iznad njega. Razlika je u tome što više niste vezani za ove nivoe, oni vas više ne ograničavaju, ne sputavaju. Sada njihova uloga više nije suštinska, već operativna. Tako, kada neka osoba počne da se kreativno raspoistovećuje od izolovanog organizma, ona ni u kom slučaju ne prestaje da brine za njega. Ona ne prestaje da jede, živi, itd. U stvari dešava se upravo suprotno. Ona sve više brine za svoje um-i-telo i prihvata ga. Pošto više nije *vezana* za njega, ono joj više ne izgleda kao zatvor u kome je lišena slobode. Tako njenu energiju više ne zauzdavaju potisnuti bes i mržnja prema sopstvenom organizmu. Organizam kao celina biva potpuno prihvaćen kao izraz transpersonalnog sopstva,

Kao što smo ranije spomenuli, sa pozicije transcendentnog sve-doka čovek počinje da posmatra um-i-telo kao što bi posmatrao bilo koje objekte svesti, bez obzira da li se radi o stolu, drvetu, psu, kolima. Ovo možda zvuči kao da se prema svom organizmu sada ophodimo sa prezirom koji smo nekad pokazivali prema okruženju. Ali dešava se

upravo suprotno: mi počinjemo da se odnosimo prema svim objektima u našem okruženju kao prema sopstvu. U stvari, ovakav stav predstavlja intuitivni nagoveštaj daje čitav svet čovekovo telo i da na svet valja gledati tako. Upravo iz ovakve transpersonalne intuicije izvire univerzalna samilost koju mistici toliko cene. To je drugačiji stupanj samilosti ili ljubavi od onog sa kojim se susrećemo na nivou persone, ega, ili kentaura. Na transpersonalnom nivou, mi ne volimo druge zato što oni vole nas, što nas prihvataju, što predstavljaju naš odraz, što nas uljuljkuju u našim iluzijama, već zato što Oni su mi. Hristovo izvorno učenje ne glasi: "Voli bližnjeg svog kao samoga sebe". Ono glasi: "Voli bližnjeg svog kao svoje Sopstvo". I ne samo bližnjeg svog već i čitavo okruženje. Vi počinjete da brinete

o svom okruženju kao što biste brinuli o vlastitim rukama i nogama.

Na ovom nivou, upamtite, vaš odnos prema okruženju je isti kao vaš odnos prema sopstvenom organizmu.

Na nivou transpersonalnog svedoka, arhetipskog sopstva, može vam se povratiti i vaša osnovna intuicija, a to je ona vrsta intuicije koju ste verovatno posedovali kao dete. Naime, pošto svest iz osnova transcendirira izolovani organizam, onda 1) ona je jedna, i 2) ona je besmrtna.

Skoro svako dete se kad-tad zapita: "Kako bih izgledao kada bih imao druge roditelje?" Drugim rečima, dete shvata, krajnje nevino i neartikulirano, da svest (unutrašnji Svedok ili Jastvo) nije ograničena samo na određene spoljašnje forme uma i tela koje oživljava.

Čini se da svako dete oseća da bi opet bilo ja čak i kada bi imalo druge roditelje i drugo telo. Dete zna da bi izgledalo drugačije i da bi se ponašalo drugačije, ali i da bi još uvek bilo "ja" (Ja imam um i telo i emocije, ali moj um i telo i emocije nisu ja). Dete se pita - "Da li bih to još uvek bio ja da imam druge roditelje?" - zato što traži od roditelja da mu objasne njegovu transcendentnost, činjenicu da bi opet postojalo i osećalo isto "unutrašnje-jastvo" čak i da ima druge roditelje. Roditelji su verovatno odavno zaboravili na svoje transpersonalno sopstvo, tako da ne mogu pružiti odgovor prihvatljiv detetu. Ali na tren, većina roditelja se nađe zatečena, osećajući da tu postoji nešto od velike važnosti čega upravo ne mogu da se sete...

Svako ko počne da naslućuje transpersonalno sopstvo shvata da u osnovi postoji samo jedno Sopstvo koje ima različite spoljašnje oblike. U stvari, svaki čovek naslućuje postojanje ovog Ja-stva koje transcendirira telo. Sopstvo transcendirira um i telo, pa je tako isto za sva svesna bića. Baš kao što osoba može izaći iz jedne sobe i ući u drugu, čime se njeno unutrašnje osećanje Ja-stva neće fundamentalno promeniti, tako se u osnovi ništa ne bi promenilo ni da pose-duje drugačije telo, sa različitim sećanjima i različitim osetima. Ona je svedok ovih objekata, ali nije za njih vezana.

Uvid da transcendentno sopstvo prevazilazi individualni organizam,

nosi sa sobom i intuitivni osećaj besmrtnosti. Mnogi ljudi imaju unutrašnji osećaj da su besmrtni. Oni ne mogu zamisliti svoje nepostojanje. Niko to ne može! Ali prosečna osoba, zato što postoji samo kao kentaur, ego, ili persona, pogrešno zamišlja i duboko želi da njeno *individualno* ja živi večno. *Nije* istina da su um, ego ili telo besmrtni. Oni će, kao i sve strukture, umreti. Oni umiru i sada, i nijedno od njih neće opstati večno. Reinkarnacija ne znači da vaš ego prelazi iz jedne u drugu egzistenciju, već da je transpersonalno sopstvo "jedno i jedino koje se seli", kao što je rekao šankara.

Prema tome, mi u izvesnom smislu moramo "umreti" za naše lažno, izolovano sopstvo kako bi se probudili za naše besmrtno i transcendentno sopstvo. Otuda slavni paradoks: "Ako umreš pre no što umreš, kada umreš, nećeš umreti." I mistična izreka: "Niko ne dobija toliko od Boga kao onaj ko je potpuno mrtav." Otuda mnogi ljudi koji konstantno upražnjavaju neki vid transpersonalne "terapije" saopštavaju da više ne osećaju strah od smrti,

Možda se ovom osnovnom uvidu svih mistika i mudraca - da u nama postoji samo *jedno* besmrtno Sopstvo zajedničko svim ljudima - možemo približiti na još jedan način. Moguće da, poput većine ljudi, osećate da ste *u osnovi* ista osoba kao juče. Možda takođe osećate da ste u osnovi ista osoba kao što ste bili prošle godine. I tako, dokle god seže vaše sećanje uvek vam se čini da ste bili *isti*. Postavite to na drugačiji način: vi ne pamtite vreme kad niste bili vi. Drugim rečima, čini se da *nešto* u vama ostaje netaknuto zubom vremena. Ali vaše telo sigurno nije isto kao pre godinu dana. Sigurno je da su vaša osećanja danas drugačija nego što su bila u prošlosti. Takođe je sigurno da su vaša sećanja danas u potpunosti različita od onih pre deset godina. Vaš um, vaše telo, vaša osećanja - *sve* se to vremenom promenilo. Ali nešto se nije promenilo, i vi to znate. Vi osećate da je nešto ostalo isto. šta je to?

U ovo doba prošle godine imali ste drugačije brige i drugačije probleme. Vaša neposredna iskustva bila su drugačija, pa tako i vaše misli. Sve to je nestalo, ali nešto u vama je ostalo. Krenimo korak dalje. A šta ako ste se preselili u neku drugu zemlju, sa novim prijateljima, novim okruženjem, novim iskustvima, novim razmišljanjima? Da li još uvek u sebi nosite ono osnovno unutrašnje osećanje Ja-stva? Krenimo korak dalje: šta ako ste upravo sada zaboravili prvih deset ili petnaest ili dvadeset godina vašeg života? Još uvek biste osecali to isto unutrašnje jastvo, zar ne? Ako bi vam se sada dogodilo da na trenutak zaboravite *sve* što se desilo u vašoj prošlosti, i u vama preostane samo taj osećaj čistog Ja-stva - da li se *išta* zaista promenilo?

Ukratko, unutar vas postoji taj duboki unutrašnji osećaj Ja-stva -koje *nije* sećanje, misao, um, iskustvo, okruženje, osećanje, oset, konflikt, ili raspoloženje. Jer *sve* ovo se promenilo i može se pro-meniti, ali vaše unutrašnje jastvo ostaje suštinski nepromenjeno. A *to* je upravo ono što zub vremena ne može načeti - transpersonalni svedok i sopstvo.

I onda, zar je toliko teško shvatiti da *svako* svesno biće ima *isto* unutrašnje Ja-stvo? I da se, stoga, ukupan broj transcendentnih jastava svodi na *jedan*? Već smo pokazali da biste u drugačijem telu u osnovi osećali isto Ja-stvo - jer tako se oseća svaki drugi čovek. Zar nije onda najjednostavnije reći da postoji samo jedno Ja-stvo ili Sopstvo koje preuzima različita gledišta, različita sećanja, različita osećanja i osećaje?

I to ne samo u ovom vremenu, već u svim vremenima, u prošlosti i u budućnosti. Pošto nesumnjivo osećate (iako su vaša sećanja, um, i telo drugačiji) da ste ista osoba kao i pre dvadeset godina (ne sa istim egom ili telom, već sa istim Ja-stvom), zar ne biste mogli da budete to isto Ja-stvo od pre dve stotine godina? Ako Ja-stvo nije zavisno od sećanja i uma i tela, u čemu bi bila razlika? Recima fizičara šredingera: "Nije moguće da je ovo jedinstvo znanja, osećanja i izbora koje zovete *svojim* poteklo iz ničega, u nekom, ne tako davnom trenutku; pre će biti da su ovo znanje, osećanje i izbor suštinski večni i nepromenljivi, numerički *jedno* u svim ljudima, ako ne i u svim senzitivnim bićima. Uslovi vašeg opstanka skoro da su stari koliko i stenjc. Jer hiljadama godina muškarci su se borili i patili i stvarali, a žene rađale u mukama. Sto godina pre vas, možda je neki drugi čovek sedeo na ovom mestu; i, kao vi, gledao je sa strahopoštovanjem i u srcu čeznuo za svetlošću koja je nestajala iza glečera. Kao i vas, njega je začeo muškarac i rodila žena. On je osećao bol i kratkotrajnu radost kao i vi. *Jeli* to bio neko drugi? Zar to niste bili vi sami?"

Ma kakvi, odgovaramo, to nisam mogao biti ja, zbog toga što ne mogu da se setim šta se tada dešavalo. Ali to bi bila greška pogrešnog poistovećivanja Jastva sa sećanjima, a upravo smo videli kako Jastvo nije sećanje nego svedok sećanja. Pored toga, vi verovatno ne možete da se setite ni šta se desilo prošlog meseca, ali ste još uvek Jastvo. Kakve veze ima što ne možete da se setite šta se dogodilo u prošlom stoleću? Vi ste još uvek to transcendentno jastvo, a to Ja - postoji samo jedno u čitavom kosmosu - je ono isto koje se budi u svakom novorođenom biću, isto koje sam gledao u svojim precima i koje ću gledati u svojim potomcima - jedno isto Ja. Mi osećamo da je različito samo zato što pogrešno poistovećujemo unutrašnje, transperso-nalno Jastvo sa spoljašnjom i individualnom memorijom, umom i telom, koji se razlikuju od čoveka do čoveka,

Ali kada govorimo o unutrašnjem ja... šta je ono zapravo? Nije rođeno sa vašim telom, niti će iščeznuti kada telo umre. Ono ne zna za vreme, niti je podložno nedaćama koje vreme sa sobom nosi. Ono je bez boje, bez oblika, bez forme, bez veličine, a ipak vidi, opaža veličanstveno prostranstvo koje se ukazuje pred vašim očima. Ono vidi sunce, oblake, zvezde i mesec, ali samo ne može biti predmet gledanja. Ono čuje ptice, cvrčke, žuborenje vodopada, ali ne može biti predmet slušanja. Ono poima opali list, oblutak, odsečenu granu, ali ne može biti objekat poimanja.

Vi ne treba da se trudite da vidite vaše transeendentno sopstvo, jer to ionako nije moguće. Može li vaše oko videti sebe? Ono što treba da činite jeste da neprekidno odbacujete lažne identifikacije sa svojim sećanjima, umom, telom, emocijama i mislima. A takvo odbacivanje ne iziskuje nadljudske napore ili teoretsko razumevanje. Sve što je potrebno, u prvom redu, jeste razumevanje sledećeg: *Ono što se može videti ne može biti Viditac*. Sve što možete saznati o sebi nije vaše Sopstvo, Znalac, unutrašnje Jastvo koje niti se može opaziti, odrediti, niti učiniti ma *kakvim predmetom*. Ropstvo nije ništa drugo do pogrešna identifikacija Vidioca sa svim onim stvarima koje mogu biti *predmet viđenja*. A oslobađanje započinje jednostavnim obrtanjem ove pogrešne formule.

Svaki put kada se poistovetite sa nekim problemom, brigom, mentalnim stanjem, sećanjem, željom, telesnim osećajem ili emocijom - vi padate u ropstvo, ograničenje, strah i na kraju smrt. Sve ovo se može videti i stoga nije Vidilac. Na drugoj strani, prebivati neprekidno kao Vidilac, Svedok, Sopstvo, znači koračati *pokraj* ograničenja i problema, i na kraju sasvim iskoračiti *iz* njih.

To je jednostavna ali naporna vežba, koja donosi ni manje ni više nego oslobođenje u ovom životu, jer transeendentno sopstvo je svuda prepoznato kao zrak božanskog. U osnovi, transcendentno sopstvo je iste prirode kao i Bog (ma kako želeli da ga zamišljate). Jer na kraju, u najdubljem smislu, sam Bog gleda vašim očima, sluša vašim ušima i govori vašim jezikom. Kako bi inače sveti Kliment mogao da tvrdi da onaj koji poznaje sebe poznaje Boga?

U tome se, dakle, sastoji Jungova poruka, a to je i poruka svetaca, mudraca i mistika, bilo da su to indijanci, taoisti, hinduisti, muslimani, budisti ili hrišćani. Na dnu vaše duše leži duša čitavog čovečan-stva, božanska, transcendentna duša, koja vodi iz ropstva u slobodu, iz stanja opčinjenosti u budno stanje, iz vremena u večnost, iz smrti u besmrtnost.

PREPORUKE

Postoji mnogo različitih vidova transpersonalnih pojaseva, i isto toliko različitih pristupa njima, tako da ćemo morati da ih grupišemo.

Za dela K.GJunga vidi *Portable Jung* (New York: Viking, 1972) od Džozefa Kembela (*Joseph Campbell*). To je je izvrsna antologija Jungovih spisa, i toplo je preporučujem. Za opšti uvod u Jungovu analitičku psihologiju vidi: *What Jung Really Said* (New York: Dut-ton, 1966), od Bennet, E.A. Ozbiljne studente upućujem na izvrstan uporedni pregled Frojdovih i Jungovih psiholoških sistema: *From Freud to Jung* (New York: Delta, 1974), od Lilliane Frey-Rohn. Za praktičan, uradisan, krajnje delotvoran pristup jungovskoj terapiji, veoma preporučujem *At a Journal Worskhop* (New York: Dialogue Housc, 1975) od Ajre Progofa šha Progoff).

što se tiče Maslovljevih iscrpnih studija o transpersonalnom vidi njegovo delo: *Toward a Psychology ofBeing* (New York: Van Nos-trand, 1968) i *The Farther Reaches of Human Nature* (New York: Viking, 1971). Za one koji su više zainteresovani za tradicionalne psihologije vidi *Transpersonal Psychologies* (New York: Harpers, 1975) od čarlisa Tarta (Charles Tart). Zaokružene su i antologije: *Highest State of Consciousness* (New York: Anchor, 1972) od J.White; *Meeting ofthe Ways* (New York, Shocken, 1979) od J.Wel-wood; *Beyond Ego* (Los Angeles: Tarcher, 1979) od R. Walsh and F. Vaughan. Frensis Von je takođe napisala vrednu knjigu: *Awakening Intuition* (New York: Anchor, 1979), upravo o buđenju intuicije. što se tiče mojih knjiga, treba da imate u vidu *The Spectrum of Consciousness* (Wheaton: Quest, 1977), i *The Atman Project* (Wheaton: Quest, 1980). Ako ste psihijatar, i držite se opreznijeg pristupa, pokušajte sa S.Dean, *Psychiatry and Mysticism* (Chicago: Nelson Hali, 1975).

Psihosinteza predstavlja zdrav i efikasan pristup transcendentnom sopstvu u sigurnim uslovima; knjiga *Psychosyntesis* (New York: Viking, 1965), osnivača psihosinteze Roberta Asadolija (Roberto Assagioli), predstavlja obuhvatan uvod. Vežba raspoistovećivanja u ovom poglavlju uzeta je iz te knjige. Za bitne podatke o psi-

hodeličnom istraživanju videti: *S. Grof, Realms of the Human Uncon-scious* (New York: Viking, 1975).

Za proučavanje transcendentnog jedinstva religija i prenijalnu filozofiju u celini vidi F. Schuon, *Transcendent Unity of Religions* (New York: Harper, 1975) i Huston Smith, *The Forgotten Truth* (New York: Harper, 1976) jer te knjige predstavljaju najbolji uvod u ovo polje.

što se tiče meditacije i transpersonalnog, korisna antologija je *What is Meditation?* (New York: Anchor, 1972), J.White. Ali ovde valja istaći da mnogi pristupi transpersonalnim pojasevima takođe ciljaju i na nivo jedinstvene svesti, pa sam preporučenu literaturu proizvoljno podelio na ovo i naredno poglavlje. Sve u svemu, ovde spomenuti naslovi čine neku vrstu "rehabilitacionog centra", gde se stiče uvid u osnovu svesti transpersonalnog nivoa, odakle se nastavlja prema nivou jedinstvene svesti *šako* se uopšte nastavlja).

Transpersonalni pojasevi su sačinjeni od nekoliko podnivoa, i za svaki od njih se vezuje različita vrsta meditacije. Za odeljak o kundalini energiji vidi J.White, *Kundalini, Evolution, and Enlightenment* (New York: Anchor, 1979). Za skrivenije aspekte (poznate kao nada ili šabd), čitalac se upućuje na bilo koje delo Kirpal Singa (Kirpal Singh).

Zbog toga što je transcendentalna meditacija jednostavna, delotvorna i što je najbitnije, lako dostupna, preporučujem je kao najbolji uvod u ovu vrstu meditacije. Moja konačne preporuke za meditaciju uglavnom su date u sledećem poglavlju.

Krajnje stanje svesti

Ne postoji stvaranje ni razaranje Ni
sudbina ni slobodna volja; Ni staza ni
postignuće; Ovo je konačna istina.

ŠRI RAMANA MAHARŠI

POŠTO JE JEDINSTVENA SVEST bezvremena, ona je potpuno prisutna sada. A naravno, nema načina da se dosegne sada. Nema načina da se *dostigne* ono što već jeste. Otuda, kao što poručuje Ramana, nema puta do jedinstvene svesti, i ovo on obznanjuje kao konačnu istinu.

Ovaj zaključak deluje neobično i u najmanju ruku razočara-vajuće, pogotovo kada smo već uložili toliko vremena u istraživanje rjetkih praktičnih načina kontaktiranja ostalih nivoa spektra. U poslednjih nekoliko poglavlja videli smo da postoje određene vežbe, tehnike i discipline koje mogu olakšati spuštanje do drugih nivoa svesti. Razlog zbog koga možemo da kontaktiramo ove nivoe je taj što su to *delimična* - tj., manje obuhvatna - stanja svesti. Svaki od ovih nivoa se *razlikuje* od ostalih i može se razvijati do isključenja svih ostalih. Ovi nivoi imaju granice, bilo suptilne ili grube, pa se tako na njima može raditi *selektivno*.

Međutim, stvari stoje nešto drugačije sa "nivoom" jedinstvene svesti, pošto jedinstvena svest nije delimično stanje. Naprotiv, ona je na najradikalniji način sve-obuhvatna, baš kao što neko ogledalo jednako uključuje sve objekte koje odražava. Jedinstvena svest nije stanje koje se razlikuje od drugih stanja ili postoji mimo njih, već je ona svojstvo i istinska priroda *svih* stanja. Kada bi se razlikovala od bilo kog stanja (na primer, od vaše svesti upravo sada), onda bi to značilo da ona ima granicu, da postoji nešto što je odvaja od vaše sadašnje svesti. Ali jedinstvena svest nema granice, tako da ne postoji ništa što bi je razdvajalo od bilo čega. **Prosvetljenje obasjava ovaj trenutak, i ovaj trenutak, i ovaj.**

Jedna prosta analogija mogla bi nam pomoći u razjašnjavanju ovog pitanja. Različiti nivoi spektra su pomalo nalik na različite talase okeana - svaki talas se začelo razlikuje od ostalih. Neki talasi, bliži obali, jaki su i moćni; dok su neki drugi, bliži pučini, slabiji i manje moćni. Ali svaki talas se razlikuje od ostalih, i ako ste nekad surfovali,

znate da možete odabrati određeni talas, uloviti ga, jezdit na njemu u skladu sa vašom veštinom. Da talasi nisu različiti, vi to ne biste mogli da učinite. Svaki nivo spektra sličan je nekakvom talasu, te tako uz pravilnu tehniku i dovoljno vežbanja, vi možete "uloviti" neki od njih.

Jedinstvena svest, međutim, nije pojedinačni talas već *voda* sama. A između vode i bilo kog talasa nema granice, nema razlike, nema odvajanja. To jest, voda je jednako prisutna u *svim* talasima, u smislu da nijedan talas nije vlažniji od nekog drugog.

Prema tome, ukoliko tragate za "vlažnošću" - a ona je *svojstvo* svih talasa - ništa nećete postići skačući sa jednog talasa na drugi. U stvari, time možete mnogo da izgubite, jer dok god skačete sa jednog talasa na drugi ispitujući vlažnost svakog od njih, jasno je da nećete otkriti da ta vlažnost, u svojoj čistoti, postoji u svakom talasu koji jašete. Potraga za jedinstvenom svešću je kao skakanje sa jednog talasa iskustva na drugi, u potrazi za vodom. I zato "ne postoji staza ni postignuće". Veliki zen učitelj Hakuin je izgleda imao na umu baš ovu analogiju kada je napisao:

Ne znajući koliko je blizu Istina, Ljudi je traže
negde daleko - kakva šteta! Oni su poput nekog
ko, usred vode, Vapi za vodom jer je žedan.

Sada verovatno postaje jasno zašto, strogo uzevši, ne postoji put do jedinstvene svesti. Jedinstvena svest nije zasebno iskustvo među ostalim iskustvima, nije veliko iskustvo nasuprot malim iskustvima, niti jedan talas među ostalim talasima. Ona je upravo svaki talas sadašnjeg iskustva takvog kakvo jeste. A zar je moguće stupiti u vezu sa sadašnjim iskustvom? Ne postoji ništa osim sadašnjeg iskustva, i definitivno ne postoji put do nečega šio oduvek jeste. Ne postoji put do vlažnosti ako već stojite u vodi do ramena.

Zbog svega toga istinski mudraci obznanjuju da ne postoji staza do Apsolutnog, ne postoji način da se *postigne* jedinstvena svest. šankara, hinduista, kaže: "Pošto Brahman čini čovekovo Sopstvo, on nije nešto što se može postići." Huang Po, budista, kaže: "To da ne postoji ništa što se može postići nije prazna priča; to je istina." Ekart, hrišćanin, kaže: "Spoznaćeš Boga bez slike i bez sredstava (bez staze)." Krišnamurti, savremeni mudrac, kaže: "Stvarnost je blizu, ne treba da je tražiš; a čovek koji traga za istinom nikada je neće naći."

Kao što reče Ekart, ne postoje *sredstva* kojima se stiže do krajnje stvarnosti, nema tehnika, nema puteva, i to samo zato stoje priroda krajnje stvarnosti sveprisutna, nalazi se svagde i svakad. Naš problem je, čini se, isti kao i problem čoveka koji skače sa talasa na talas u potrazi za vodom. Ne uspevamo da se zadržimo dovoljno dugo da bismo razumeli naše sadašnje stanje. Neprestano i posvuda tražeći, mi se zapravo *udaljavamo* od odgovora, jer ako stalno gledamo dalje od sebe, ne može doći do suštinskog razumevanja našeg sadašnjeg stanja. Sama naša potraga, naša želja, osujećuje otkriće. Ukratko, mi stalno nastojimo

da se udaljimo od sadašnjeg iskustva, pri čemu je, zapravo, *sadašnje iskustvo* ključ naše potrage. U stvarnosti mi ne tragamo za odgovorom - mi od njega bežimo.

Ali, da li to znači da ne treba da radimo ništa? Da treba da prekinemo to udaljavanje od sadašnjosti? Da uspostavimo vezu sa sadašnjošću? Ovo zvuči veoma razumno, sve dok se ne upustimo u bliže ispitivanje te stvari. čak i ne raditi ništa je krajnje besmisleno, jer *zašto* bismo želeli da ne radimo ništa? Nije li to samo još jedan pokušaj da se *udaljimo* od sadašnjeg talasa iskustva u potrazi za nekim vlažnijim? No bez obzira hoćemo li pokušati da nešto učinimo ili ne, mi još uvek *treba da učinimo pomak* - i tako već na prvom koraku promašujemo suštinu.

U ovome, dakle, leži veliki paradoks jedinstvene svesti. Vi uistinu ne možete učiniti ništa da je postignete - mislim da je ovo barem teoretski jasno. A ipak, još je očiglednije da ćemo, ukoliko ne učinimo nešto, ostati takvi kakvi jesmo. Zen učitelj Ma-eu jasno je rekao: "U Tao-u ne postoji nikakva disciplina koju bi neko mogao slediti. Kada bi postojala ma kakva disciplina u njemu, onda bi dostizanje njenog vrhunca značilo uništenje Tao-a. Ali opet, kada u Tao-u ne bi bilo nikakve discipline, čovek bi ostao neznalica."

I tako stižemo do suštinske tačke svih glavnih mističkih tradicija, a to je da su *specijalni uslovi* prikladni (ali ne i neophodni) za ostvarenje jedinstvene svesti. I dalje, *ovi uslovi* ne vode do jedinstvene svesti - *oni* su sami po sebi *izraz* jedinstvene svesti. *Oni* su formalno, ritualno otelotvorenje izvornog prosvetljenja i uživanje u njemu.

Zen budizam, na primer, ima jednu divnu izreku: *honso-mijošu* što znači "izvorno prosvetljenje je čudesna vežba". Jedinstvena svest nije neko *buduće* stanje koje *proizlazi* iz neke vežbe, jer bi to onda značilo da jedinstvena svest ima *početak* u vremenu, da ne postoji sada, ali da će postojati sutra. Iz toga bi se mogao izvesti zaključak da je jedinstvena svest vremenski strogo ograničeno stanje, što nije ni najmanje prihvatljivo, pošto je jedinstvena svest večno prisutna.

To da je jedinstvena svest uvek prisutna je naš *honšo*, naše "izvorno prosvetljenje", izvorno ne zato što se dogodilo nekada davno, nego zato što je ono *izvor* i temelj sadašnjeg trenutka. Prosvetljenje je izvor sadašnjeg oblika. *Mijošu*, spiritualna praksa, je kretanje ili aktivnost tog izvora; a to je prikladna funkcija izvornog prosvetljenja.

Honšo-mijošu prema tome znači da istinska duhovna praksa izvire iz prosvetljenja, a ne da teži *ka* njemu. Naša praksa ne vodi *do* jedinstvene svesti, naša praksa *jeste* jedinstvena svest od samog početka - u svim vremenima. Recima rošija Suzukija:

Ako je naša praksa samo sredstvo za postizanje prosvetljenja, onda zapravo ne postoji način da ga dostignemo. Prosvetljenje nije neko dobro raspoloženje ili neko posebno stanje uma. Stanje uma koje postoji kada sedite (u praksi zazena) je, po sebi, prosvetljenje. U ovom

položaju nema potrebe da govorite o pravom stanju uma. Već ste u njemu.

A da li se ovo u biti razlikuje od ezoterične hrišćanske doktrine koja kaže da u istinskoj molitvi, niste vi taj koji pokušava da dostigne Boga, već je to Bog koji se moli samom sebi? "Uteši se; ti Me ne bi ni tražio, da Me već nisi pronašao." Tako, po svemu sudeći, naša spiritualna praksa je već sama po sebi cilj. Cilj i sredstvo, staza i odredište, alfa i omega, jesu jedno.

Ali ovo rađa još jedno pitanje. čemu onda, uopšte, vežba kada već posedujemo prirodu Bude ili izvorno prosvetljenje ili unutrašnjeg Hrista? Pa, mogli bismo reći: "A zašto ne?" No, poenta je u tome što je prihvatanje specijalnih uslova u kojima se odvija spiritualna praksa pravi izraz jedinstvene svesti. Nepochinjivi dragulj nije vredan u zemaljskim okvirima ukoliko ga ne upotrebite, izrazite, ispoljite. Isto tako, pravi izraz izvornog, duhovnog prosvetljenja je duhovna aktivnost u pravom smislu te reci. čak i kada se, u našoj duhovnoj praksi, čini da postoji težnja za *postizanjem* prosvetljenja, mi ga zapravo samo *izražavamo*. Ako počnemo da se bavimo, na primer, zazenom, mi to radimo iz dubine duše ne da bismo postali Bude, nego da bismo se ponašali kao Bude koje već jesmo. Vratimo se ponovo recima rošija Suzukija:

Poruka koja se prenosi od vremena Bude do danas glasi da je, kada počnete sa zazenom, prosvetljenje prisutno bez ikakve pripreme. Bilo da vežbate ili ne vežbate zazen, vi imate prirodu Bude. Zbog toga što je imate, vaša vežba već sadrži prosvetljenje. Ako izvorno posedujemo prirodu Bude, razlog zbog kog praktikujemo zazen je to što treba da se ponašamo kao Buda. Naša staza nije da sedimo da bismo nešto dobili; naša staza je da ispoljimo našu istinsku prirodu. To je naša vežba. Vežba zazena je neposredan izraz naše istinske prirode. Strogo govoreći, za ljudsko biće, ne postoji nijedna druga vežba osim ove; ne postoji nijedan drugi način život osim ovog.

Roši Suzuki ne smatra da je budizam *per se* jedini život, nego da je jedinstvena svest ili "Veliki Um" jedini život. I zato je *honšo-mijošu*, vežbanje iz-časa-u-čas, taj radostan i zahvalan izraz izvornog prosvetljenja, jedini način života. Ako se posmatra iz te perspektive, zaista ne postoji drugi način života, svaki drugi pokušaj svodi se na patnju.

Ako razumemo *honšo-mijošu*, tada jć sve što radimo praksa, izraz izvornog prosvetljenja. Svaki akt izvire iz večnosti, iz bez-grani-čnosti, i upravo takav kakav jeste, on predstavlja savršeni i nesputani izraz Svega. Sve što činimo postaje naša praksa, naša molitva - ne samo zazen, pojanje, svete tajne, meditacije na mantru, recitovanje sutri ili čitanje biblije - nego sve, od pranja sudova do plaćanja poreza na prihod. To ne znači da kada peremo sudove mislimo o izvornom prosvetljenju, nego da je pranje sudova samo po sebi izvorno prosvetljenje.

Prema tome, bilo koju "terapiju" koja cilja na nivo jedinstvene svesti započinjemo tako što prihvatamo specijalne uslove duhovne prakse. To može da bude zazen, ili mantrička meditacija, ili posvećenost Bogu kroz Hrista ili gurua, ili neka vrsta vizuelizacije. U okviru jednog kratkog poglavlja nemoguće je, makar i ukratko, opisati bilo koju od ovih duhovnih vežbi, tako da će čitaoci morati da se oslone na preporučenu literaturu na kraju poglavlja i sami se pozabave ovim stvarima. Namera mi je da vam pružim kratak pregled nekih uvida i promena koje se mogu desiti dok sledite određenu duhovnu praksu. Tako bar možete steći utisak o tome kako ove prakse izgledaju, i lakše odrediti da li su one primerene vama.

Kada prihvate specijalne uslove spiritualne prakse, ljudi počinju sa sve većom izvesnošću i jasnoćom da uviđaju gorku ali nepobitnu istinu - da nikome nije stalo do jedinstvene svesti. Sve vreme mi se zapravo *opiremo* jedinstvenoj svesti, bežeći od Boga, boreći se sa Tao-m. Izvesno je da mi neprestano skačemo sa talasa na talas, opirući se sadašnjem talasu iskustva. Ali jedinstvena svest i sadašnjost su jedna te ista stvar. Opirati se jednom znači opirati se drugom. Teološkim jezikom rečeno, mi se uvek opiremo Božijem prisustvu, koje nije ništa drugo do sadašnjost u svim njenim oblicima. Ako postoji neki aspekt života koji ne volite, to znači da se opirete nekom aspektu jedinstvene svesti. Tako se mi aktivno, mada nevidljivo, opiremo jedinstvenoj svesti i poričemo je. Razumevanje da postoji nevidljivi otpor predstavlja ključ prosvetljenja.

Međutim, valja primetiti da ovo nije prvi put da se susrećemo sa nekim oblikom *otpora*. U stvari, svaki od glavnih nivoa spektra stvoren je određenim vidom otpora. Kada smo raspravljali o spuštanju sa nivoa persone na nivo ega, prvo na šta smo naišli bio je otpor prema senki. Zato je Frojd, glavni istraživač senke, izjavio: "čitava psihoanalitička teorija je nastala zahvaljujući otkriću da pacijent pruža *otpor* kada treba da osvesti nesvesne delove svoje psihe." U našem istraživanju senke, videli smo kako se otpor može javiti odasvud. Videli smo da se osoba opire nekom impulsu ili informaciji koja ne pristaje njenoj slici-o-sebi. Ovaj odbačeni materijal zatim postaje deo njene senke, ostavljajući za sobom samo simptom. Osoba zatim nastavlja da se opire (sa istom količinom otpora) svom simptomu. Ona se bori sa svojim simptomom zabrinutosti, straha, i dr., baš kao što se nekada borila sa svojom senkom. Nadalje, ona će nastaviti da se opire (opet sa istom količinom otpora) ma kojoj osobi na koju projektuje sopstvenu senku. Ona tako tretira ljude kao simptome.

Zbunjujuća stvar - naročito za osobu koja se uplela u zamku pružanja otpora - je da ona (kao persona) zaista ne misli da se opire. Ona je potpuno nesvesna toga. Na površini, ona misli da, kada bi sve bilo po njenom, ne bi bila depresivna, napeta, niti bi osećala bilo koji drugi simptom. Ali to važi samo za jednu njenu polovinu, pošto njena druga, otuđena polovina (senka) voli da nanosi patnju - baš njoj! Ona povređuje

sebe, a da to ni ne zna. A pošto ne zna, ne može ni da se zaustavi. Osoba sama stvara simptome mada to ne želi da prizna, i tako joj ne preostaje ništa drugo nego da brani sopstvenu patnju. Sve dok ne uvidi da se sama opire senki, ne može doći ni do kakvog poboljšanja, jer će ona nastaviti da pruža otpor i tako osujetiti svaki pokušaj koji bi mogao dovesti do rasta ličnosti.

Prema tome, prvi i najteži zadatak terapeuta na nivou persone je da osobi pomogne da razume i rasvetli njen otpor prema senci. Terapeut ne pokušava da osobu oslobodi otpora, da joj pomogne da premosti ili zanemari otpor. Umesto toga terapeut joj na prvom mestu pomaže da sagleda sopstveni otpor, a na drugom - da od-gonetne zašto se opire svojoj senci. Kada se osoba jednom uveri u to da pruža otpor aspektima sopstvene duše - a to je zaista žarište njenih problema - onda joj više ne pada teško da umanjí svoj otpor i počne da dodiruje senku, sada bez izbegavanja, opiranja i potiskivanja. Kada bi, međutim, osoba pokušala da kontaktira prvo senku, ne uzimajući u obzir svoje otpore, onda bi se njeni napori da se odupre i odagna senku bukvalno udvostručili, pošto bi tim postupkom zaobišla sam koren problema.

U psihoanalizi, koja je dobar primer doslednog pristupa senci, osoba je zamoljena da se prepusti toku slobodnih asocijacija. Ona dobija uputstvo da izgovori sve što joj prolazi kroz um, ma kako joj to sramotno, nepovezano ili čak glupo izgledalo. Osoba počinje vežbu, a ideje teku u nizu asocijacija, sećanja i fantazija. Međutim, prilično nenadano, ona nailazi na neku vrstu otpora. Ona tada može izgubiti prisebnost, postideti se ili se jednostavno ukočiti. Prepuštajući se toku slobodnih asocijacija, ona je oslabila svoj otpor i hroničnu cenzuru sopstvenih misli. U opuštenoj i slobodnoj atmosferi kroz nekoliko minuta senovita ideja ili impuls prirodno će isplivati na površinu, a to je upravo ona ideja ili impuls koji je do tada odbacivala ili mu se opirala. Na pojavu senovite misli, osoba gubi prisebnost. Ona pruža otpor i zaustavlja slobodan tok asocijacija.

Terapeut sada treba da ukaže osobi na otpor. On je neće direktno suočiti sa senovitom mišlju, nego će samo početi da ispituje njen otpor prema nekim mislima. Neprekidno ispitujući sve oblike otpora koje pruža, terapeut će osposobiti osobu da nesputano, bez ikakvog otpora, prebira po svim svojim mislima, prošlim, sadašnjim i budućim. Na kraju terapije osoba prestaje da se opire sopstvenim impulsima i idejama, svojoj senci, i tako razvija tačniju i prihvatljiviju sliku-o-sebi.

To je prva vrsta otpora na koji smo naišli. Persona se opire senci, i tako sprečava nalaženje i uspostavljanje ispravnog ega. I dok se krećemo naniže prema sledećem nivou spektra, nailazimo na otpor koji pruža sam ego. Ego *pruža otpor osećajnoj-pažnji kentaura*. Deo ovog otpora ogleda se u nesposobnosti da i u najkraćem vremenskom periodu zadrži *svest* (ili osećajnu-pažnju) *o sadašnjosti*. Pošto znamo da je

kentaurska svest utemeljena u prolaznoj sadašnjosti, otpor ega prema kentauru je otpor prema neposrednom ovde i sada.

Pošto se u osnovi odvija u vremenu, skenirajući prošlost i hitajući prema budućnosti, sam proces razmišljanja teži da se pretvori u otpor kentauru. Ego terapija se bavi unutrašnjim otporom prema misaonim procesima. U kentaurskoj terapiji, sama pojava misli je jedan vid otpora. Štaviše, dublje gledajući na kentaurski nivo, čak i terapijska tehnika koja se koristi na nivou ega je jedan oblik opiranja. Zato je Fric Perls, terapeut *kentaurskog nivoa par excellence*, izjavio: "Pošto je uočeno da je izbegavanje (otpor) osnovni znak neuravnoteženosti, zamenio sam metod slobodnih asocijacija ili letenja ideja protivotrovom izbegavanja - a to je koncentracija." A šta je predmet koncentracije? Ništa drugo do neposredna sadašnjost u svim njenim oblicima i telesnom svesnost koja je obelodanjuje. Perls je ubrzo napustio pomalo neprikladan izraz "koncentracija" i zamenio ga sa "svest o ovde i sada", a prema Perlsu, izbegavanje ili opiranje kentaurskom ovde-i-sada stvara većinu oboljenja.

Tako se u kentaurskim terapijama, kao što je recimo geštalt, od osobe ne traži da pusti svojim mislima na volju, nego da se upravo suzdrži od "mentalnog brbljanja" i fokusira svoju svest na neposredno ovde-i-sada. Terapeut će motriti - ne na blokove u mislima -nego da spreči svaki pokušaj bekstva iz svesti o sadašnjosti u misli. On će ukazati osobi na njen otpor, odnosno izbegavanje ovde-i-sada, sve dok ona ne shvati da izbegava kentaura zaklanjajući se iza ega. U terapiji ego nivoa osoba biva podstaknuta da istražuje svoju prošlost; u terapiji kentaurskog nivoa, ona je zamoljena da odustane od toga. U oba slučaja javlja se otpor u različitim vidovima, pa su radi njegovog uklanjanja razvijene različite tehnike, a svaka od njih je validna i pristaje sopstvenom nivou.

Sada počinjemo da uvidamo da svaki nivo spektra obeležavaju, između ostalog, različiti vidovi otpora ili izbegavanja. Na nivou persone, opirali smo se jedinstvu sa senkom u svim njenim oblicima. Na nivou ega, opirali smo se jedinstvu sa kentaurom i svim njegovim odlikama. I napokon, kao što ćemo upravo videti, na nivou kentaura (i dalje prema transpersonalnim pojasevima) mi se suočavamo sa krajnjim, primordijalnim otporom - otporom prema jedinstvenoj svesti.

Takođe smo videli na koji način razne vrste otpora čine da osoba različite delove sebe vidi kao "spoljašnje objekte". Senka se pojavljuje kao strani objekat negde izvan. Telo se pojavljuje kao strani objekat negde dole. Na isti način, najdublji otpor, koji je u osnovi spektra, čini da čak neki aspekti sopstva budu viđeni kao "spoljašnji objekti". Ali na ovom sveobuhvatnom nivou spoljašnji objekti čine ni manje ni više nego čitavo okruženje (bilo da je ono grubo, suptilno, lično ili transpersonalno). Drveće, zvezde, sunce i mesec - ovi "okolni objekti" podjednako su delovi našeg stvarnog sopstva kao što senka pripada našem egu, a telo

kentauru.

Ovaj primalni otpor rezultuje onim što obično nazivamo *percepcijom*. To će reći, mi opažamo sve vrste objekata kao da su odvojeni od nas. I onda se opiremo, grčevito se borimo protiv svesti o jedinstvu sa svim opaženim objektima, baš kao što smo se nekada opirali jedinstvu sa senkom i jedinstvu sa sve-telesnim kentaurom. Ukratko, mi se borimo protiv jedinstvene svesti.

I tako se vraćamo na našu osnovnu poentu: preduzimajući odgovarajuće duhovne vežbe, mi počinjemo da uviđamo *kako* se opiremo jedinstvenoj svesti. Duhovne prakse izbacuju naš osnovni otpor na površinu svesti. Mi počinjemo da uviđamo da nikako ne želimo jedinstvenu svest, da je neprekidno izbegavamo. *što je ključni uvid*, baš kao što je razumevanje našeg otpora na ostalim nivoima spektra bilo ključno. Uvid da u nama postoji otpor prema jedinstvenoj svesti daje nam snage da se po prvi put uhvatimo u koštac s njim i konačno ga odbacimo - uklanjajući tako nevidljivu prepreku ka našem oslobođenju.

Na koji način specijalni uslovi duhovne prakse iznose na videlo naš otpor prema jedinstvenoj svesti? šta ih, na kraju krajeva, čini tako posebnim? Ako smemo da postavimo jedno tako pragmatično pitanje, zašto se samo neke. od bezbroj aktivnosti koje bismo mogli da upražnjavamo, nazivaju "duhovnim radom"? šta je tako jedinstveno u zazenu, dubokoj kontemplaciji, posvećenju Bogu ili guruu? Zašto su te duhovne vežbe delotvorne? Ako nam ovo počne bivati jasno doguraćemo daleko u odgonetanju zagonetke velikog oslobođenja.

Za početak, zapazite da ovo zaista nije prvi put kako se susrećemo sa *specijalnim udovima*. Kao i otpore, i njih smo viđali ranije pod različitim nazivima. U poslednja tri poglavlja videli smo da terapija svakog nivoa nameće pojedincu specijalne uslove. Svaka terapija ima svoje naročite vežbe i specijalne tehnike koje se nameću osobi koja teži tom nivou rasta. Bez posebnih uslova, ne bi se ništa ni dogodilo - imali bismo pat poziciju. Ovi uslovi se očigledno razlikuju na svakom nivou. Ali šla je to što je za sve njih zajedničko, što im omogućava da budu delotvorni? Drugim recima, na prvom mestu postavlja se pitanje, zašto *ma koji* od ovih specijalnih uslova deluje?

Odgovor je, čini se, da *određena vrsta uslova slabi određenu vrstu otpora*. To možemo pojasniti pomoću nekoliko kratkih primera. Upravo smo zapazili da je specijalni uslov psihoanalize, koja se uglavnom bavi spuštanjem sa nivoa persone na nivo ega, tok slobodnih asocijacija. Zdrav ego može da se prepusti toku slobodnih asocijacija uz neznatne teškoće, pošto postoji tek nekoliko misli ili želja koje su za njega potpuno neprihvatljive. Kod osobe na nivou persone, međutim, proces slobodnog asociiranja je veoma otežan, jer on oslobađa masu hronično cenzurisanih stvari, neželjenih i neprihvatljivih misli. Slobodne asocijacije se kod persone u najboljem slučaju odvijaju uz zastoje i pražnjenja. Terapeut je dužan da takve blokade prepozna kao znake otpora, i da ukaže osobi na

ovu pojavu. Pošto je osoba upućena da prihvati specijalne uslove terapije, njeni otpori isplivavaju na površinu. Dalje, pošto ona mora da nastavi da se prepušta slobodnim asocijacijama, to jest da prihvati specijalni uslov terapije, njeni otpori lagano popuštaju. Jer, nemoguće je u isto vreme pružati otpor *i* prepuštati se toku slobodnih asocijacija. Onog trenutka kada osoba dostigne taj nivo da može lako da održava specijalne uslove (u ovom slučaju nesputani tok slobodnih asocijacija) terapija je uveliko olakšana.

Isti faktor je prisutan u specijalnim uslovima terapije na nivou kentaura. Na primer, osobi se kaže da odbaci sve misli o prošlosti i budućnosti, i strogo obrati osećajnu-pažnju na neposredno ovde-i-sada, *nunefluens*, prolaznu sadašnjost egzistencijalne svesti. Upravo to je specijalni uslov kentaurске terapije. Sveukupni organizam može relativno lako da ispuni ovaj uslov, međutim čak i za zdrav ego to je teško ostvarivo, jer ego je sazdan na vremenu, na neprekidnom nizu letimičnih pogleda na prošlost i budućnost, i topi se pod sve-tlošću svesti o sadašnjem. Prema tome, ego se odupire prolaznoj sadašnjosti - on se bori protiv specijalnih uslova i uvek beži u misli o prošlosti i budućnosti. Terapeut (kao i uvek) lagano pooštrava uslove, i na taj način slabi otpor prema ovom nivou, otpor koji se ogleda u udaljavanju od neposredne, prolazne sadašnjosti. Bez ovih uslova osoba možda nikada ne bi ni saznala za svoj otpor.

Prema tome specijalni uslovi (svakog nivoa) *ukazuju na vaše otpore i istovremeno ih slabe*. Time što ih slabe, oni vam zapravo ukazuju na njihovo postojanje. Kada ne bi došlo do slabljenja vaših otpora, vi verovatno ne biste ni primetili da postoje. Pustili biste ih da i dalje obavljaju svoj tajni zadatak koji ima za cilj ometanje razvoja ličnosti. Dalje, slamaajući otpor, specijalni uslovi vam pomažu da spoznate dublje stanje ne-opiranja. U stvari, uslovi nekog nivoa odslikavaju ono što je osoba na sledećem dubljem nivou kadra da učini. To jest, *specijalni "terapeutski" uslovi bilo kog nivoa stvoreni su po ugledu na odlike sledećeg dubljeg nivoa*. Usvajajući odlike dubljeg nivoa kao specijalne uslove vaše *sadašnje prakse*, vaš otpor prema dubljem nivou izlazi na videlo i biva osujećen, oslabljen, što olakšava prelazak na taj nivo spektra.

Vratimo se sada na primalni otpor, a to je otpor koji specijalni uslovi svih istinskih duhovnih praksi iznose na videlo i slabe, podrivaju i rastvaraju. Mi sada težimo da se primaknemo primalnom otporu jedinstvenoj svesti, a ne samoj jedinstvenoj svesti. Jer sve dok ne sagledate kako se opirete jedinstvenoj svesti, svi vaši naponi da je "postignete" biće uzaludni, pošto ne možete postići nešto čemu se nesvesno opirete i nastojite da sprečite. Mi se potajno opiremo jedinstvenoj svesti i sami stvaramo "simptome" neprosvetljenosti, baš kao što potajno stvaramo sve druge simptome na ostalim nivoima spektra. Ono što na površini gorljivo želimo, u dubinama uspešno osujećujemo. Ovaj otpor je naša jedina prava teškoća. Prema tome, sada nam nije cilj da se *primičemo*

jedinstvenoj svesti, već da pokušamo da shvatimo način na koji se stalno *udaljavamo* od nje. To razumevanje omogućiće nam da bacimo letimičan pogled na jedinstvenu svest, *jer ono što vidi otpor, slobodno je od otpora.*

Primalni otpor, kao i svi drugi otpori koji deluju u spektru, nije nešto što vam se događa, niti nešto što se dogodilo u prošlosti, pa ni nešto što se dešava bez vašeg pristanka. To je trenutna aktivnost, nešto što činite a da toga niste ni svesni. A upravo ta primalna aktivnost teži da blokira jedinstvenu svest. Prosto rečeno, *radi se o globalnoj nevoljnosti da na sve gledate onako kako jeste, sada.* Konkretno, postoji nešto što nećete da gledate u sadašnjem trenutku.

Sve u svemu, postoji sveopšti otpor i neprihvatanje celokupnog kvaliteta sadašnjeg iskustva - ne samo otpor prema nekom određenom sadašnjem iskustvu ili nekom definisanom i očiglednom aspektu sadašnjeg iskustva, nego prema sadašnjosti u celini, u svim njenim dimenzijama. Kao što ćemo videti, ovo nije otpor prema prolaznoj sadašnjosti, *nunc fluens-u* kentaurskog nivoa, već prema večnoj sadašnjosti, *nunc stans-u*, koji je jedinstvena svest.

Zbog svoje globalne prirode, ovaj otpor, uistinu, nije nešto što možete jasno opaziti i o čemu možete misliti. Radi se o nečem nevidljivom. Burni i dramatični otpori dešavaju se najčešće na gornjim nivoima spekta, dok je primalni otpor u osnovi spektra tanan i difuzan. Međutim, i pored toga većina nas ga može osetiti i naslutiti duboko u unutrašnjosti. čini se da mi na neki način ne možemo do kraja da prihvatimo sadašnje stanje - postoji mala unutrašnja napetost koja nas odvlači od globalne sadašnjosti. Tako mi ne dozvoljavamo našoj svesti da prirodno počiva u svemu što jeste, u sada. *Mi težimo da gledamo dalje* (od sada).

Postoji, dakle, ova opšta bezvoljnost da se sve, baš kakvo jeste, sagleda sada. Mi upiremo pogled u daljinu, želeći da povučemo svest od *onoga što jeste*, da izbegnemo sadašnjost u svim njenim oblicima. A pošto težimo da *gledamo* dalje, težimo i da se *udaljimo*. čini se da ovim suptilnim otporom, ovim gledanjem i udaljavanjem, mi blokiramo jedinstvenu svest i tako naizgled "gubimo" našu istinsku prirodu.

Ovaj "gubitak" jedinstvene svesti baca nas u svet granica, vremena, prostora, patnje i smrtnosti. Pa ipak, dok se krećemo svetom u kome vladaju granice i sukobi, u suštini nas motiviše jedna stvar: a to je želja da se ponovo dokopamo jedinstvene svesti, da još jednom otkrijemo područje bez granica. Sve naše želje, prohtevi, namere su, na koncu, "prigodne zamene" za jedinstvenu svest - ali samo napola zadovoljavajuće, i stoga delimično razočaravajuće.

Tako, iako je jedino što čovek suštinski hoće jedinstvena svest, jedino što on uvek čini je opiranje jedinstvenoj svesti. Mi smo uvek u potrazi za jedinstvenom sveću, ali na način koji neprekidno ometa njeno otkrivanje: tragamo za njom udaljavajući se od sadašnjosti. Uobražavamo

da ova sadašnjost na neki način nije ispravna, da nije ono što smo očekivali, te tako ne možemo da se smirimo u ovoj sadašnjosti, nego se od nje *udaljavamo* i okrećemo nečemu što zamišljamo da bi moglo biti neka nova i bolja sadašnjost. Drugim recima, počinjemo da skaćemo sa talasa na talas. Počinjemo da se krećemo u prostoru i vremenu kako bismo se domogli nekog krajnjeg talasa, koji će konačno utažiti našu žeđ, koji će nam konačno podariti "vlažnost". Tragajući za vlagom sledećeg talasa iskustva, mi gubimo vlagu sadašnjeg talasa. Stalnim traganjem za vlagom, stalno je gubimo.

Problem je u tome što, da biste se oduprli sadašnjem talasu iskustva, vi morate da se odvojite od njega. A čim se *udaljite* od sadašnjeg iskustva, sadašnje iskustvo i vi postaju dve različite stvari.

Neprekidno pokušavajući da se udaljite od sadašnjosti, vi neprekidno podgrevate iluziju da postojite izvan nje. Nastojeći da se udaljite od sveta sadašnjosti, vi stvarate iluziju da ste odvojeni od njega. Upravo na taj način povlačite prvu granicu između sopstva na jednoj i sveta na drugoj strani. Ovo je još jedan dokaz onoga što smo i ranije rekli - da je opažanje objektivnog sveta " napolju", opiranje sadašnjem iskustvu, udaljavanje od njega.

Udaljiti se od sadašnjosti znači odvojiti se od jedinstvene svesti, i tako započeti evoluciju spektra. "Prazrok" o kome smo tako tajnovito zborili u šestom poglavlju, nije ništa drugo do ovo *udaljavanje*, ovaploćeno u primarnoj granici. Upravo zato smo rekli: "Primarna granica, ovaj neprekidno aktivni prazrok, je *naše* kretanje u *ovom* trenutku." To je naprosto gledanje u daljinu i udaljavanje. Onog trenutka kada se odupremo svetu sadašnjeg iskustva, mi neizbežno delimo taj svet. Mi ga delimo na *unutrašnje* iskustvo, koje doživljavamo kao vidilac, doživljač, i delatnik, nasuprot *spoljašnjem* iskustvu, koje doživljavamo kao viđeno, doživljeno i delano. Naš svet je raspolućen, i povučena je granica, iluzorna granica, između nas, kao doživljača, i doživljenog. Evolucija spektra je počela; otpočeo je rat suprotnosti.

Naš svet je u osnovi podeljen na još jedan način. Neprekidno udaljavanje od celokupne sadašnjosti podrazumeva da postoji nekakva budućnost koja prihvata ovo kretanje. Mi se *udaljavamo* vođeni uobraziljom da postoji neko drugo vreme prema kome se *možemo* kretati. Udaljavanje, prema tome, ne znači ništa drugo do kretanje u vremenu - u stvari, to je stvaranje vremena. Jer udaljavanjem od bezvremenog i sadašnjeg iskustva (ili radije, nastojanjem da se udaljimo), mi stvaramo iluziju da samo iskustvo takođe prolazi kraj nas. Usled otpora koji pružamo večnoj i sveukupnoj sadašnjosti, ona se svodi na *prolaznu* sadašnjost. I onda nam se čini kao da iskustva prolaze kraj nas, jedno po jedno u nizu - ali samo zato što mi prolazimo kraj njih, bežeći od sadašnjosti. (A to je, kao što smo ranije pokazali, strah od smrti, strah od nemanja budućnosti, strah od *nemogućnosti udaljanja*).

Dok pokušavamo da se udaljimo od sadašnjeg sveta, čini nam se kao da on prolazi *mimo* nas. Večna sadašnjost je tako naizgled vezana,

sužena, ograničena. Ona je uklještena između svih iskustava pored kojih smo već proleteli i svih budućih trenutaka ka kojima hrlimo. Prema tome, udaljavanje znači stvaranje pre i posle, stvaranje linije razdvajanja između prošlosti *od* koje se krećemo i sudbinske luke u budućnosti *ka* kojoj plovimo. Naša sadašnjost je svedena na kretanje, na tiho udaljavanje. Naši trenuci prolaze.

Tako, udaljavanje podrazumeva odvajanje od sadašnjeg iskustva i projektovanje u vreme, istoriju, sudbinu i smrt. To je, dakle, naš primalni otpor - nevoljnost da obuhvatimo iskustvo u celosti, onakvo kakvo jeste, sada; umesto toga mi nastojimo da se potpuno udaljimo. Specijalni uslovi spiritualne prakse razotkrivaju, a onda i osujećuju upravo ovaj sveopšti otpor. Pošto osoba prihvati spomenute uslove, ona počinje da shvata da se neprekidno *udaljava* od ukupne sadašnjosti. Ona počinje da uviđa kako se svojim neprekidnim udaljavanjem samo opire jedinstvenoj svesti i remeti je - a jedinstvena svest je isto što i božija volja, Tao, ljubav prema guruu, izvorno prosvetljenje. Ma kako nazvali sadašnjost, osoba joj se opire. Upire pogled u daljinu. Udaljava se. I stoga pati.

Međutim, u izvesnom smislu, ona ostvaruje napredak. Ona počinje da *sagledava* svoj primalni otpor, i postepeno ga smanjuje. Kao i kod svih drugih terapija, ovo je period "medenog meseca". Osoba je relativno srećna; sigurna u svoju praksu, ona oseća kako napokon postoji nada u oslobođenje. Možda će čak dogurati i do transperson-alnogsvedoka (opisanog u prethodnom poglavlju). Pošto počinje da sagledava svoj primalni otpor, ona počinje i da razume svog neprijatelja. Sada zna šta treba da uništi. Shvata da mora da prekine ovo stalno udaljavanje.

Ali, to je vodi u nove neprilike. I dolazi do naglog prekida medenog meseca. Jer kako, zaboga, *zaustaviti* to udaljavanje? Osoba, na primer, vidi da u ovom trenutku pokušava da se udalji od sadašnjosti. Zatim odlučuje da pokuša da zaustavi to udaljavanje od sadašnjosti. Ali taj čin zaustavljanja nije ništa drugo do novo udaljavanje. Pokušaj neudaljavanja je opet kretanje. To i dalje zahteva neki budući trenutak u kome bi se zaustavljanje moglo dogoditi. Tako, umesto da zaustavi svoje udaljavanje, osoba se samo udaljava od udaljavanja. Kada prevazide otpor na grubom nivou, isti otpor je čeka na suptilnijem nivou.

Da pristupimo ovome iz malo drugačijeg ugla: osoba može pokušati da zaustavi opiranje sadašnjem trenutku nastojeći da bude potpuno svesna *tog* trenutka, onakvog kakav jeste. Ali sam pokušaj da postane svesna ove sadašnjosti iziskuje neku buduću sadašnjost u kojoj bi ova svesnost mogla da se ostvari. Tako se, čak i u svom nastojanju da se ne udalji, osoba još uvek *udaljava* od sadašnjosti. Jer jedina sadašnjost koja se može pojmiti je *prolazna* sadašnjost -na koju se odnosi terapijski postupak kentaurskog nivoa. Ali, na najdubljem nivou, nivou jedinstvene svesti, nas zanima samo večna a ne prolazna sadašnjost, pa se pokušaj da dosegneмо večnu sadašnjost ili da tragamo za njom završava jedino pronalaženjem niza prolaznih trenutaka. Koncentracija na prolaznu

sadašnjost je jednostavno odupiranje večnosti, jer koncentracija na prolaznu sadašnjost podrazumeva niz brzih pogleda u vremenu - što jeste od suštinskog značaja za kentaurski nivo, ali ne i za nivo jedinstvene svesti. Ji večna sadašnjost je *ovaj* trenutak pred vama *pre* nego što uopšte pokušate da ga razumete. To je ono što ste znali pre no što ste zna i ma šta drugo, ono što ste videli pre no što ste videli ma šta drugo, ono što ste bili pre no što ste postali ma šta drugo. Pokušaj da ga dokučite podrazumeva neko kretanje; pokušaj da ga ne dokučite i dalje zahteva neko kretanje. U oba slučaja promašujete suštinu.

Na ovoj tački svoje potrage, osoba oseća da je saterana u škripac. čega god se dohvati, ne valja. Da bi zaustavila otpor, ona još uvek mora da se opire. Da bi se upustila u traganje za bezvremenim sada, potreban joj je delić vremena. Da bi zaustavila udaljavanje, još uvek je potrebno da učini neki pokret. I tako postepeno počinje da shvata kako je *sve što čini opiranje*. Ne radi se o tome da se ona ponekad opire, a nekad ne, ona se *samo* opire i udaljava (sve dok prepoznaje vreme i svesna je zasebnog sopstva). *Sve što čini* predstavlja udaljavanje. A to uključuje i sve njene lukave pokušaje da se ne udaljava. Ona uistinu ne može da učini nijedan pokret bez nekakvog otpora, zato što je svaka *kretnja*, po definiciji, otpor.

Na svakom od gornjih nivoa spektra, postojala je neka delatnost koja, prema standardima tog nivoa, nije bila opiranje. Na primer, slobodne asocijacije na nivou ega i upravljanje pažnje na prolaznu sadašnjost na nivou kentaura nisu bili otpori, barem ne u okviru tih nivoa. U svim ovim slučajevima, osoba je mogla da bira da li će se opirati ili neće. Imala je više mogućnosti. Sa jedne strane bilo je njeno sopstvo (persona, ego, kentaur, ili transpersonalno biće), a sa druge njen otpor.

Ali ovde, u osnovi spektra, nema takvih mogućnosti. Terapija na svim gornjim nivoima zasnivala se na slamanju grubog otpora i jačanju nekog suptilnijeg. Ali ovde nema suptilnijeg otpora. Osoba više ne nalazi alternativu opiranju, postoje sve što čini otpor. Lovila je otpor do krajnje granice spektra, a onda se našla okružena njime.

Za to postoji naročit razlog, koji ona počinje da naslućuje. Izgleda da se njeno zasebno sopstvo neprekidno opire zato što su osećaj zasebnog sopstva i osećaj otpora ista stvar. Unutrašnji osećaj zasebnog sopstva nije ništa drugo do osećaj udaljavanja, opiranja, skupljanja, izdvajanja, dohvatanja. Kada pokušate da doživite sebe, to je sve što osećate.

To je razlog zbog kojeg je sve stoje ona pokušavala da učini ili da ne učini bilo "pogrešno", razlog zbog kojeg je sve to bilo samo još veće opiranje i udaljavanje. Sve što je činila bilo je pogrešno zato što je *ona* to činila. Samo njeno sopstvo *je* otpor, pa zato i ne može zaustaviti opiranje.

Na ovoj tački, situacija zaista ne izgleda ružičasto. čoveku se čini kao da sam sebi neprekidno postavlja klopku. Spustila se tamna noć duše, a svetio svesti kao da je nestalo bez traga. Sve izgleda izgubljeno a, u izvesnom smislu, sve i jeste izgubljeno. Tama sledi tamu, praznina vodi

do praznine, ponoć se odužila preko svake mere. Ali, kao što reče *Zenrin*:

U sumrak pevac najavljuje zoru; U
ponoć, sjajno sunce.

Zbog razloga koje ćemo uskoro razjasniti, upravo na ovoj tački kada sve izgleda apsolutno pogrešno, stvari postepeno dolaze na svoje mesto. Kada osoba zaista uvidi da svaka kretnja koju čini predstavlja *udaljavanje*, opiranje, tada čitava zavera izlazi na videlo. Kada u svemu što čini počne da uočava sopstveni otpor, tada se, sasvim spontano, ona bezuslovno predaje i prekida svaki otpor. A ta predaja označava otvaranje ka jedinstvenoj svesti, ostvarenje bezgranične svesti. Osoba se budi, kao iz dugog i zbrkanog sna, da bi pronašla ono što je oduvek znala: da ona, kao zasebno sopstvo, ne postoji. Njeno stvarno sopstvo, Sve, nikada nije bilo rođeno, niti će ikada umreti. Postoji samo jedna Svest kao Takva u svim pravcima, apsolutna i sveprožimajuća, koja zrači u svim okolnostima, izvor i takvost svega što se pojavljuje iz časa u čas, definitivno starija od ovoga sveta, ali ništa drugo do taj svet. Sve stvari su samo talasići u ovom jezeru; sve pojave su izraz ovoga jednog.

Videli smo, dakle, kako specijalni uslovi spiritualne prakse iznose na videlo sve otpore, dok ih istovremeno na najdubljim nivoima slabe. Ukratko, ti uslovi nam ukazuju na naše skakanje po talasima, a onda ga konačno onemogućavaju. Do preokreta dolazi kada osoba sagleda da *sve* što čini nije ništa drugo do skakanje sa talasa na talas, opiranje, udaljavanje od sadašnjosti u potrazi za vlažnijim talasima. Spiritualna praksa, bez obzira na to da li je osoba tako shvata ili ne, zavisi od ovog primalnog stožera.

Jer sve dok ne uvidi da je *sve* što čini opiranje, ona će potajno nastaviti da se udaljava, stremi, traga, i tako potpuno onemogućava otkriće. Ona će se udaljavati ne uviđajući da se udaljava. Ako ne uvidi da su *sve* njene akcije otpori, ona će još uvek verovati da postoji neka akcija putem koje bi se mogla domoći jedinstvene svesti. Sve dok u svakoj svojoj radnji ne prepozna udaljavanje, ona će jednostavno nastaviti da se udaljava. I misliće da ima izbora, alternativu, da može nešto učiniti, da može naći izlaz. I tako nastavlja da se kreće - da čini kretnju koja je uvek *udaljavanje* - i da podiže novu barijeru prema jedinstvenoj svesti koja isprva *nije* ni postojala. Ona ne uspeva da "dopre" do jedinstvene svesti baš zato što to hoće.

Ali baš kada uvidi da je sve što čini otpor, gledanje u daljinu i udaljavanje, ona nema drugog izbora nego da se preda. Ona, međutim, ne može da *pokuša* ili da ne pokuša da to učini! Videli smo da to uopšte ne funkcioniše, pošto oba pokušaja povlače za sobom samo još veće udaljavanje. To se naprosto dogodi samo od sebe, spontano, kada osoba *uvidi* da ništa što može da učini ili da ne učini nema efekta, jer je jedinstvo uvek prisutno. Prepoznavanjem otpora dolazi do njegovog rastvaranja, i do spoznaje već prisutnog jedinstva.

Sa rastvaranjem primalnog otpora dolazi i do rastvaranja zasebnog

sopstva. Jer stvari ne stoje tako da vi, na jednoj strani, možete posmatrati svoje udaljavanje, na drugoj. U stvari, to može biti tako na početku, kada vi, kao zasebno sopstvo, vidite otpor kao neku svoju aktivnost. Ali čim počnete da uviđate kako je svaki vaš pokušaj neka vrsta otpora, postaje jasno da čak i vaš osećaj zasebnog postojanja "unutra" nije ništa drugo do otpor. Kada doživljavate sebe, sve što osećate je lagana napetost, tanani grč, suptilno udaljavanje. Osećaj sebe i osećaj udaljavanja su jedno te isto. Ali kada to postane očigledno, više ne postoje *dva* različita osećaja, više ne postoji do-življač na jednoj, koji ima doživljaj na drugoj strani, već preostaje samo jedan, jedini, sveprožimajući osećaj - osećaj otpora. Vi ne osećate ovaj otpor, vi *jeste* taj osećaj otpora. Osećaj sopstva biva zgusnut u osećaj otpora, a zatim oba nestaju.

U meri u kojoj je rastvoren primalni otpor, nestala je i vaša odvojenost od sveta. Spontano dolazi do korenitog i potpunog otpuštanja otpora, koji se ogledao u nevoljnosti da se posmatra sadašnjost u svim njenim oblicima. Uporedo sa tim dolazi i do potpunog rastvaranja primarne granice koju ste podigli između unutrašnjeg i spoljašnjeg sveta. Kada prestanete da se opirete sadašnjem iskustvu vi više nemate motiv da se od njega odvajate. Svet i sopstvo ponovo postaju jedno iskustvo, i više nisu podvojeni. Mi više ne skačemo sa talasa na talas, pošto postoji samo jedan talas, i on je svuda.

Nadalje, kada prestanemo da se udaljavamo od iskustva, više nam se ne čini da iskustvo prolazi kraj nas. Prestanak opiranja sadašnjosti podrazumeva da sada vidimo da ne postoji ništa drugo sem sadašnjosti - nema početka, nema kraja, ništa iza, ništa ispred. Kada prošlost sazdana od sećanja i budućnost sazdana od predviđanja postanu sadašnje činjenice, srušene su prepreke ka sadašnjem trenutku. Granice *oko* ovog trenutka ruše se i padaju *u* ovaj trenutak, pa ne postoji ništa osim ovog trenutka, i nema kuda da se ide. Jedan stari zen učitelj je rekao:

Moje davnašnje spstvo U prirodi nepostojeće; Nema kuda da de
kada umre, Ništa.

Sada je valjda jasno zašto je potraga za jedinstvenom sveću bila tako teška. Sve što smo pokušavali da učinimo bilo je pogrešno zato što je sve oduvek bilo ispravno. čak i ono što je izgledalo kao primalni otpor Brahmanu bilo je zapravo pokret Brahmana, jer osim Brahmana *ništa* drugo i ne postoji. Osim Sada nije postojalo, niti će ikada postojati ijedno drugo vreme. Ono što je izgledalo kao primal-no *udaljavanje* od Sada uistinu je izvorno kretanje Sada. *Honso-mi-josu*. Izvorno prosvetljenje je čudesna vežba. Večno Sada *je* njegovo kretanje. Talasi okeana udaraju slobodno o obalu, kvaseći oblutke i školjke.

PREPORUKE

Za hinduistički pristup, ne postoji ništa ilustrativnije od dela šri Ramane Maharšija. Artur Ozborn prikupio je većinu njegovih dela i objavio ih i izvanrednim tomovima. Videti naročito *The Collected Works of Ramana Maharshi* (London: Rider, 1959) i *Teachings of Ramana Maharshi* (London: Rider, 1962).

Za budistički pristup, imamo tri glavne linije. Za teravada ili rani budizam, videti Budistička meditacija - Njanaponika Tera (Slavija, Novi Sad, 1988). Za Vađrajana, ili tibetanski budizam, knjige čog-jam Trungpe (*Chogyam Trungpa*) su prosvetljujuće, naročito *Culting Through Spiritual Materialism* (Berkeley: Shambhala, 1973) i *The Myth of Freedom* (Berkeley: Shambhala, 1976). Odličan materijal od Tarthang Tulkua (*Tarthang Tulku*) može se naći u izdanjima *The Crystal Mirror*. Za zen pristup, videti čitav niz knjiga koji dolaze iz zen centra u Los Angelesu - *The Hazy Moon of Enlightenment*, *The Way of Everyday Life*, *To Forget the Self* Knjiga Suzuki rošija *Zen Mind, Beginner's Mind* (New York: Weatherhill, 1970) je remek delo; *The Three Pillars of Zen* (Boston: Beacon, 1965) od Filipa Kaploa (*Philip Kapleau*) ostaje kao klasik u malom.

Druga dva pristupa treba spomenuti, nijedan od njih nije tradicionalan. Krisnamurti, čiji uvidi su bili slobodno korišćeni u ovoj knjizi, rečito govori kroz mnoge svoje knjige, od kojih treba posebno spomenuti *The First and Last Freedom* (Wheaton: Quest, 1954) i *Commentaries on Living (3 volumes)* (Wheaton: Quest, 1968). Dela Baba Fri Džona (*Bubba Free John*) su neprevaziđena. Videti *The Enlightenment of the Whole Body* (Middletown: Dawn Horse Press, 1978).

Ovi pravci - ili neki slični njima - meni lično izgledaju kao jedini koji su istovremeno snažni i suptilni, da mogu dovoljno da nas približe istinskom razumevanju usred sadašnje aktivnosti. Prava duhovna praksa nije nešto što se radi dvadeset minuta, dva sata, ili šest sati dnevno. To nije nešto što radimo jednom dnevno ujutro, ili nedeljom. Duhovna praksa nije jedna među ostalim aktivnostima; ona je temelj svih čovekovih aktivnosti, njihov izvor i njihovo opravdanje. To je iskonska posvećenost transcendentnoj istini koja se živi, diše, naslućuje i praktikuje dvadeset četiri časa na dan. Naslućivati istinsko sopstvo znači posvetiti čitavo svoje biće kako bi ga i sva druga bića ostvarila, u skladu sa starodrevnim zavetom: "Ma kako bezbrojna bila bića, zavetujem se da ću ih osloboditi; ma kako neuporediva Istina bila, zavetujem se da ću je ostvariti." Ako osećate ovako duboku posvećenost ostvarenju, služenju, žrtvovanju, i predaji kroz sve sadašnje uslove do same beskonačnosti, tada će spiritualna praksa prirodno biti vaš put. Neka vas zadesi milost da pronađete duhovnog učitelja u ovom životu i prosvetljenje u ovom

trenutku.